

SBORNÍK

Aktuální pohledy na 2. světovou válku

*Fakta proti přepisování dějin, projevům antisovětismu,
antirusismu a antikomunismu*

Aktuální pohledy na 2. světovou válku
© Institut české levice, z. ú., Praha 2022
Jazyková redakce: Radomír Silber
Překlad: Helena Sovová

Obsah

Úvod.....	3
Jiří Boháček4	
Ze vzpomínek na konec války, Květnové povstání a počátek obnovy na Berounsku	5
prof. Ing. V. Průcha, CSc., historik 5	
Geopolitická „hra o Prahu“	13
PhDr. Emil Voráček, DrSc., historik, Historický ústav Akademie věd ČR13	
Druhá světová válka, appeasement a paradoxy současnosti	20
Vladimír Prorok20	
Vlasovci a osvobození Prahy	31
Emil Kulfánek, vedoucí Památníku Pečkárna31	
Sovětský svaz, slovanské národy a druhá světová válka	43
prof. Kirill Ševčenko, DrSc.43	
Jak se vlastizrádce Schindler stal významnou osobností	51
Jitka Gruntová 51	
Československo a konec druhé světové války	59
Jan Turek, účastník domácího odboje a Květnového povstání59	
Krátká zamyšlení o válce a odboji	71
Marie Hrošová71	
Kdo vyvolal Hitlerovu válku a kdo zvítězil	82
Radomír Silber82	
Kdo si co navaří, to má	86
Karel Růžička, předseda Alternativy zdola, z. s.86	
Stalin se nezřekl vedení.....	99
Sergej Devjatov, Jurij Borisjonok, Valentin Žiljajev, Olga Kajkova99	
Nikdy více válku! Nikdy více fašismus!	103
Milan Krajča103	
Ještě jeden pamflet proti válce a za mír	104
Václav Exner, místopředseda Klubu společenských věd, z. s.104	

Úvod

Sborník textů k výročí konce 2.světové války je společným příspěvkem *Klubu společenských věd a Institutu české levice, z. ú.*, k diskusi o snahách směřujících k reinterpetaci dějin. Nejkrvavější a nejrozsáhlejší konflikt v dosavadních lidských dějinách je pro celé lidstvo mementem, aby se již nikdy neopakovalo masové vraždění. Německá nacistická Třetí říše a její spojenci, kteří válku rozpoutali, byli poraženi Sovětským svazem a jeho spojenci a agresori byli odsouzeni mezinárodním tribunálem. Tato jednoznačná interpretace dějin je však postupně přehodnocována; z bývalých spojenců se v současnosti stali nepřátelé a z bývalých nepřátel spojenci. Sovětský svaz se rozpadl, rozdělené Německo se sjednotilo a naše země byla přesunuta z jedné sféry vlivu do druhé.

Dějiny píší vítězové, nikoli však vítězové minulí, ale současní. Dějiny v takové situaci stále více už nejsou tím, co se skutečně stalo, ale tím, co se o tom vypráví. Historie vznikla jako vyprávění příběhů, v nichž jsou činy stávajících mocných líčeny jako hrdinství a jejich poklesky bagatelizovány. Historická událost je interpretována v intencích vládnoucí ideologie. Čím je historická událost více vzdálena od současnosti, tím je možnost a nebezpečí překroucení dějin větší. Pamětníci, kteří by mohli konfrontovat svou osobní zkušenost s ideologickou reinterpetací dějin, odcházejí a nová verze dějin se může šířit a podporovat obraz světa podle potřeb vládnoucí ideologie. Zpochybňování původní interpretace 2. světové války relativizuje její symbolický význam. Její memento postupně zeslábne, vytratí se z paměti lidstva, kterému hrozí, že bude odsouzeno si dějinnou zkušenost prožít znovu. Vzhledem k tomu, jak ničivým arsenálem dnes velmoci disponují, bylo by ovšem opakování celosvětového válečného konfliktu pro civilizaci fatální.

Příspěvky, které čtenáři sborník předkládá k zamyšlení, poukazují na nebezpečí reinterpetací dějin ve smyslu zpochybňování levicového narativu, který ukazuje porážku nacismu pokrokovými silami lidových mas, a jeho zaměňování za geopolitickou hru podle cynických imperialistických pravidel.

V naší zemi ležící ve střední Evropě, mezi soupeřícím Východem a Západem, způsobuje dějinná reinterpetace 2. světové války schizofrenní stav veřejného mínění. Kromě ekonomického a politického vlivu se u nás bojuje i o vliv na myšlení lidí. Změny v hodnocení dějinných událostí a jejich relativizace vyvolávají nejen názorové konflikty mezi skupinami obyvatel České republiky, ale způsobují zmatek v hlavách mnoha lidí. Bývalí osvoboditelé a vítězové jsou prezentováni jako cyničtí masoví vrazi, z agresorů se staly svedené oběti a spravedlivý trest za spáchané zlo je překvalifikován na nízkou pomstu. Čemu lze tedy věřit?

Dějiny nejsou černobílé a válka je podnik veskrze špatný pro všechny válčící strany. Na válečném poli proti sobě nestojí hrdinové a padouši, ale zpravidla obyčejní lidé, kteří tam byli posláni, aby společně svým životem doplatili na rozhodnutí svých vůdců a zcestné ideologie. Ale nikdy by se

v zájmu lidstva nemělo relativizovat hodnocení 2. světové války, neměla by se relativizovat vina spravedlivě potrestaných agresorů a hrdinství právem oslavovaných vítězů. My Češi, kteří jsme byli většinou osvobozeni od nacistické nadvlády Rudou armádou a komu bez nadsázky byla zachována existence národa ve středoevropském prostoru, bychom si měli při snahách o nový výklad dějin 2. světové války na tento prostý fakt vzpomenout.

Kritické myšlení, osobní zkušenost pamětníků a znalost faktů poskytují záruky, že dějiny 2. světové války nebudou překrouceny nebo zapomenuty. Tento sborník usiluje k tomu přispět svým skromným dílem. Texty se věnují konkrétním historickým událostem, představují jejich více či méně detailní průběh, opírají se o ověřené zdroje, obsahují fakta, data, jejich autoři se historickou problematikou dlouhodobě zabývají, někteří z nich jsou i pamětníky těchto událostí.

Klub společenských věd a Institut české levice, z. ú., děkují váženým autorům příspěvků za jejich skvělou práci a ochotu se podělit se čtenáři o své znalosti a zkušenost.

Jiří Boháček, předseda Klubu společenských věd, z. s.

* * *

Ze vzpomínek na konec války, Květnové povstání a počátek obnovy na Berounsku

prof. Ing. V. Průcha, CSc., historik

Narodil jsem se v září 1931 a při rekapitulaci svých téměř 90 let se mně zdá až neuvěřitelné, co všechno moje generace prožila. Z dětských let jsem si uchoval v paměti klíčové události tehdejší doby – úmrtí TGM, kterého jsem viděl na katafalku v Lánech, a sledování smutečního průvodu s jeho rakví Prahou za doprovodu legionářů. Vybavuji si otce ve vojenské uniformě při obou mobilizacích roku 1938, pohnutí po mnichovské konferenci nad mapou ČSR s vyznačenými zábory našeho území Německem, Polskem a Maďarskem, vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava (lidově „protentokrát“) a příjezd wehrmachtu do berounských kasáren. Náš dům byl v pořadí druhý v ulici navazující na horní budovu kasáren a já jsem pak při cestách do školy po celou válku míjel několik kasárenských objektů s ozbrojenými strážemi a skrz plot pozoroval výcvik německých vojáků.

Zvláště těžké dny jsme prožívali – stejně jako celý český národ – v době teroru po příchodu protektora Reinharda Heydricha do Prahy a pak po atentátu na něho. Každé zazvonění vyvolávalo nebezpečnou předtuchu. Výstřižky z novin se jmény popravených jsem si ponechal jako doklad i po skončení války. U popravených Židů nebylo uváděno ani jejich jméno, jen počet.

Tehdejší mimořádná situace vyvolávala dnes až neuvěřitelný zájem mládeže o válečné dění, poslech zahraničního rozhlasu („Kroměříš“) a detailní zeměpisné sledování průběhu bojů. Na mapách, které jsem nedávno předal do Národního archivu, jsme si zaznamenávali průběh vojenských akcí v Polsku, západní a jižní Evropě, v Africe, Číně a Tichomoří, a zejména v Sovětském svazu od bolestných počátečních porážek Rudé armády až k jejímu konečnému vítězství. K nejradostnějším událostem válečných let patřilo pro mne oficiální vyhlášení smutku v Německu po porážce u Stalingradu, propuknutí Slovenského národního povstání a příjezd prezidenta dr. Edvarda Beneše a jím jmenované československé vlády do Košic.

Jako mladík jsem v praxi poznával německou školskou politiku. Po uzavření vysokých škol na podzim 1939 byl omezován přístup Čechů i do středních škol. V gymnáziu, kam jsem byl přijat v roce 1942 až po odmítnutí v předcházejícím roce, směla být v ročníku otevřena jediná třída o 40 žácích (z toho 5 dívek) pro rozsáhlý region, který zahrnoval dnešní okres Beroun s Hořovickem a přilehlými obcemi okresů Kladno, Rakovník, Příbram a zejména Praha-západ, a to až do blízkosti dnešní pražské aglomerace. Součástí přihlášky musel být doklad o nežidovském původu žadatele, který zachycoval retrospektivně i rodokmen od přelomu 18. a 19. století. Součástí přijímací zkoušky na gymnázium byl skok do dálky a jednou z „inovací“ v protektorátním školství se stala šestistupňová klasifikace; propadalo se na šestku a pětka se změnila na „sotva dostatečnou“. Školné z první republiky zůstalo zachováno s možností žádat ze sociálního důvodu o jeho prominutí.

Ve výuce se prosazovala sílicí germanizace nejen rostoucím počtem hodin němčiny, ale i přeměnou dějepisu na „dějepisnou němčinu“ zaměřenou hlavně na dějiny Německé říše. Částečně německy probíhala výuka matematiky, přírodopisu a zeměpisu. Učitelé s neznalostí němčiny si ji museli rychle osvojit, nebo byli propuštěni. Vyučovací hodiny začínaly vstoje se zdviženými pravicemi, což kantoři různým způsobem karikovali, ale jeden profesor byl tak ustrašený, že spolužáky – opozdilce od zpožděných vlaků – vracel za dveře, aby znovu vstoupili se zdviženou pravíci. Nedošlo však k tomu, že by byl někdo z profesorů nebo studentů udán. Zatčení byli sice ředitel školy a přímo v budově gymnázia jeden z profesorů, ale nikoliv na základě udání ze školy.

Koncem války zabrala německá armáda na lazarety všechny modernější školní budovy

ve městě. To vedlo k přesunu výuky do starých, nevyhovujících objektů a k zavedení směnnosti střídáním ranního a odpoledního vyučování. Mnozíci se letecké útoky na vlaky představovaly každodenní riziko pro značnou část spolužáků, kteří dojížděli do školy. Přibližně poslední rok jsme se uchýlovali po vyhlášení poplachu do sklepa, a několik posledních měsíců jsme do školy již nechodili a dostávali jsme jednou za měsíc úkoly v lesní restauraci za městem, odkud jsme pak absolvovali půldenní pochodové cvičení. Mnohokrát jsme sledovali nad hlavami stříbrně se lesknoucí svazy anglo-amerického letectva, a to i při rozhlasovém hlášení v němčině, že „nad říšským územím se nenachází žádný nepřátelský letecký svaz“.

Výuku narušovaly zimní „uhelné“ prázdniny, různé mimoškolní pracovní, manifestační a pochodové akce, promítání filmů v kině o vítězstvích německé armády a zejména zmíněné zábery školních budov. V řadě tříd byla přerušena výuka kvůli epidemiím spály a záškrtu; obávaný záškrť propukl také v našem bytě a spálu jsem prodělal i já v domácí karanténě, která trvala déle než měsíc, a nemoc skončila až po odstranění krčních mandlí. Epidemie postihly také zvířata, vyhnul nám během krátké doby téměř celý chov králíků, a přemnožené housenky bělásků požíraly celé záhony zeleniny.

Obávané byly náhlé, předem neohlášené přepadové návštěvy škol protektorátního ministra školství a nejodpornějšího zrádce, holohlavého Emanuela Moravce. Oblékal se i do německé uniformy, ještě v dubnu 1945 psal – pro nedostatek papíru do jednolistých novin – články oslavující Německo za ochranu českého národa. Jeho syn padl, již jako říšskoněmecký občan a voják wehrmachtu, na frontě. O Moravcovi kolovaly i vtipy, např. o sbírce papíru: „*Kdo je dobrým Čechem, utírá si prdel mechem, a ten kousek papíru odevzdá hned na sbírku. Tak to káže krasavec, Emanuel Moravec.*“

Příděly potravin se během války ztenčovaly, tzv. bezmasé dny se rozšířily z pátku na polovinu týdne a k přežití městského obyvatelstva pomáhala nelegální naturální směna šatstva a dalších výrobků za potraviny. Všeobecně se zhoršovala kvalita zboží, což bylo zvláště citelné u chleba, mléka a textilií. Na zahradě jsme využívali každý kousek země k pěstování brambor, zeleniny a pro domácí zvířata krmné řepy. Za války i po jejím skončení jsem na kole objížděl známé v okolních vesnicích s ukrytou bandaskou na mléko a ze široka jsem se vyhýbal blízkosti úřadů a kasáren.

Měli jsme štěstí, že v Berouně nedošlo ke konfiskaci jízdních kol, jichž nacisté zabrali Čechům kolem 900 tisíc. Byl jsem také přítomen na utajené zabíjačce na okraji města. Za porušování předpisů byli rolníci postihováni zákazem chovu drobného domácího zvířectva a za „černé“ zabíjačky hrozilo vězení a někdy i trest smrti. Moji rodiče riskovali tím, že židovskému advokátu z Berouna dr. Fleischerovi poslali do koncentračního tábora v polské Lodži čtyřikrát balíček věcí, z nichž první došel, a my máme k dispozici unikátní lístek z koncentračního tábora s poděkováním jednou německou větou. Další balíčky nedošly, jak advokát jako jeden z mála přeživších Lodž sdělil po válce rodičům.

Některé rysy protektorátní každodennosti jsou dnešní generaci většinou neznámé. Novinkou na zahradách se stalo pěstování „domoviny“, v českých klimatických podmínkách nekvalitního tabáku, který naše nekuřácká rodina směňovala za jiné produkty. V jeho sklizni, napínání listů na špagát a sušení jsem získal značnou praxi. Můj pokus o pěstování melounů však skončil fiaskem.

Velmi jsme trpěli nedostatkem paliva. Příděly byly nízké, a navíc se v Berouně dodávalo uhlí z nově otevřeného dolu poblíž města v kvalitě napůl uhlí a kámen. Pobyt v nevytápěných místnostech zhoršovaly tehdejší abnormálně studené zimy a koupání v teplé vodě bylo jen vzpomínkou na minulé časy.

Při cestách do Prahy se kontrolovala zavazadla. Již za republiky osoby, které vozily do Prahy potraviny a chtěly je tam prodat nebo předat známým, musely na hranicích města hradit poplatky

(„akcíz“). Tehdy si to z konkurenčních důvodů prosadili pražští obchodníci. Nyní šlo o všeobšahlou kontrolu proti černému trhu, která probíhala nejen v autech a autobusech, ale i na nádražích a zjištěná překročení předpisů byla trestána přinejmenším zabavením produktů.

Soukromá osobní auta byla ponechána obvykle jen lékařům a u autobusů a nákladních automobilů se zaváděl pohon na „dřevoplyn“. Na auta byly montovány kotle, v nichž se aspoň hodinu před odjezdem topilo dubovým nebo bukovým dřevem. Cestou do školy jsme se pravidelně setkávali s automobily zahalenými kouřem a s ušmudlanými šoféry.

Ztroskotání německé ofenzívy na Moskvu v zimě 1941/42 jsme pocítili vyhlášením sběru šatstva a povinným odevzdáváním lyží pro německou armádu vychvalovanou jako „ochránkyni českého národa“. Sběr šatstva byl úředně sledován a organizován po domácnostech, které vyhledávaly „jako dar“ nejhorší textilie. Při záboru lyží byla stanovena jejich požadovaná délka, takže konfiskaci se předcházelo uřezáváním konců lyží. Tomuto zkrácení se nevyhnuly ani lyže mých rodičů, které v této zmrzačené podobě protektorát přežily.

Spolu s rodiči jsme poslouchali zahraniční rozhlas u přijímače, na němž byla zavěšena povinná výstraha „*Pamatuj, že poslech zahraničního rozhlasu je zakázán a trestá se kázníci nebo i smrtí*“. Takovým poslechem byly zdůvodňovány i některé rozsudky smrti. Asi v polovině válečných let proběhla v celém protektorátu akce odstraňování („kuchání“) krátkých vln z přijímačů. Ale česká vynalézavost dosáhla toho, že i pak se dal úpravami zahraniční rozhlas poslouchat, byť jen někdy ve zhoršené kvalitě.

Naše rodina, respektive celá ulice získala neblahou zkušenost s místními Němci. Poblíž bydlel dlouho před válkou jediný Němec, který mluvil perfektně česky, hrál si s dětmi a byl samý vtip. Hned 15. března 1939 si však nasadil na klopu haknkrajc a začal se napařovat. Byl později odsunut a neumím si představit, jak bychom s ním mohli při jeho případném setrvání v ČSR spolužít. Naproti nám arizoval židovskou vilu sudetský Němec lékař Wabra (Vabra?) dosazený za ředitele místní nemocnice. Mluvil dobře česky, stejně jako jeho služebná, rovněž sudeťačka, která vyhledávala kontakty v celém okolí. O Wabrovi lidé říkali, že je to možná slušný Němec (arizátor?), dokonce někdy pozdravil mého otce i česky. Byl to však nebezpečný udavač, jehož více než sto obětí skončilo popravou nebo v koncentračních táborech; jeho vinou zahynulo asi devadesát osob. Po válce byl odsouzen k smrti a popraven.

Koncem války rostly obavy z bombardování. Až ve středních Čechách bylo slyšet dunění z explozí při náletech na objekty na výrobu benzínu v Záluží u Mostu a snad i ze zničujícího náletu na Drážďany. Množily se nálety na česká města včetně Prahy. Na Berounsku si od roku 1942 nebo 1943 anglo-americká letadla „odlehčovala“ shazováním nepoužitých bomb a vyprázdněných benzínových nádrží, které se při pádu kulily, což bylo známkou, že nehrozí nebezpečí. Jedna nádrž dopadla do zahrady u blízkého domu pár metrů od nám známé paní, která se hrozně vyděsila. Němci už nebyli schopni čelit každodenním útokům hloubkových stíhačů, kteří postupně prostříleli kotle téměř všech lokomotiv mezi Prahou a Plzní (byli nazýváni „kotláři“).

V noci na 17. dubna 1945 byl Beroun osvícen z letadel, což byla předzvěst náletu téhož dne. Bylo zasaženo několik čtvrtí města, zničena textilka, cukrovar a seřaďovací nádraží, ale jinak samé obytné domy. Několik desítek lidí zahynulo. Areály hlavních průmyslových podniků, mosty přes Berounku a kasárna zůstaly nepoškozeny. Bomby, cílené patrně na kasárna, dopadly asi 300 metrů od našeho domu na okraj lesa, odkud jsem si pak odnesl jako suvenýr střešinu z bomby. Nálet jsme za hrozných detonací přežili ve sklepě za svištění, které naznačovalo, že bomba letí jinam (přímému zásahu prý svištění nepředchází).

Po náletu jsme se uchýlili ke známým do Nižboru. Putovali jsme v noci 10 km přes lesy s vozíkem, na němž nechyběl ani rozhlasový přijímač. Majitel domku, předposledního v hlubokém

údolí na jižním okraji obce, byl deportován do koncentračního tábora. Po válce přinesli spoluvězni zprávu o jeho tak brutální smrti (vhození do kotle s vroucí vodou), že se nikdo neodvážil to jeho matce sdělit a ta ještě dlouho čekala, zda se snad přece jen její syn nevrátí. Jeho příjmení Gabriel je uvedeno na nižborském památníku obětí druhé světové války.

Byl to patrně 4. květen, kdy jsme byli v Nižboru překvapeni náletem anglo-amerických stíhaček. Nižborem totiž projížděl hlavní konvoj Vlasovovy ruské armády jako součásti wehrmachtu a v jeho uniformách na cestě od Lán křivoklátskými lesy směrem na jih. Po průjezdu Nižborem museli jet 2 km volným terénem a tam na ně zaútočili hloubkoví letci a asi tři hodiny je ostřelovali. Vojáci se rozptýlili a vcházeli do domů, kde se chtěli najíst. Byli ozbrojeni, ale agresivně nevystupovali. Tak se stalo, že jsme seděli s několika vlasovci u stolu, když přiběhl jejich ataman s oznámením, že nálet skončil. Prožili jsme tak zlomový moment, kdy vlasovci kapitulovali a snažili se pak dostat k Američanům. Hlavní jejich voj pokračoval v cestě na Zdice a Beroun, kde vlasovci obklíčili německá kasárna, vedle nichž byl i náš dům. K bojovým akcím nedošlo a němečtí vojáci v době květnového povstání kasárna vyklidili.

Na jaře 1944 jsem se spolu s několika kamarády zapojil do ilegálního skautského hnutí v čele s dvacetiletým vedoucím. Scházeli jsme v zelených košilích zpočátku navenek jako lukostřelci, měli jsme schůzky v lese, debatovali o situaci a občas jsme zajížděli do srubu v lesích nad Berounkou u Žloutkovic. Zde jsme při skromném ohničku v máji 1944 složili i skautský slib. Až dojemně na nás v tehdejší okupační temnu zapůsobila slova: „*Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe, milovati vlast svou, Republiku československou, a sloužiti jí věrně v každé době*“. Protože naše aktivita nebyla zdaleka ojedinělá, podařilo se Junáku již v květnu a červnu 1945 zahájit širokou činnost mezi mládeží Berounska.

Junák získal vlivem na mládež náskok proti Sokolu, který jen zvolna oživoval činnost mezi mládeží a jehož tehdejší orientace na cvičení v tělocvičnách nebyla pro mladé lidi tak přitažlivá jako všestrannější zaměření Junáka. Přinejmenším náš oddíl byl vlivem starších členů levicově orientován, což zapůsobilo i na mne. Nábožensky orientovaní skauti si tehdy zakládali nepočetné katolické oddíly, zatímco dnes je Junák – aspoň v televizi – prezentován hlavně asistováním na klerikálních a antikomunistických akcích. Za dnešní pandemie nastává změna, ČT ukazuje řadové skauty v jejich záslužné činnosti na pomoc seniorům, osamělým a nemocným.

Po propuknutí Květnového povstání v Praze jsem odjel na kole do Berouna a hned jsem vyvěsil na rovné střeše našeho domu čs. vlajku přivázanou k hromosvodu. Když za mnou přijeli rodiče, zažil jsem po setkání s vlasovci další unikátní událost. Pražský revoluční rozhlas 5. května odpoledne hlásil, že v Berouně již je americká armáda. Bylo v tom jen zrnko pravdy, když do vily ob jeden dům nad námi dojel US vojenský džíp se dvěma důstojníky a šoférem. Ti hledali nějaký kontakt, a protože můj otec rozuměl anglicky, dal se s nimi do rozhovoru, se mnou po boku. Dostali jsme cigarety, ale co bylo hlavní, již 5. 5. jsme věděli, že US armáda do Prahy nepostoupí a že tedy Beroun osvobodí Rudá armáda. Další dny jsem se zadostiučiněním pozoroval, jak přes Beroun utíkali západním směrem pěšky a někdy i s vozíky jako procesí pražští Němci, provázeni ozbrojenými německými vojáky.

Když do Berouna dorazila Rudá armáda, poskytli jsme pokoj pro ubytování dvou sovětských důstojníků a na návštěvu k nám přicházeli „na kus řeči“ i řadoví vojáci. Jednou se důstojníci oblékli do slavnostních uniforem, aby se oficiálně pozdravili na demarkační čáře u Mýta s americkými vojáky, a pak nám o tom zajímavě vyprávěli. A my jsme tak od vlasovců i od sovětských vojáků pochytili základy ruštiny. Sovětská armáda se na podzim 1945 stáhla z Československa a pak ji následovala i US armáda, která si pro odchod z ČSR dala podmínku, že se tak stane až po stažení Rudé armády. Od konce roku 1945 až do srpna 1968 bylo Československo jednou z mála evropských zemí, v nichž nebyla rozmístěna cizí vojska.

Z týdnů následujících po květnové revoluci si ještě vzpomínám, jak jsem na tanku našich vojáků vracejících se ze Západu přešel Berounku, jak spontánně se scházeli lidé na odklizení trosek nebo jak jsem se účastnil likvidace německé vojenské knihovny v kasárnách. Byly tam také stohy švabachem psaného Hitlerova Mein Kampfu, z nichž jeden exemplář, asi 360. vydání (!), jsem si odnesl jako suvenýr.

Začátek nového školního roku 1945/46 přinesl mnoho příjemných novinek. Ředitelem školy se stal po návratu z koncentračního tábora opět oblíbený prof. Chadraba. V gymnáziu se znásobil počet žáků a třídy jednotlivých ročníků byly dublovány. Do školních lavic nově nastupovaly převážně dívky, které byly za protektorátu ještě více diskriminovány v přístupu do středních škol než chlapi. To byl do budoucna také nadějný příslib pro taneční kurzy. Mizeli naopak mnozí spolužáci z rodin, které osidlovaly pohraničí. Zásadní změny nastaly v obsahu výuky vyřazením němčiny, fašistického balastu z dalších předmětů a obnovením dějepisu. Z cizích jazyků zůstala zachována latina a francouzština, protože k zavedení angličtiny chyběli učitelé. Ruština byla zařazena do výuky později; vyučování převzal bez pedagogického vzdělání ukrajinský emigrant z doby Říjnové revoluce Gorbačov; dostal od studentů přezdívku Gorba, tedy stejnou jako jeho světoznámý jmenovec ze závěrečného období SSSR. Nic nás nenaučil a hodiny s ním byly vyplněny hlavně za doprovodu kytar ruskými a ukrajinskými písněmi, které jsme se naučili. To ho dojímal, ale my jsme pak museli dohánět základy ruštiny v předmaturitním období.

Na gymnáziu v Berouně začal hned od podzimu 1945 bohatý společenský život. Byly pořádány kolektivní zájezdy do Národního divadla a dalších pražských scén. Vznikaly zájmové kulturní a sportovní kroužky, já jsem se zúčastnil loutkového divadla, šachového kroužku a zejména jsme pod taktovkou spolužáka a budoucího hudebního vědce, „muzikologa“ Milana Kuny, zorganizovali malý symfonický orchestr. Hrál jsem v něm na flétnu a můj o tři roky mladší bratr nejprve na tympany a pak na fagot. S orchestrem jsme zajížděli do okolí a někdy s námi vystupoval i člen Národního divadla tenorista Antonín Votava. S doprovodem klavíru jsme také s několika spolužáky nacvičili a předváděli árie ze Smetanových oper. Mám i svérázné vzpomínky, např. městský šachový klub mne zařadil do utkání s klubem železničářů a pro mne bylo třeba vzhledem k věku vyžádat povolení pro večerní pobyt v kavárně. Jako brzy odmítnutý jsem zpíval druhý bas v městském pěveckém souboru Slavoš, kde na mne musel být zajímavý pohled – na jediného mladíka mezi ostatními, které dnes nazýváme seniory.

Od roku 1946 jsme se jako studenti gymnázia každoročně účastnili srpnových chmelových brigád a zimních lyžařských kurzů, u nichž nehrálo jako dnes úlohu, kdo má či nemá finanční prostředky. V trhání chmele později gymnázium vyhrávalo celostátní soutěže, byli jsme obdarováni čokoládou a několik nejlepších spolužáků-česáčů bylo odměněno zájezdem do Rumunska k moři. Na první chmelové brigádě v roce 1946 ve Veleticích u Žatce byly naše výkony v 15 letech ještě chabé. Bydleli jsme na statku, kde vedle původního německého majitele už bydlel jako národní správce volyňský Čech. Na oběd přiváželi koně na chmelnici polévku a chléb, bohatší byla až večeře. Mezi mládeží byly chmelové brigády v oblibě, při práci bylo veselo a večery prožívané kolektivně nebo ve dvojicích měly své kouzlo.

Živé vzpomínky mám na první cesty s otcem do pohraničí v létě a na podzim 1945, tedy ještě před odsunem Němců. V Krkonoších nás překvapilo, kolik turistických objektů již mělo české správce a sloužilo veřejnosti. Na nejvyšším vrcholu západních Krkonoš Vysokém kole nás příjemně překvapili polští vojáci pozváním do chaty U sněžných jam, pohostili nás a já jsem si od nich odnesl balíček s pohledy, které jsem pak několik let příležitostně rozesílal. V Jáchymově sčtežil vchod do objektu jediný trochu česky mluvící voják. V Karlových Varech „uvítalo“ příchozí zničené horní nádraží a předměstí Rybáře, z něhož zbyly jen ze sutin budov k nebi se vypínající komíny. Jen nepatrně postižená lázeňská část Varů působila živým dojmem.

Na cestě do Chebu bylo vidět v okolí trati několik míst zasažených kobercovým bombardováním. Ve Falknově – dnes Sokolově – jsme pozorovali americké vojáky, jak ve velkých kotlích vyvažovali pokrmu pro Němce čekající v dlouhých frontách. V Chebu byla zcela zničena část města mezi nádražím a centrem, ale jako zázrakem přežil bez pohromy historicky cenný Špalíček.

Chmurným dojmem působily Mariánské Lázně; většina lázeňských objektů byla uzavřena a jen výjimečně jsme u nich viděli americké vojáky. V Plzni byl zničen a už odklizen střed nádražní budovy, z níž zůstaly zachovány krajní části. Na předměstích Plzně jsme si z vlaku všimli vedle zničených budov i několika míst posetých krátery po bombardování. Již tehdy vznikaly pochybnosti o tom, proč Američané až 24. dubna 1945, kdy již na Ašsku dosáhli naší hranice, totálně zničili nejvýznamnější čs. strojírenský podnik (na Plzeň tehdy svrhlo 500 amerických letadel téměř tisíc tříštivých a 16 tisíc zápalných bomb). Když Rudá armáda obkličovala Ostravsko, vedla nápor na město od Opavy, takže zůstala zachována téměř nepoškozena naše základna těžkého průmyslu s Ostravou, Trincem a dalšími městy i podniky.

Poválečné období přineslo dnes těžko představitelný zájem mládeže o politické dění, který se projevil zvláště markantně v roce 1946 před květnovými volbami. Se zájmem jsem naslouchal předvolebním projevům představitelů všech čtyř politických stran a na vlastní oči jsem viděl asi čtvrtinu členů vlády. Na zaplněném náměstí jsem byl přítomen na komunistické manifestaci s mnohokrát aplaudovaným projevem ministra Václava Kopeckého, v městských sálech jsem sledoval projevy ministrů dalších tří politických stran a z „neministrů“ mně utkvěl v paměti Pavel Tigrid, tehdy z pravého křídla pravicové lidové strany, jak mladickým klusem proběhl sálem hotelu a teatrálním skokem se vyšvihl na jeviště.

Politické debaty gradovaly i mezi námi gymnazisty. Na volby jsme reagovali i tím, že jsme uspořádali ve svém ročníku rovněž „volby“ s tajným hlasováním. Vedle neúspěchu lidovců (jediný hlas) dopadly volby v naší třídě opačně než ve městě – ke KSČ se přihlásili dva spolužáci a zvítězili příznivci sociální demokracie. Také o profesorech se tradovalo, že mezi nimi převažují sociální demokraté, a v případě ředitele to bylo veřejně známé. Příklon inteligence k ČSSD byl zřejmě dán tím, že měla tehdy většinou levicové smýšlení, ale z různých důvodů se nepřiklonila ke KSČ.

Pamatuji se na vzrušení při vyhlášení volebních výsledků v okrese, tak jak docházely z jednotlivých obcí. Neméně napínavé bylo i povolební vyjednávání o nové vládě – o jejím složení a programu. Vzpomínám také na veřejný skautský táborák, který reagoval na neslavnou bezprostředně předválečnou éru agrární strany s jejím posledním předsedou Rudolfem Beranem. Když jsme předváděli cirkusovou scénu, dodnes si pamatuji na její silně aplaudovaný začátek: *„Pojďte páni, pojdte dámy do té naší panoramy, tak překrásné varieté do své smrti neshlédnete. Máme tygry, máme býky, máme také agrárníky. Mezi nimi b(B)erana, s velikejma rohama...“*

V berounském okrese získala KSČ téměř polovinu hlasů. Podpora stran dosahovala v procentech (v závorce podíl za české země): komunisté 48,03 (40,17), sociální demokraté 14,38 (15,58), národní socialisté 27,60 (23,66) a lidová strana 9,80 (20,24). Bílých lístků pro nespokojence s politickým uspořádáním bylo bezvýznamných 0,19 (0,35) %. Ze sousedních okresů byla KSČ ještě úspěšnější s nadpolovičním ziskem na Kladensku a Rakovnicku. V městě Beroun získali komunisté 45 % a v sousedním Králově Dvoře 54 %.

Zatímco KSČ zvítězila s výjimkou několika malých vesnic všude v okrese, společným rysem nekomunistických stran byla nevyrovnanost jejich voličské podpory; v menších obcích někde některá z těchto stran nezískala ani jeden hlas. Výraznější podpora KSČ na Berounsku, než ukazují celočíselné údaje, byla podmíněna sociální strukturou podbrdského regionu s početným dělnictvem soustředěným i ve velkých podnicích od dolů, lomů a výroby stavebních hmot přes textil až k hutnímu a strojírenskému odvětví. Působil i ohlas odbojové činnosti KSČ za války, stejně jako tradice z první republiky se silným vlivem levice. Svědčí o tom i skutečnost, že předválečným starostou Berouna byl

komunista K. Utratil, který po návratu z koncentračního tábora se do této funkce vrátil.

Při příležitosti 75. výročí osvobození ČSR se na závěr zmíním o některých falzifikacích, zkrácených nebo o specifické formě cenzury v televizi i jinde nepřipouštěním „nevhodných“ informací.

Množí se urážlivé výroky o rozšířené kolaboraci a bezpáteřnosti značné části Čechů v bývalém protektorátu odvozované z masové účasti na shromážděních v českých městech a zejména na Václavském náměstí. Tato shromáždění se konala po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a po jeho úmrtí, odsuzovala prezidenta Beneše a vyjadřovala věrnost Německé říši. V této době vyvrcholil nacistický teror a každodenně byly vyhlašovány četné rozsudky smrti s okamžitými popravami. Obvinění z kolaborace na základě účasti Čechů na uvedených shromážděních lze najít např. v rozhovoru Karla Schwarzenberga v Právu 21. 9. 2019. Lze stěží uvěřit tomu, že by náš kandidát na prezidenta a exministr zahraničních věcí nevěděl o tom, že by odmítnutí účasti na těchto centrálně organizovaných a kontrolovaných akcích bylo posuzováno jako schvalování atentátu, za což byl za stanného práva, ale i po jeho zrušení stanoven trest smrti s popravou následujícího dne. Navíc na Václavském náměstí obsadili kolem 50 prvních řad zfanatizovaní a hajlující pražští Němci. Byl jsem příjemně překvapen, když před několika dny v televizním filmu *Anatomie zrady* o Emanuelovi Moravcovi při záběrech na tyto akce v Praze a dalších městech nic tak scestného nezaznělo.

V případě poválečného odsunu Němců nahrazují mnozí čeští politici, žurnalisté a další tento termín po vzoru sudetoněmeckého landsmanšaftu a některých jiných německých představitelů slovem „vyhnání“ (nelíbí se jim zřejmě ani termín „transfer“ z poválečných mezinárodních dokumentů). Vysídlení Němců separují od jejich masové účasti v nacistickém hnutí, podílu na útisku českého národa v letech okupace a na protizidovských pogromech. Když se Václav Havel nedlouho po nástupu do prezidentské funkce omluvil za odsun, povzbudil tím sudetoněmecký landsmanšaft v jeho letitém požadavku „práva na vlast“ a navrácení majetku. V německém tisku se dokonce objevil námět přeměnit tehdejší československou federaci ve federativní stát Čechů, Němců a Slováků. Přitom V. Havlovi nikdo nepoložil otázku, která z jeho omluvy logicky vyplývá: A vy byste chtěl, pane prezidente, aby české pohraničí zůstalo převážně německé?

Nikdy jsem se ze sdělovacích prostředků nedozvěděl o akcích „vyhánění“ Němců ze Slovenska, severní Moravy a Slezska koncem války na příkaz německých orgánů. Měli být – a zčásti byli – vystěhováni před postupující Rudou armádou i z dalších regionů českého pohraničí v rámci nacistické politiky spálené země ARLZ (zkratky německých slov útlum, vyklizení, ochromení, zničení). Jen ze Slovenska bylo pod dohledem německých ozbrojených sil vystěhováno 120 tisíc Němců, tj. 80 % německé menšiny. Mohli si s sebou vzít jen 30 kg věcí, tedy méně než po válce odsunovaní Němci. Při odchodu ničili své domovy – jen v Kremnici podpálili asi 100 domů. Německý plán aplikovat politiku ARLZ na celé české pohraničí se neuskutečnil vzhledem k rychlému postupu spojeneckých vojsk do Německa.

Při poválečném odsunu se někteří čeští jedinci zaměřují na násilí vůči Němcům a papouškují po landsmanšaftu nesmyslné údaje o počtu obětí, které vyvrátila i seriózní německá historiografie (např. po dlouhou dobu byli za oběti vydáváni také všichni odsunutí Němci, kteří zemřeli v SRN do roku 1960). Těžko byste v našich sdělovacích prostředcích našli zprávu o tom, že spojenečtí představitelé kontrolující odsun Němců generálové Cley a Lukjačenko vyslovili v září 1946 čs. vládě uznání za jeho průběh.

Někteří historici přesvědčují o tom, že politický systém z období mezi květnem 1945 a únorem 1948 byl ve srovnání s první republikou jen limitovanou demokracií, protože nebyly připuštěny další politické strany. Zapomínají na to, že jednou ze slabin první republiky byla přemíra politických stran a straniček, přičemž vzájemné hašteření jak mezi českými a slovenskými stranami, tak uvnitř českých

zemí a Slovenska vedlo k tomu, že v posledních volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1935 získala nejvíc hlasů Henleinova Sudetoněmecká strana kormidlující k nacismu.

Kromě agrární strany přešly do poválečné stranické struktury všechny hlavní české předválečné strany: sociální demokracie, národní socialisté, lidovci a komunisté. Na Slovensku se politický systém zformoval již před povstáním na systém dvou stran, Komunistické strany Slovenska a nově vytvořené Demokratické strany. Vývoj na Slovensku před volbami roce 1946 ukázal, že vlastně neplatí ani tvrzení o nemožnosti založit nové strany. Pokusem o obnovení sociální demokracie byl vznik Strany práce a téměř současně byla založena Strana slobody. Ve volbách obě nové strany získaly mizivý počet hlasů a do parlamentu se dostaly jen proto, že tehdy neexistovala dnešní pětiprocentní hranice, pod níž odevzdané hlasy propadají.

Dnešní kritici mají při výrocích o limitované demokracii na mysli hlavně neobnovení činnosti agrární strany. Po tom, co tato strana předvedla od roku 1935 po nástupu Rudolfa Berana do čela, bylo obnovení její činnosti politicky nepřijatelné a ve veřejném mínění neprůchodné. Sám Beran již v průběhu roku 1938 – ještě před Mnichovem – propagoval omezení parlamentní demokracie, což pak v pomnichovské „druhé“ ČSR jako předseda vlády i v praxi uskutečňoval. Skončila samostatná existence politických stran, když pravicové strany s částí národních socialistů se spojily ve Stranu národní jednoty. Komunistická strana byla zakázána a sociální demokracie s jednotlivci z dalších stran se pokusila založit Stranu práce. Ve Straně národní jednoty to byli právě agráři, kteří aktivně prosazovali fašizující tendence.

Nakonec ještě poznámka k osidlování pohraničí. Tento historicky nesmírně významný proces prvních poválečných let, v němž byla včetně starousedlíků přeživších v pohraničí válku již v průběhu dvou let od května 1945 nahrazena polovina odsunutých Němců, bývá interpretován tak, že se akcentují negativní průvodní jevy osidlovací činnosti. Tato jednostrannost je urážkou statisíců poctivých Čechů, ale i Slováků, Rusínů, volyňských Čechů a dalších reemigrantů, kteří v obtížných podmínkách budovali pohraničí a odstraňovali škody způsobené německou exploatací a válkou. A i zde musím konstatovat, že se nedozvíme ze sdělovacích prostředků nic o tom, že již posledního července 1945 byl vydán prezidentský dekret, který stanovil za rozsáhlejší krádeže a poškozování objektů tresty 5 až 10 let vězení a v případě zneužití veřejné funkce, skupinových krádeží, případně za použití zbraně 10 až 20 let vězení nebo doživotí.

V textu jsem se zaměřil na zachycení vývoje v přelomové době našich národních dějin tak, jak jsem některé tehdejší události prožíval a hodnotil. Ale i dnešní generace, zejména mládež, by se měla snažit poznávat historický vývoj, především nejnovější období našich dějin, nepodléhat přitom vědomým či nevědomým zkreslením a pronikat tak k objektivnímu hodnocení minulosti.

* * *

Geopolitická „hra o Prahu“

PhDr. Emil Voráček, DrSc., historik, Historický ústav Akademie věd ČR

Diskuse o závěru druhé světové války a souvislostech závěrečných událostí ve středu Evropy dnes již představuje prostor velké knihovny. Soustředíme se tedy na hlavní linie tohoto dramatu.

Dlouhodobě stanoveným strategickým úkolem Rudé armády bylo rozdrčení německých armád ve středu Evropy, s důrazem na české země. Osvobození Prahy zde byl prisuzován význam především politický. Stratég Stalin s blížícím se závěrem války, koneckonců stejně jako britský ministerský předseda Churchill zohledňoval zájmy britské, stále více zohledňoval politické cíle Sovětského svazu ve 2. světové válce. Byl informován o tajných jednání amerických diplomatů s představiteli Německa ve Švýcarsku a přes velká slova o poválečném spojení, která zazněla na Jaltské konferenci, nedůvěřoval svým západním partnerům. I proto poradu v Kremlu k berlínské útočné operaci 1. dubna 1945 zahájil otázkou: „*Kdo tedy bude dobývat Berlín, my, nebo spojenci?*“¹ V té době však již byly Stalinem schváleny dvě útočné operace, v jejichž plánech se poprvé objevilo jména Praha. Na zasedání byly koncepčně řešeny všechny bezprostřední vojenské cíle války v Evropě, tedy i otázka osvobození Prahy.²

Stalin, který byl tvůrcem sovětské zahraniční politiky, uvažoval geopoliticky, takže otázce osvobození středu Evropy, mj. velkých hlavních měst zemí se zde nacházejících, věnoval neustálou pozornost. Pochopitelně vycházel z podkladů zpracovaných za války sovětskými diplomaty a vojáky. Nemohl si tudíž nepřipomenout klíčovou analýzu zástupce lidového komisaře zahraničí Ivana Majského zpracovanou k 11. lednu 1944. Již tehdy Majskij zdůraznil, že Československá republika: „*[...] vzhledem k politickým náladám obyvatelstva a také v souvislosti s nedávným podpisem sovětsko-československého paktu o vzájemné spolupráci na 20 let je schopna se stát nástrojem našeho vlivu ve střední a jihovýchodní Evropě.*“ Majskij doporučoval diferencovat postoj k Československu od vztahů k polské vládě v emigraci. Sovětský svaz měl podporovat československé zahraničněpolitické požadavky a mezi oběma státy měla být vytvořena dostatečně dlouhá společná hranice.³ Stalin vnímal otázku ustavení poválečných režimů na osvobozených územích jako mocenskou záležitost. Programově a jednoznačně se Stalin vyjádřil při jednání s jugoslávskou delegací 12.–13. dubna 1945, když hovořil o realitách právě končící války: „*Tato válka se odlišuje od všech předchozích: Kdo obsazuje území, ten nastoluje svůj vlastní společenský řád. Každý zavádí svůj systém tam, kam vstupuje jeho armáda. A jinak tomu být nemůže.*“⁴

Generální štáb Rudé armády vycházel při plánování závěrečných válečných operací z „*[...] jasně formulovaných Stalinových direktiv, na spojenecké straně existovaly o dalším postupu anglo-amerických expedičních sil vážné rozpory. Orientovat se na politicky významné cíle včetně osvobození Prahy prosazovala především Velká Británie.*“⁵ Ambiciózní plán sovětského velení předpokládal osvobození celého území Československa koordinovaným úsilím tří frontů Rudou armádou, přičemž Praha měla být osvobozena po 45 dnech bojů. Vzhledem k tvrdému odporu Němců ve směru silně opevněného pásma před Moravskou Ostravou na severovýchodě českých zemí a zejména protiútoků německých vojsk u Balatonu 6. března 1945 muselo sovětské velení 17. března 1945 přerušit ofenzívu

¹ I. S. KONĚV, *Zapiski komandujuščego frontom 1943–1945*. Moskva 1981, s. 399.

² Podrobně viz: S. KOKOŠKA, *Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání*. Praha, 2005.

³ Archiv vněšněj politiky Rossijskoj Federacii (AVP RF), fond 06, papka 14, delo 145. Publikováno in: *SSSR i germanskij vopros. 1941–1949 gg. Dokumenty*. T. 1, Moskva 1996, s. 342.

⁴ M. DJILAS, *Conversations with Stalin*. New York 1962, s. 114. Těž: V. A. NEVEŽIN, *Zastolnyje reči Stalina*, c. d., s. 218–220. Moskevské jednání s jugoslávskou delegací v čele s Josipem Brozem Titem bylo korunováno uzavřením Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a spolupráci mezi Sovětským svazem a Jugoslávií 11. 4. 1945. Viz také: Ju. S. GIRENKO, *Stalin–Tito*. Moskva 1991, s. 254–256.

⁵ S. KOKOŠKA, *Praha v květnu 1945*, c. d., s. 58.

před Ostravou. Útok byl obnoven až o týden později, 24. března. Jenže nepřítel svým protiútokem od Bohumína hrozil, že odřízne útočící sovětské jednotky, takže jednotky 4. fronty musely podruhé přerušit útok. „*Před sovětským vrchním velením se tak začala rýsovat zcela nečekaná perspektiva, že osvobození Československa by se nemuselo stát zcela výlučnou záležitostí Rudé armády.*“⁶ Představitelé nové československé vlády nevyklučovali, že by se na osvobození samotné Prahy podílely i západní spojenecké jednotky. Jednotky 3. americké armády se v polovině dubna nacházely nedaleko československé hranice, západně od ašského výběžku. Hlavní směr jejich postupu však byl orientován směrem na jih proti tzv. Alpské pevnosti, o které nebyly přesné zpravodajské informace.

Možnost příchodu anglo-amerických vojsk do Prahy připomenul při setkání se sovětským velvyslancem Zorinem 16. dubna generál Ludvík Svoboda: „*[...]v případě osvobození Prahy by představitelé československého velení měli přijet do Prahy co možná nejrychleji, což by bylo mimořádně důležité, pokud do Prahy také vstoupí anglo-americká vojska, nebo když po osvobození Prahy sovětskými vojsky tam budou letecky dopraveni představitelé spojeneckého velení.*“⁷

Postup sovětských jednotek směrem do středu Evropy pečlivě sledovali zejména britští politici. Churchill s obavami vnímal jak geopolitické dimenze sovětské politiky, tak i rostoucí starosti o Benešovu politiku podmíněnou obavami z budoucího obnovení Německa, a tudíž potřebu zajištění československé bezpečnosti z obou stran. Tomu také odpovídaly závěry expertních diskusí na Foreign Office, zhruba ve stejné době, kdy Majskij analyticky rozebral základní momenty sovětské poválečné zahraniční politiky. Britové zároveň stupňovali tlak na svého amerického stoupence, aby tuto rovinu problémů konce války vzali plně v potaz. Britský vyslanec u československé vlády Philip Bouverie Nichols (1894–1962) vyjádřil v rozhovoru 26. ledna 1944 ve Foreign Office požadavek: „*Zajistit, že se Československo nestane výlučně sovětským satelitem.*“⁸

Závažnější ovšem byly problémy spojené s rostoucími neshodami a spory válečných spojenců v boji proti fašismu. Odchod amerického prezidenta Franklina Delano Roosevelta 12. dubna 1945, politika upřímně usilujícího o úzkou spolupráci se SSSR, ale také ne zcela znalého zákulisí stalinského systému, zde bylo možno vnímat v rozhodujícím období závěru druhé světové války i symbolicky pro další vývoj vztahů Východ – Západ. Roosevelt si pochopitelně byl vědom stoupající tenze mezi spojenci, když mu byl vytýkán idealismus ve vztahu k sovětskému partnerovi Stalinovi a sovětské politice vůbec. Mezi ním a nedůvěřivým Churchillem, žárlivě střežícím zájmy slábnoucího britského impéria a věrným svému nepřítelství vůči sovětskému komunismu, byl zásadní rozpor. Plný obav, ještě den před svou smrtí, poslal Roosevelt Churchillovi telegram, v němž mu sděloval, že oba Spojenci „*musí velmi pečlivě zvážit důsledky Stalinova postoje a náš další krok*“ a že on, prezident, „*nepodnikne žádné kroky ani neučiní žádné prohlášení bez toho, že by se poradil s Vámi, a já vím, že uděláte totéž.*“⁹ Pokusil se tak odradit britského ministerského předsedu od jím požadovaných razantnějších kroků ve vztahu k Sovětskému svazu v okamžiku, kdy se vzdálenost spojeneckých armád od sebe na některých úsecích front v Německu již dala počítat na méně než stovky kilometrů a současně bylo potřeba mít na mysli slib SSSR z Jalty, že se bude podílet na boji proti Japonsku. Mezi vrchním velitelem spojeneckých sil v západní Evropě gen. Dwightem Davidem Eisenhowerem (1890–1969) a britským velením kromě toho již delší dobu trvaly rozpory při plánování vojenských operací v Německu. Jejich motivace se lišily. Britové, jmenovitě Churchill, též i ministr zahraničí

⁶ S. KOKOŠKA, c. d., s. 57.

⁷ AVP, fond 0138, opis 26, delo 7, papka 132, l. 23.

⁸ National Archives, London, (dále jen NA, London) HS 4/9, Talk on 26th January between me and Mr. Philip Nichols. Britové nebyli spokojeni s úsilím československé strany: “to be dissatisfied with the poor Czech effort in this direction, and to have had it long in mind to try and assist to put matters right.” Též: Resistance in Czechoslovakia, meeting on 10th February 1944; HS 4/4 Czech Affairs, meeting on 10th February 1944. Blíže studie J. Kuklíka a J. Němečka: KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan, Britský velvyslanec v Praze P. B. Nichols a stažení amerických a sovětských jednotek z Československa v roce 1945. In: *Historie prožité minulosti. K šedesátinám Oldřicha Tůmy*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, s. 155–171.

⁹ Cit. dle: J. KALVODA, *Role Československa v sovětské strategii*, Kladno, nakladatelství DÍLO, 1999, s. 217.

Eden a britští diplomaté, naléhali na to, aby západní Spojenci obsadili Berlín, Prahu a Vídeň dříve, nežli tam vstoupí Rudá armáda. Politický význam americké vojenské přítomnosti ve střední Evropě jim byl zcela jasný. Americké vedení mělo zájem na omezení ztrát vlastních vojsk. Ovšem význam osvobození těchto oblastí byl jasný i sovětské straně. Vývoj událostí na frontě byl rychlejší nežli zákulisní jednání. Dne 13. dubna 1945, den po Rooseveltově smrti, byla Vídeň osvobozena Rudou armádou a 26. dubna bylo osvobozeno Brno.

Nástupce prezidenta Roosevelta Harry S. Truman (1884–1972), který se teprve v únoru 1945 stal viceprezidentem Spojených států, aby jím byl pouhých 82 dnů, potřeboval určitou dobu, aby se blíže obeznámil s komplexností mezinárodněpolitických problémů konce druhé světové války i s praktickým fungováním prezidentské kanceláře. Přesto na rozdíl od Roosevelta od prvních dní působení ve funkci sledoval vůči Sovětskému svazu zřetelně tvrdší linii nežli zesnulý prezident.¹⁰ Americká politická veřejnost zprvu očekávala, že bude ve své zahraniční politice pokračovat v kurzu Rooseveltovy politiky. Hodnocení prvních měsíců jeho politiky však již ukazovalo na jiné směřování. Slovy československého velvyslance v USA Vladimíra Hurbana: „*Od prvních dnů, kdy se ujal po smrti prezidenta Roosevelta politického vedení Spojených států, byla živě diskutována otázka, jaká bude všeobecná směrnice jeho politiky. Kdežto z počátku se zdálo, že pravdu měli ti, kdož tvrdili, že to bude linie střední cesty (middle-of-the-road policy), vyhýbající se extrémům i doleva i doprava, začalo později nabývat přesvědčení, že Trumanova administrativa jde nezadržitelně směrem vzrůstající politické a sociální reakce, znamenajíc zásadní odklon od tradice New Dealu éry Rooseveltovy.*“¹¹ Na rozdíl od aristokrata politiky Roosevelta byl ovšem Truman výborný organizátor.

Osvobození Prahy se nyní stalo významným politickým momentem, který měl ovlivnit budoucí směřování středoevropského Československa. Diplomatická „hra o Prahu“ se nyní rozběhla na plné otáčky, aby k ní rozhodující slovo řekly vojenské kruhy. Diskuse k již dříve promyšlenému rozdělení zón mezi jednotlivé spojence ovšem předpokládala nové jednání mezi třemi velmocemi, jednalo se o Churchillův návrh. K tomu ovšem nedošlo a generál Eisenhower sdělil 14. dubna 1945 prezidentu Trumanovi, že postup na Labi zastaví a bude pokračovat v postupu na severovýchodním a jižním křídle. Současně o tomto rozhodnutí znovu informoval Sověty, kteří mu 15. dubna sdělili, že zamýšlejí útok na Drážďany.¹² Churchill úporně hájící své záměry se nicméně znovu obrátil 18. dubna přímo na prezidenta Trumana. Eisenhower v reakci na Churchillovu notu odpověděl tzv. návrhem na upřesnění demarkační čáry – ta měla vzniknout na linii styku amerických a sovětských jednotek –, který poslal náčelníkovi generálního štábu Rudé armády gen. Alexeji Inokentěviči Antonovovi. Podle ověřených zjištění více historiků zde byla poprvé uvedena možnost postupu amerických vojsk na území jižně od soutoku Labe s Vltavou.¹³

V této souvislosti připomíná znalec americké zahraniční politiky Jan Wanner méně známé stanovisko Williama Averella Harrimana (1892–1986) ke stavu americko-sovětských vztahů, jež diplomat formuloval na Trumanově prvním „semináři“ v Bílém domě 20. dubna 1945. Harriman, který se zúčastnil rady jednání se Stalinem, soudil, že sovětský diktátor považuje jednání Američanů za slabošské, „*ale roztržku si nepřeje, neboť stále doufá v masivní americkou hospodářskou pomoc.*“¹⁴ Churchill krom jiného vycházel i ze závěrů britského ministerstva zahraničí, mj. z rozboru z 22. dubna, v němž se uvádělo: „*Stěží možno pochybovat o tom, že osvobození Prahy a co největší části západního území Československa Američany by zcela změnilo poválečnou situaci*

¹⁰ H. TRUMAN, *Memoirs*. Vol I. *Year of Decision*. New York 1955, s. 79–82 an.

¹¹ AMZV, Zprávy ZÚ Washington, k. 1945–1946, Poselství amerického prezidenta Kongresu, 14. 9. 1945.

¹² J. WANNER, *Spojené státy a evropská válka 1939–1945*, 3. díl, *Zápas o Evropu*. Praha, Nakladatelství Dokořán, 2002, s. 143. J. Wanner vychází v této formulaci z následujících prací: M. TEJCHMAN, *Otázka vstupu amerických vojsk na území Československa na jaře 1945 a britská zahraniční politika*, *SIPř*, č. 2, 1990, s. 145–156, zde s. 145; V. KRÁL, *Osvobození Československa. Studie o mezinárodně politických aspektech*, Praha, Academia, 1975, s. 295–296; W. CHURCHILL, *Druhá světová válka, d. VI., Triumf a tragédie*, Praha 1995, s. 495–496.

¹³ J. WANNER, c. d., s. 144.

¹⁴ J. WANNER, c. d., tamtéž.

v Československu a mohlo by ovlivnit i poměry v zemích s ním souvisejících. Jestliže západní velmoci nebudou hrát významnou úlohu při osvobození Československa, může se země snadno dostat na jugoslávskou cestu.“¹⁵

Americké jednotky, konkrétně vojáci 358. pěšího pluku 90. pěší divize 12. sboru, dosáhly západní hranice předmnichovského Československa 18. dubna 1945. Překročily ji u Gottmansgrün nedaleko Aše. Přesto postup Američanů nebyl jednoduchý, Cheb vzdálený několik kilometrů byl osvobozen až 26. dubna, a to po tvrdých bojích.¹⁶ Další postup do vnitrozemí Eisenhower původně nepředpokládal. Churchill posuzoval vývoj geopoliticky, proto se také vytrvale pokoušel přesvědčit americké vedení o politických výhodách postupu amerických jednotek do hloubi Československa. Vedení britské armády s jeho argumenty souhlasilo, v amerických vedoucích kruzích se však diskutovalo o účelnosti tohoto postupu.

George Marshall, velitel náčelníků štábů, akceptoval stanovisko Eisenhowera a byl toho názoru, že osobně by velice nerad riskoval životy amerických vojáků kvůli politickým cílům, což byl zjevně klíčový důvod pro omezení dalšího postupu amerických jednotek. V telegramu Eisenhowerovi z 28. dubna doslova uvedl: „Osobně a mimo veškerou logistiku, taktické nebo strategické implikace, nerad bych hazardoval s americkými životy kvůli čistě politickým účelům. Československo bude vyčištěno od německých jednotek a my musíme s Rusy v této činnosti spolupracovat.“ („Personally and aside from all logistic, tactical or strategic implications I would be loath to hazard American lives for purely political purposes. Czechoslovakia will have to be cleared of german troops and we may have to cooperate with Russians in so doing.“¹⁷

Churchill přesto dále trval na svém stanovisku, několikrát hovořil telefonicky s generálem Eisenhowerem a ještě 30. dubna 1945 zaslal naléhavé osobní poselství prezidentu Trumanovi, v němž připomenul, že: „Je nepochybné, že osvobození Prahy a možná větší části území západu Československa vašimi silami, by mohlo zcela změnit poválečnou situaci v této zemi a mohlo by také ovlivnit situaci v sousedních zemích. Naproti tomu jestliže západní spojenci nesehrají při osvobození Československa významnou roli, bude se tato země ubírat stejnou cestou jako Jugoslávie,“¹⁸ cestou politického vývoje, který bude určován komunistickou stranou.¹⁹

Prezident Truman později ve svých pamětech otázce postupu amerických vojsk do Československa věnoval patřičnou pozornost: „Churchil stále nás stále urgoval, abychom drželi co možná největší vojenskou sílu v Evropě. [...] Přesto musíme mít na vědomí, že po porážce Německa stále ve hře zůstává Japonsko.“ („Churchill was constantly pressing us to keep the greatest possible military strength in Europe. [...] We, however, had to keep in mind that after the defeat of Germany there still remained Japan.“)²⁰ K tomu dodal, aby Churchilla ujistil o společném vnímání situace ve střední Evropě: „Aby bylo jasno, souhlasil jsem s Churchillem, že by bylo žádoucí držet všechna velká

¹⁵ Cit. dle: V. PREČAN, *Invaze 1944. Konec války horké a počátek války studené, Soudobé dějiny*, 1994, č. 4–5, s. 473–482, zde s. 477.

¹⁶ Foreign Relations of United States (dále FRUS) 1945, Vol. V, s. 444–445. F. NESVADBA, *Operace amerických vojsk na území Československa (II), HaV*, č. 2, 1986, s. 65–66; J. PECKA, *Na demarkační čáře. Americká armáda v Čechách v roce 1945*. Praha 1995, s. 41–43.

¹⁷ General Marshall on Eisenhower, 28. April 1945, W 74566, in: *The Papers of Dwight David Eisenhower. The War Years: Vol. IV. Baltimore and oth. 1970 (Dok. 2462, Not. 1, p. 2662)*. Cit. dle: V. PREČAN, *Die Grossmächte und die Tschechoslowakei gegen Ende des Zweiten Weltkriegs*, in: *Sowjetisches Modell und nationale Prägung. Kontinuität und Wandel in Ostmitteleuropa nach dem zweiten Weltkrieg*. Hrsg. von H. Lemberg, Marburg, J. G. Herder Institut, 1991, s. 35, pozn. č. 9.

¹⁸ W. S. CHURCHILL, *Druhá světová válka*, d. VI., *Triumf a tragédie*, Praha 1995, s. 489.

¹⁹ Podotkněme, že v této době již bylo americké vedení zřejmě informováno o Churchillovu projektu útoků proti Sovětskému svazu „Operation Unthinkable“. Projekt byl ovšem Top Secret, takže o něm bylo informováno pouze několik osob.

²⁰ H. TRUMAN, *Memoirs of Harry S. Truman. Volume one, Year of Decision*. Garden City (New York), Doubleday 1955, s. 216.

města, Berlín, Prahu a Vídeň, naproti tomu zde byla skutečnost, že jako města ve východní Evropě byla tato města pod ruskou kontrolou, nebo pod již téměř spadala.“ („To be sure, I agreed with Churchill that it would be desirable to hold the great cities of Berlin, Prague and Vienna, but the fact was that, like the countries of eastern Europe, these cities were under Russian control or about to fall under her control.“²¹

V této situaci došlo k vymezení prostoru jednotlivých spojeneckých vojsk ve střední Evropě. Dne 4. května zaslal Eisenhower zprávu náčelníkovi generálního štábu Rudé armády generálu Antonovovi, že americké jednotky budou po překročení původních československých hranic a zajištění strategických bodů po linii Kraslice – Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice – Dolní Dvořiště připraveny pokračovat v postupu směrem k tokům Labe a Vltavy, aby vyčistily jejich západní břehy v koordinaci s plány velení sovětských jednotek, které by vyčistily východní břehy, „pokud to bude vyžadovat situace“.²² 5. května 1945 následovala negativní odpověď generála Antonova, v níž upozornil Eisenhowera, aby upustil od postupu spojeneckých armád za již dříve stanovenou linii Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice, aby se „předešlo možnému zmatku vojenských jednotek“.²³ Argumentoval také tím, že pražská útočná operace Rudé armády již byla zahájena. Tento požadavek západní spojenci akceptovali. A 5. května 1945, když v Praze již vypuklo povstání, potvrdil Eisenhower svůj rozkaz generálu Georgi Pattonovi (1885–1945), že má zastavit postup svých jednotek v Plzni. Gen. Antonov trval na původně stanovené delimitaci postupu jednotek a v depeši Eisenhowerovi sdělil: „Spojenecké jednotky dostaly rozkaz, že mají setrvat na linii Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice.“²⁴

Eisenhower, který byl pod trvalým tlakem svých britských kolegů, si byl vědom širších souvislostí finále druhé světové války ve světě, vojenských i politických. Rozhodně si nepřál žádné politické komplikace, nezapomínal ani na reálný význam slíbené sovětské pomoci při likvidaci japonských ozbrojených sil v nastávající závěrečné fázi války ve východní Asii již přímo na japonských ostrovech.²⁵ Uměl si dobře představit, jaké ztráty amerických jednotek by zde bylo možno očekávat.²⁶ Tento argument byl zřejmě klíčový pro rozhodování amerického velení, které tak ponechalo politické zájmy stranou.²⁷

Zatím Patton postoupil s jednotkami přes osvobozenou Plzeň k Rokycanům, před nimi však zastavil. Poté se obrátil s prosbou ohledně dalšího postupu na nadřízeného generála Omara Nelsona Bradleyho (1893–1981), který též den „osobně navštívil maršála Koněva na jeho velitelském stanovišti u Torgavy a nabídl mu pomoc při vyčištění středního Povltaví. Koněv pochopitelně striktně odmítl zcela v duchu Antonovových instrukcí.“²⁸ Poté co Bradley o výsledku schůzky informoval Eisenhowera, ten druhý den ráno 6. května vydal rozkaz „výslovně zakazující nejen operační pohyb

²¹ H. TRUMAN, c. d., s. 477.

²² Americký postup vůči střední Evropě v závěru 2. světové války podrobně v práci: G. LUNDESTAD, *The American non-policy towards Eastern Europe, 1943–1947. Universalism in an area not of Essential interest to the United States*. Tromsø and oth., 1978. Nověji: V. PREČAN, *Die Grossmächte und die Tschechoslowakei gegen Ende des Zweiten Weltkriegs*, c. d., s. 31–41.

²³ I. KONĚV, *Čtyřicátý pátý*. Praha, Svoboda, 1970, s. 179.

²⁴ Cit. dle: I. LUKĚŠ, *Československo nad propastí. Selhání amerických diplomatů a tajných služeb v Praze. 1945–1948*, Praha, Prostor, 2014, s. 66.

²⁵ Na Jaltské konferenci byla za účasti představitelů Velké trojky prodiskutována velká část problémů spojených se závěrem války proti Japonsku, tj. vojenskými operacemi i politickými souvislostmi. Současně vývoj situace generoval problémy další, které bylo nutno řešit společně. Srv. podrobně: V. P. SAFRONOV, *SSSR, SŠA i japonskaja agresija na Dalnem Vostoke i Tichom okeane*. Moskva, Institut Rossijskoj istorii, 2001. Zejména s. 278–350.

²⁶ Podrobně: F. C. POGUE, *The Supreme Command*. Washington, D. C., Office of the Chief of Military History Department of the Army 1954, s. 495–508.

²⁷ Podrobně diskuse o politické motivaci, rozdílu zájmů amerických, britských a střetů se zájmy sovětského vedení in: J. HRBEK – J. NĚMEČEK – S. KOKOŠKA – P. HOFMAN – V. SMETANA, *Nultá hodina? Československo na jaře 1945 ve strategických souvislostech*. Praha 2011, s. 119–124.

²⁸ J. WANNER, *Spojené státy a evropská válka 1939–1945*, 3. díl, *Zápas o Evropu*. Praha 2002, s. 151.

za čáru Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice, ale i provádění průzkumu hlouběji než do vzdálenosti deseti kilometrů od této čáry“²⁹. Další protesty, včetně intervencí ministra Ripky a generála Karla Janouška u britských činitelů v Londýně, již nic nezměnily.

Byla tak vytvořena demarkační linie, která pak až do odchodu spojeneckých vojsk v listopadu 1945 rozdělovala Československo. Její význam pro budoucí osudy Československa by nicméně neměl být přeceňován. Nejnověji a lapidárně hodnotí význam osvobození Prahy sovětskými jednotkami Igor Lukeš: „*To, že Prahu a velkou většinu území státu obsadili Rusové, znamenalo taktickou porážku pro místní demokraty a zesílilo vliv jejich komunistických rivalů.*“³⁰ Snad důležitější je jeho následující hodnocení, které nabízí řadu dalších otázek: „*Nebyl to však faktor, který by určil politickou budoucnost země.*“³¹

V těchto okamžicích se nesporně hrála politická, resp. diplomatická hra o to, kdo osvobodí Prahu. Výše hodnocená izolovanost a neinformovanost prezidenta E. Beneše, který se již nacházel v Košicích, vedla k tomu, že mu nebyla dána možnost se účinně vyjádřit, i vzhledem k tomu, že neměl k dispozici potřebné a spolehlivé informace. Otázkou ovšem bylo, zda by jeho stanovisko sehrálo nějakou roli. Prokop Drtina (1900–1980), který byl po boku prezidenta, později ve svých memoárech uvedl, že: „*Benešovi se asi nestalo po celou dobu jeho politické dráhy, aby byl tak dokonale odříznut od evropské a světové politiky. [...] Zahraniční styk naší republiky měli v rukou Fierlinger a Clementis. Prakticky oba komunisté, kteří nepodnikli nic bez Gottwalda a Valeriana Zorina.*“³²

Podle pozdějšího vyjádření Fierlingera, jehož věrohodnost jinak nemůžeme ověřit, informaci o Eisenhowerově nabídce eventuálního postupu amerických vojsk Zorin obdržel, leč odmítl ji.³³ Zřejmě byl na rozdíl od prezidenta Beneše přesně informován o strategických záměrech sovětského velení. Benešova informační izolovanost za pobytu v Košicích zde sehrála svoji roli. O dva týdny později, 22. května, Beneš při přijímání členů povstaleckého velení Prahy na pražském Hradě zklamaně uvedl: „*[...] Nadlidsky jsem se namáhal, abych udržel vše ve své ruce [...] Velmi těžce jsem nesl dohodu Anglie s SSSR, neboť nás stavěli již před hotová fakta. Napřed bylo vše ujednáno s Anglií, po konferenci v Teheránu jsem zjistil, že Slovensko patří do ruské sféry, a po 6 měsících předali do ruské sféry všechny naše země. Já to zjistil náhodně [...].*“³⁴

Dne 6. května 1945 zahájila Rudá armáda operace vedoucí k urychlenému osvobození Prahy. Poslední den, resp. noc rozsáhlých válečných operací druhé světové války ve střední Evropě proběhla z 8. na 9. května. Čelní jednotky 3. a 4. gardové armády urazily 60–80 km ze svých pozic v prostoru Loun, kde se nacházely ještě večer ve 22 hodin, a během několika hodin, s minimálním časem na odpočinek, aniž by narazily na podstatnější odpor, dorazily do Prahy. Jako první části Rudé armády vstoupily do Prahy „*jednotky 10. gardového tankového sboru generálporučíka Jevgenije Jemeljanoviče Bělova ze sestavy 4. gardové tankové armády generála Dmitrije Daniloviče*

²⁹ J. WANNER, c. d., tamtéž. Přesto jednotky americké armády v příštích dnech prováděly průzkum a jeden z oddílů podnikl cestu do Velichovek, kde se nacházel štáb Schörnerovy armády „Mitte“.

³⁰ I. LUKEŠ, *Československo nad propastí*, c. d. s. 15.

³¹ Tamtéž. Zde i stručně přehled názorů na hodnocení možností sovětského postupu ve střední Evropě, s. 19–23. Hodnocení otázky postupu americké armády do nitra českých zemí z pera čelného představitele normalizační historiografie viz: V. KRÁL, *Osvobození Československa. Studie o mezinárodně politických aspektech*. Praha 1975, s. 294–311. Podrobně v nejnovější české historiografii J. DEJMEK, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata*. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948), Praha 2008, s. 519–521. Z diskusí k této otázce je zřejmě nejlépe informován i teoreticky vybaven ruský historik L. J. Gibianskij, který prošel všechny důležité fondy lidového komisariátu zahraničí tohoto období. Viz: L. J. GIBIANSKIJ (red.), *U istokov "socialističeskogo sodružestva". SSSR i vostočnoevropejskije strany v 1940-je gg.* Moskva 1995; TÝŽ, Moskva a východní Evropa. Některé aspekty vzniku sovětského bloku. *Soudobé dějiny*, č. 1/1997, s. 26–41.

³² P. DRTINA, *Československo můj osud*. d. II., kn. 1., Praha 1992, s. 39–40.

³³ Zd. Fierlinger toto ovšem přiznal až v interview, které poskytl časopisu *Hlas revoluce*, 16. 4. 1965.

³⁴ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Praha (dále VÚA-VHA), f. Vojenská kancelář prezidenta republiky (dále VKPR), k. 179, I, vel 45.

*Leljušenka, postupující od Bíliny přes Louny a Slaný, na předměstí Prahy od severozápadu. [...] Čelní tanky 63. gardové tankové brigády pak přes Dolní Liboc a Vokovice projely do Dejvic, kde se rozdělily. Jeden proud zamířil na Pražský Hrad, druhý projel přes Klárov do středu města.*³⁵

K atmosféře dokončení osvobození Československa a hlavního města Prahy náležel i okamžik, kdy druhý den navečer, 10. května, dorazila do Prahy před 1. nádvoří Pražského hradu první československá vojenská jednotka, a sice dva tanky typu T-34/85 1. československé samostatné tankové brigády, která byla součástí předsunutého oddílu rychlé skupiny 38. armády 4. ukrajinského frontu generála Andreje Ivanoviče Jeremenka. S nimi do Prahy také dorazila část praporu samopalníků. Během dvou dnů urazili trasu z Olomouce přes Moravskou Třebovou, Poličku, Svitavy, Čáslav, Kutnou Horu až do Prahy.³⁶

Tím, že sovětské jednotky rychlým nočním přesunem dorazily do Prahy, odřízly také ústupové cesty hlavním silám skupiny armád „Mitte“, které se snažily co nejrychleji přesunout na západ, do amerického zajetí. V průběhu dalších dvou dnů, 10.–11. května, byla většina těchto jednotek zajata Rudou armádou. Podle nejnovějších zjištění padlo v průběhu Pražské operace do sovětského zajetí přes 860 000 německých vojáků. Vysoký počet válečných zajatců ovšem přinášel starost ohledně jejich stravování. Vedení Rudé armády se je snažilo co nejrychleji přesunout do SSSR, aby válečné zajatce mohlo využít jako pracovní sílu při obnově zničené země. Vedle válečných zajatců se na československém území v této době nacházely desetitisíce repatriantů, kteří směřovali především do SSSR, respektive do dalších zemí východní Evropy. Všem těmto osobám bylo nutno poskytnout stravu a alespoň základní přístřeší, což představovalo značnou zátěž pro osvobozenou republiku.³⁷

Pražská operace Rudé armády podle ruského historika Georgije Krivošejeva: „[...] splnila své cíle vojenské, politické i hospodářské. Zlikvidovala poslední silné uskupení německých vojsk, posílila pozice Sovětského svazu a potažmo československých komunistů v poválečném Československu a zajistila velké množství levné pracovní síly pro obnovu Sovětského svazu. A to za cenu na poměry Rudé armády skutečně minimálních ztrát, 11 625 padlých a nezvěstných a 38 083 raněných a nemocných,“³⁸ Tyto ztráty, v posledních dnech války, patřily však k nejtěžším. Maršál Ivan Stěpanovič Koněv o rok později, v roce 1946 potvrdil na přednášce v Moskvě záměry Pražské operace zamýšlené sovětským velením. Na otázku, kdo měl osvobodit Prahu, odpověděl, že se jednalo především o politický záměr.³⁹

* * *

³⁵ J. HRBEK – V. SMETANA – S. KOKOŠKA – V. PILÁT – P. HOFMAN, *Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944–1945*. sv. 2, Praha 2009, s. 256–257.

³⁶ VÚA-VHA, f. 1. československá samostatná tanková brigáda. Válečný deník průzkumné roty (2. 2.–6. 6. 1945), s. 21. M. KOPECKÝ, *Československá samostatná tanková brigáda v SSSR, tankisté československé zahraniční armády na Východní frontě 1943–1945*. Praha 2001, s. 206; uvádí, že do Prahy dojezdy tohoto večera tři tanky.

³⁷ J. HRBEK a d., c. d., 2. díl, s. 258. Rudá armáda zajatce, repatrianty a další osoby organizovala ve velkých táborech mimo města, zásobování potravinami pak šlo ze značné části z domácích československých zdrojů. Dokumentace o těchto táborech v českých archivech je bohužel minimální, tematikou se podle našich zjištění důkladněji prakticky nikdo nezabýval. V ruských archivech, zejména v ruském vojenském archivu v Podolsku u Moskvy, nazvaném Centralnyj archiv Ministerstva oborony Rossijskoj Federacii, (dále CAMO), se příslušné informace nachází, ale bohužel se nám k nim při výzkumu z časových důvodů při pobytech v Moskvě nepodařilo propracovat.

³⁸ G. F. KRIVOŠEJEV, *Grif sekretnosti snjat, Poteri vooružonnych sil SSSR v vojnach, bojevych dejstvijach i vojennyh konfliktach. Statističeskoje issledovanije*. Pod obščej redakcijej G. F. Krivošejeva, Moskva 1993, s. 221.

³⁹ S. I. KONĚV, *Čtyřicátý pátý*, Praha, Svoboda, 1970. s. 69.

Druhá světová válka, appeasement a paradoxy současnosti

Vladimír Prorok

Úctyhodné 75. výročí ukončení války dávalo příležitost k rekapitulaci. Asi není udivující, že mezi zainteresovanými subjekty není shoda na příčinách a důsledcích války, respektive jaké poučení si z 2. světové války máme vzít. Bylo by možné očekávat, že s odstupem času, kdy odeznějí emoce a otevrou se archivy, se míra shody zvýší. Opak je pravdou. Jestli v minulosti se týkaly odlišnosti jiné interpretace faktů, například kdo měl větší podíl na porážce nacistického Německa nebo zda bylo nutné použít atomovou bombu proti Japonsku, dnes se podstatná fakta začínají účelově opomíjet. Cílem těchto praktik je vytvořit novou realitu, kterou by bylo možné využít pro řešení dnešních problémů. Jestliže ale platí, že pokud zapomeneme svou minulost, budeme nuceni si ji zopakovat v horší verzi, vzniká zde řada rizik. Na Západě se v minulosti přiznávalo, že podíl na vzniku 2. světové války mají i západní země politikou tzv. appeasementu. Dnes se prosazuje tvrzení, že 2. světovou válku vyvolali Hitler a Stalin společným útokem na Polsko v roce 1939, přičemž toto tvrzení je de facto logickým pokračováním konceptu appeasementu.

Byť dnes wikipedie není mezi intelektuály považována za hodnotný zdroj informací, její vliv na veřejné mínění je neoddiskutovatelný. Podle české wikipedie *„Appeasement (francouzsky apaisement) označuje pacifistickou politiku z 30. let 20. století, kterou symbolizovalo hlavně ustupování agresivním stranám. Politici, kteří appeasement prosazovali, věřili, že uspokojením potřeb a požadavků nacistického Německa odvrátí druhou světovou válku a zachovají mír za každou cenu. Bylo motivováno snahou vyhnout se hrůzám, které se odehrály za první světové války, s nadějí, že evropské národy v novém uspořádání již další válku nedopustí. Jejich úsilí, které trvalo několik dlouhých let, však bylo marné. Německo bylo těsně před 2. světovou válkou ještě posíleno a demokratické síly oslabeny. Dnes je appeasement vnímán velmi negativně a jako historický omyl.“*⁴⁰

Je pozoruhodné, že anglická verze wikipedie charakterizuje appeasement mnohem precizněji, když konstatuje, že to a) byla zejména britská politika, za b) fašismus byl vnímán jako užitečná forma antikomunismu a za c) tato politika měla podporu vyšší třídy Británie.⁴¹ V kontextu výše uvedeného je na místě otázka, proč je naše wikipedie tak nekonkrétní? Odpověď je nasnadě. Povrchní přístup a redukce faktů umožňují manipulovat s veřejným míněním a zejména ovlivňovat názor mládeže a v daném případě i identifikovat a vytvořit image spojencům a protivníkům. Z druhé strany, ani anglická verze definice appeasementu nedává odpověď na otázku, co bylo v základech britské politiky appeasementu a jak se západní země „poučily z chybné politiky 30. let 20. století“.

Definice appeasementu v anglické verzi wikipedie a reálná fakta, kterými se budeme zabývat dále, umožňují tvrdit, že politika appeasementu odrážela britské imperiální zájmy a celkově zájmy kapitálu na likvidaci SSSR. A. Hitler v Mein Kampf, který byl sepsán během Hitlerova pobytu ve vězení v roce 1924 po neúspěšném pokusu o puč, při hodnocení německé zahraniční politiky uvádí: *„Zbývají už jen dvě cesty k zajištění práce a chleba pro rostoucí počet lidí. 1. Bud' získat novou půdu... anebo 2. Přejít na průmyslovou výrobu a obchod pro cizí potřeby... Získávání nové půdy pro osídlení přebytečného počtu obyvatel má velmi mnoho předností, zvláště vzhlížíme-li k budoucnosti, a nikoliv k přítomnosti... Nárokovala-li se kdy v Evropě půda, mohlo se tak stát jedině na úkor Ruska. Pro takovou politiku je v Evropě pouze jediný spojenec: Anglie. Pouze s Anglií je možné s krytými zády zahájit nové tažení Germánů... Pro vůli Anglie k vítězství by neměla být žádná oběť příliš*

⁴⁰ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Appeasement>

⁴¹ The term is most often applied to the foreign policy of the UK governments... perception that fascism was a useful form of anti-communism. ... Appeasement was strongly supported by the British upper class, including royalty, big business (based in the City of London), the House of Lords, and media such as the BBC and *The Times*. <https://en.wikipedia.org/wiki/Appeasement>

vysoká. Bylo by potřeba vzdát se kolonií a převahy na moři... Jestliže Německo nastoupilo tuto cestu, muselo přece poznat, že i tento vývoj jednoho dne vyústí v boj... Jestliže se evropská politika půdy dala uskutečňovat jedině proti Rusku ve spolku s Anglií, tak naopak koloniální politika a světová obchodní politika je myslitelná pouze s Ruskem proti Anglii.⁴² Hitlerovy ambice ale přesahovaly horizont těchto dvou alternativ a jeho představa byla vybojovat pro árijskou rasu hegemonní pozici ve světě.⁴³ Otázka proto nebyla, kdo bude spojencem, ale s kým bojovat nejdříve a vyhnout se tak boji na dvě fronty.

Zájmem Británie a SSSR bylo vyhnout se válce s Hitlerem nebo být až druhý v pořadí a bojovat tak s válkou oslabeným Německem. Ve vztahu k Německu západní země i SSSR sledovaly vlastní zájmy a vzájemně spolu soupeřily o vliv na Německo. Soupeření začalo již krátce po 1. světové válce. Na Rappalské konferenci (1922), která skončila z hlediska záměru urovnat hospodářské vztahy s nově vzniklým Sovětským Ruskem neúspěšně, byly navázány vztahy mezi Německem a Sovětským Ruskem, tj. mezi státy, kterým byla určena role outsiderů. Dohoda umožnila Německu cvičit na území Sovětského Ruska své ozbrojené síly a získávat odtud suroviny a Sovětské Rusko získalo přístup k novým technologiím a úvěrům.

Sovětské Rusko ale nebylo jediným, kdo podporoval poražené Německo. Velká Británie spolu s USA vzhledem k britsko-francouzskému antagonizmu ve velmocenské politice umožnila prostřednictvím Dawsonova plánu (1924–1929) obnovit ekonomiku Německa a naplnit zájem Německa na znovunabytí velmocenských pozic. Za šest let poskytly Spojené státy a Velká Británie Německu ve formě půjček, úvěrů a kapitálových investic do průmyslu nejméně 20–25 miliard marek. Spolupráce s Německem kromě ekonomických výhod spoluvytvářela i politické vztahy, neboť napomáhala řešit problém, kdo bude v přátelských vztazích Německa a kam by mohla směřovat v budoucnu možná expanze Německa, o které psal A. Hitler v *Mein Kampf*.

Významné místo z hlediska posuzování záměrů aktérů měly Locarnské dohody. Locarnské dohody (1925) sice podporovaly mírové řešení problémů – spory měly být urovnány prostřednictvím arbitrážních smluv, kde za orgán arbitráže, který měl vynášet nálezy, byla označena Rada Společnosti národů, nicméně přijetím Rýnského garančního paktu byly garantovány pouze západní hranice, a ne východní hranice, čímž byla zpochybněna stabilita poválečného uspořádání. Daný přístup prosazovala Velká Británie a je pochopitelně otázkou, do jaké míry britská politika neangažovanosti ve střední Evropě byla výrazem nezájmu o tento region, protože prioritu mělo udržení kolonií, nebo se tím vědomě ponechával prostor pro expanzi Německa na východ. Francie na rozdíl od Británie podporovala úsilí střeoevropských zemí zajistit si své hranice s Německem, protože v nich viděla potenciálního spojence proti revanši Německa.

Po uzavření Locarnských smluv, které znamenaly oslabení pozice Francie a jejích spojenců, uzavřela Paříž se státy Malé dohody zvláštní politické smlouvy (s Československem 1924, Rumunskem 1926 a Jugoslávií 1927). Ohrožení států Malé dohody v 30. letech 20. století ze strany hitlerovského Německa a fašistické Itálie donutilo vlády Malé dohody hledat podporu i u Sovětského svazu. Po neúspěchu plánu tzv. východního Locarna podepsalo Československo ve vazbě na francouzsko-sovětskou smlouvu z května 1935 spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem. V budoucnu se nicméně ukázalo, že Francie vzhledem ke svému ekonomickému a vojenskému potenciálu nebyla schopna samostatně řešit situaci vzhledem k síle Německa a v rozhodujících momentech se podřídila politice Británie s jejími specifickými zájmy.

Situace ve střeoevropském a východoevropském prostoru byla trvale politicky nejistá – existence početných menšin, včetně menšiny německé, představovala hrozbu pro stabilitu států a bylo vysoce pravděpodobné, že Německo bude vystupovat dříve nebo později na podporu „svých

⁴² HITLER A. *Mein Kampf*. Otakar II. 2000, s. 101-105.

⁴³ Tamtéž s. 206-240.

soukmenovců“. Situace eskalovala s ekonomickou krizí 1929. Politická pasivita, respektive vstřícnost Západu de facto otvírala prostor pro posilování Německa a nasměrování jeho zájmu získat území na východě, což byla jedna z možností, o které psal A. Hitler.

Podobná situace byla mimo jiné i v Asii, kde Společnost národů a ani USA nepodnikly nic proti obsazení severní Číny – Mandžuska v roce 1931 Japonskem, čímž se Japonsko dostalo až k hranicím Mongolska a SSSR, vůči kterým mělo Japonsko rovněž územní požadavky.

Obrázek 1: Mapa územních zisků Japonska v roce 1939

Zdroj: Soldaten Atlas. Tornisterschrift des Oberkommandos der Wehrmacht Abt. Inland 1941.

Konflikt mezi Japonskem a SSSR na řece Chalchyn gol v květnu 1939 byl logickým výsledkem žádoucího appeasementu Západu. Stalinův režim nicméně překvapil, Japonsko dostalo takovou lekci, že odmítlo podpořit nacistické Německo při jeho přepadení SSSR v roce 1941, a to dokonce za situace, kdy Německo vyhlásilo jednostranně válku USA, se kterými bylo Japonsko ve válce po japonském útoku na Pearl Harbor v prosinci 1941. Japonsko tak vrátilo Německu políček, když Německo v době porážky Japonska na Chalchyn голу podepsalo s SSSR smlouvu o neutocení.

Ekonomická krize 1929 spojená s ekonomickými a sociálním propadem nižších a středních vrstev otevřela v Evropě prostor pro nástup radikálních sil. V Německu se k moci parlamentní cestou dostává v roce 1933 Adolf Hitler a jeho vize načrtnutá v Mein Kampf se může stát reálnou politikou. Abychom pochopili podstatu appeasementu, ne jako omylu spojeného „s nedoceněním tyranů“, ale jako chybného strategického uvažování, které bylo podloženo antikomunismem, je nutné na historických faktech ukázat sled událostí.

Sovětský svaz po nástupu nacismu v Německu usiloval o vytvoření systému „kolektivní bezpečnosti“ v Evropě, tj. systému mezinárodních smluv, které by bránily revanšistické politice Německa. V prosinci 1933 předložily vlády Francie a SSSR společný návrh na uzavření smlouvy o

kolektivní bezpečnosti v Evropě zahrnující Německo, Velkou Británii, Finsko, Československo, Polsko, Estonsko, Lotyšsko a Litvu. Návrh dohody byl pojmenován „Východní pakt“ (Východní Locarno). Tato dohoda byla odmítnuta Německem a Polskem. Polsko bylo naopak jedním z prvních, kdo umožnil formálně nacistickému Německu vyjít z mezinárodní izolace, neboť už v lednu 1934, tj. rok poté, co se stal A. Hitler říšským kancléřem, podepsalo tzv. pakt Pilsudski – Hitler – prohlášení o nepoužití násilí, známé jako německo-polský pakt o neútočení. Po jeho podepsání západní tisk informoval o tom, že deklarace má tajný dodatek o spojení obou zemí. Dohoda hovoří o připravenosti Německa a Polska „*sjednotit vojenské, ekonomické a finanční síly k odražení jakéhokoli nevyprovokovaného útoku a poskytovat si podporu v případě, že jedna ze stran bude napadena*“.

Povinností Poláků bylo „*zajistit volný průchod německých vojsk po svém v území v případě, že vojska budou nasazena k odražení provokace z východu nebo severovýchodu*“. Německo se naopak zavázalo bránit polské hranice před „*jakoukoli agresí*“.⁴⁴ V březnu 1935 Německo přestalo dodržovat vojenské články Versaillské mírové smlouvy z roku 1919. Země zavedla všeobecnou brannou povinnost a začala s přezbrojováním armády, na což západní mocnosti, garanti Versaillského míru, nenašly protizbraň.

Nicméně Velká Británie se pokusila podpisem Anglo-německé námořní dohody (AGNA) z 18. června 1935, upravující velikost Kriegsmarine, která měla být trvale 35 % z celkové tonáže královského námořnictva, zajistit si dominanci na moři, a tím snížit riziko války s Německem. V březnu 1936 Německo obsazuje průmyslové Porýní, které mělo být podle Versaillské a Locarnské dohody demilitarizováno. Francie konzultovala Británii, podala protest ve Společnosti národů, ale nepodnikla žádné kroky, neboť Británie se od razantních kroků distancovala. Premiér Británie odůvodnil tuto politiku slovy, že Británii chyběly síly, aby podpořila záruky Francii, a že v každém případě by to veřejné mínění nedovolilo, protože Němci jen kráčejí do „svého dvorku“. Hugh Dalton, poslanec Labouristické strany, který se obvykle zasazoval o tvrdý odpor Německu, uvedl, že ani Britové, ani labouristé nepodporují vojenské ani ekonomické sankce.⁴⁵ Na smlouvy Polska a Británie s Německem reagoval SSSR v zájmu zajištění své bezpečnosti nabídkou Berlínu, aby podepsal pakt o neútočení. Návrh byl Hitlerem ale zamítnut z důvodu neexistence společné hranice mezi SSSR a Německem.⁴⁶

Deklarovaný nezájem Británie o dění ve střední Evropě, otevírající prostor pro expanzi Německa směrem na východ proti SSSR, který představoval nejen ideologického protivníka pro kapitalistické země, ale i britského konkurenta v Asii, našel své završení v letech 1938-39 anšlusem Rakouska a Mnichovskou dohodou. Podle závěrů Versaillské smlouvy a Saint-Germainské smlouvy byla zakázána unie mezi Rakouskem a Německem. Ústava Výmarské republiky nicméně obsahovala pasáž umožňující sjednocení, čehož A. Hitler využil. V článku 2 Výmarské ústavy se uvádí: „*Teritorium říše se skládá z teritorií německých zemí. Ostatní území mohou být začleněna do Říše národním zákonem, pokud si to jejich obyvatelé přejí na základě práva na sebeurčení*“.⁴⁷

V lednu 1938 se rakouští nacisté pokusili o puč, po kterém byli někteří z nich uvězněni. Hitler pozval v únoru 1938 rakouského kancléře Schuschnigga do Berchtesgadenu a požadoval pod hrozbou vojenské akce, aby propustil uvězněné rakouské nacisty a umožnil jim účastnit se vlády. Schuschnigg vyhověl a jmenoval Arthura Seyss-Inquarta, pronacistického právníka, ministrem vnitra. V naději na zachování nezávislosti Rakouska Schuschnigg naplánoval na 13. března plebiscit. Protože si Hitler nebyl jist jeho výsledkem, požadoval jeho zrušení. Zároveň německé ministerstvo propagandy vydalo tiskové zprávy, že v Rakousku vypukly nepokoje a že velká část rakouského obyvatelstva požaduje, aby německé jednotky obnovily pořádek. Dne 11. března poslal Hitler Schuschniggovi ultimátum a

⁴⁴ <https://www.narodniny.cz/historie-pred-87-lety-uzavrelo-polsko-s-nemeckem-dohodu-o-neutoceni/>

⁴⁵ TAYLOR, A. J. P. *English History, 1914–1945*. Oxford University Press, 1965.

⁴⁶ <http://militera.lib.ru/research/nekrich/01.html>

⁴⁷ https://en.wikisource.org/wiki/Weimar_constitution

požadoval, aby předal moc rakouským nacistům, nebo čelil invazi. Reakce Británie byla standardní – britský velvyslanec v Berlíně se omezil na vyjádření protestu proti použití nátlaku na Rakousko.

Schuschnigg si uvědomil, že ani Francie, ani Spojené království ho aktivně nepodporí, a rezignoval ve prospěch Seyss-Inquarta, který poté apeloval na německá vojska, aby obnovila pořádek. Dne 12. března překročil německý wehrmacht rakouské hranice. V následném plebiscitu, který se konal 10. dubna, se oficiálně vyjádřilo pro anšlus 99,73 % rakouských voličů.⁴⁸ Anšlus fakticky otevřel jižní hranici Československa a omezil možnost obrany v případě německého útoku. Mnichovská dohoda, podepsaná 30. září 1938 zástupci Velké Británie, Francie, Německa a Itálie, byla logickým pokračováním britské politiky otevírající prostor pro konflikt Německa a Ruska. Ve stejný den byla rovněž podepsána z iniciativy Chamberlaina Anglo-německá deklarace o nenapadení.⁴⁹ Na to navázala analogická deklarace o nenapadení mezi Francií a Německem podepsaná 6. prosince 1938.⁵⁰

O tři měsíce později, 15. března 1939, byl obsazen zbytek českého území a vytvořen protektorát Böhmen und Mähren, což znamenalo výrazné posílení vojenského potenciálu Německa díky zbrojnímu průmyslu Československa. O den později, tj. 16. března 1939, byla zástupci průmyslu Anglie a Německa podepsána tzv. Düsseldorfská deklarace připravená Brity. V dohodě se konstatovalo, že „je bezpodmínečně žádoucí aktivně rozvíjet vzájemně výhodnou výměnu zboží, odstranit »nezdravé konkurence«, jakož i poskytnout státní podporu těmto sdružením“, a řada dalších podmínek. Účastníci se vyslovili pro rozšíření stávajícího systému dohod mezi průmyslovými odvětvími obou zemí s tím, že tato jednání již probíhají mezi devíti průmyslovými skupinami.⁵¹ I když tato dohoda nevstoupila v platnost kvůli rozporům ohledně investic ve střední Evropě, směřování britské zahraniční politiky je jasné.

Obrázek 2: Územní zisky Německa 1939

Zdroj: Soldaten Atlas. Tornisterschrift des Oberkommandos der Wehrmacht Abt. Inland 1941

⁴⁸ Richard J. Evans, *The Third Reich in Power* (2006), pp. 646-658.

⁴⁹ <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1030005003>

⁵⁰ https://fr.wikisource.org/wiki/D%C3%A9claration_Bonnet-Ribbentrop

⁵¹ http://www.hrono.ru/dokum/193_dok/19390315brit.html

Pokud se vrátíme k české wikipedii, je pozoruhodné, že přestože se počátky politiky appeasementu odborníky kladou do 30. let 20. století, v české wikipedii je v rámci tohoto hesla zdůrazněna především spolupráce Německa a Ruska od Rappalské smlouvy 1922, která umožnila Německu obnovit branné síly, neboť tajná ustanovení dokumentu zahrnovala nabídku, na jejímž základě získalo Německo možnost cvičit své ozbrojené síly na sovětském území. Zcela se zde ignoruje fakt, že na podzim roku 1933 byla letecká škola v Lipecku a další německé vojenské objekty na území Sovětského svazu uzavřeny a němečtí vojenští specialisté se vrátili do Německa.⁵² O vstřícných aktivitách Velké Británie a Francie ve vztahu k Německu se zde čtenář nedozví vůbec nic. Česká wikipedie zde ale není výjimkou. Bodem nula pro zdůvodnění vypuknutí 2. světové války je v současnosti v rámci přehodnocování dějin pakt Molotov – Ribbentrop.

Pakt Molotov Ribbentrop byl podepsán 23. srpna 1939. Smlouva navazovala na Berlínskou smlouvu o neutralitě se SSSR z roku 1926 a protokol k ní z roku 1931, který Hitler po svém nástupu k moci nevyhovověl.⁵³ Podepsání dohody opět přecházel celý sled událostí, o kterých se opět nehovoří. V říjnu 1938, po anexi Sudet, výměnou za okupaci Těšínského Slezska Polskem, požadovalo Německo od Polska předání Gdaňska pod německou správu a umožnění vybudovat dálnici a železnici do Pruska přes polské Pomořany. Podruhé byl tento problém nastolen 21. března 1939, týden po konečném rozdělení Československa. Dne 26. března polská vláda oficiálně odmítla Hitlerovo memorandum⁵⁴ a 31. března nabídla Velká Británie Polsku vojenskou pomoc v případě útoku. Dne 6. dubna byly tyto záruky formalizovány do polsko-britské vojenské konvence. A 17. dubna ministr zahraničních věcí SSSR Litvinov v reakci na britský návrh poskytnout Polsku jednostranné záruky navrhl anglo-francouzsko-sovětskou smlouvu o vzájemné pomoci, která bude garantovat „*veškerou, včetně vojenskou, pomoc východoevropským státům mezi Baltským a Černým mořem a hraničícím se SSSR v případě agrese proti těmto státům*“. Velká Británie na tento návrh zareagovala až 24. května.

Dne 27. května Chamberlain souhlasil s jednáním o paktu o vzájemné pomoci, vojenské úmluvě a zárukách pro státy, které budou napadeny Hitlerem. 8. července Velká Británie a Francie uvedly, že smlouva se SSSR je obecně dohodnuta, problémem se ale stal požadavek SSSR, aby byla současně podepsána politická smlouva a vojenské konvence. Dne 23. července Británie a Francie vyjádřily souhlas vysláním vojenských misí do Moskvy, aniž by čekaly na politickou dohodu. Britský ministr zahraničí Halifax zároveň uvedl, že delegace bude moci odjet až za 710 dní. Výsledkem bylo, že britské a francouzské mise odcestovaly 5. srpna do Moskvy a zvolily nejdelší cestu – po moři do Leningradu a dále vlakem. Mise dorazily do Moskvy až 11. srpna. Vše ukazuje na to, že Chamberlain nevěřil v možnost dosáhnout dohody se SSSR⁵⁵ a doufal, že jednání využije jako prostředek nátlaku na Hitlera a znemožní podepsání dohody mezi Německem a SSSR. Dne 14. srpna na jednání s vojenskými misemi Velké Británie a Francie nastolila sovětská strana otázku průchodu Rudé armády přes Polsko a Rumunsko,⁵⁶ Poláci však odmítli nechat Rudou armádu projít jejich územím, a to navzdory tlaku Francie⁵⁷. Poté 17. srpna došlo k přerušení jednání a 21. srpna pak začalo poslední setkání anglo-francouzsko-sovětských vojenských vyjednávačů, během něhož bylo jasné, že jednání se dostala do slepé uličky. Jednání nicméně nebyla formálně přerušena, protože i Stalin je považoval za prostředek diplomatické hry, na jedné straně s Německem, na straně druhé s Anglií a Francií, s

⁵² <https://airpages.ru/dc/lipetsk.shtml>

⁵³ https://ru.wikipedia.org/wiki/Договор_о_ненападении_между_Германией_и_Советским_Союзом#cite_note-павлов-13 Внешняя политика третьего рейха (1933—1945) / Н. В. Павлов // МГИМО. 2012.

⁵⁴ ШИРЕР УИЛЬЯМ . [wunderwaffe.narod.ru/HistoryBook/Rise_Fall/Poland.htm Взлет и падение Третьего рейха. На очереди — Польша]

⁵⁵ FEILING K. *The Life of Neville Chamberlain*. L., 1963. P. 403.

⁵⁶ <http://www.istorya.ru/book/ww2/53.php>

⁵⁷ <http://www.istorya.ru/book/ww2/53.php>

cílem nebýt zatažen do evropské války.⁵⁸

Svou hru hrál i Hitler. Na podzim roku 1938, tj. po podepsání deklarací o nenapadení s Velkou Británií a Francií, se A. Hitler začal postupně snažit o normalizaci vztahů se SSSR. Dne 19. prosince byla prodloužena sovětsko-německá obchodní dohoda na rok 1939 a počátkem roku 1939 byla z podnětu Německa zahájena hospodářská jednání.⁵⁹ Německý plán zahrnoval: 1) uzavření obchodní a úvěrové smlouvy; 2) normalizaci vztahů v oblasti tisku a kulturních vztahů, nastolení atmosféry vzájemného respektu; 3) politické sblížení. Dne 13. srpna Německo oznámilo SSSR, že souhlasí s jednáním v Moskvě.⁶⁰ Dohoda byla následně podepsána 23. srpna 1939.

Podle dohody se strany zavázaly, že na sebe navzájem nezaútočí a zachovají neutralitu pro případ, že by se jedna z nich stala předmětem nepřátelských akcí třetí strany. Strany dohody rovněž odmítly spojenecké vztahy s jinými mocnostmi „*přímo či nepřímo namířené proti druhé straně*“.⁶¹ Charakteristickým rysem smlouvy byl dlouhou dobu rozporovaný tajný dodatkový protokol o vymezení sfér zájmu ve východní Evropě mezi stranami v případě „*územní a politické reorganizace*“.⁶²

Podpisem smlouvy se ukončilo období ochlazování sovětsko-německých politických a ekonomických vztahů způsobené nástupem NSDAP a Adolfa Hitlera k moci v Německu. Úroveň vztahů lze posoudit podle toho, že sověští specialisté navštívili německé letecké továrny – Messerschmitt, Junkers, Heinkel. Mezi sovětskými návštěvníky byl letecký konstruktér A. S. Jakovlev, ředitel jedné z leteckých továren P. V. Dementjev a první náměstek lidového komisaře pro letecký průmysl V. P. Balandin, specialista na konstrukci motorů. Němci jim ukázali vše, včetně továren a konstrukčních kanceláří, představili jim nejnovější letadla na zemi i ve vzduchu. Němci navíc povolili nákup několika bojových letadel nejnovějších konstrukcí – Messerschmitt-109, Messerschmitt-110, Heinkel-100, Junkers-88 a Dornier-215. Během 17 měsíců, které uplynuly mezi podepsáním sovětsko-německé smlouvy a útokem na SSSR, Německo získalo od SSSR 865 tisíc tun ropy, 140 tisíc tun manganové rudy, 14 tisíc tun mědi, 3 tisíce tun niklu, 101 tisíc tun surové bavlny, více než 1 milion tun dřeva, 11 tisíc tun lnu, 26 tisíc tun chromové rudy, 15 tisíc tun azbestu, 184 tisíc tun fosfátu, 2 736 kg platiny a 1 milion 463 tisíc tun obilí.⁶³

Z výše uvedeného vyplývá, že podepsání paktu Molotov – Ribbentrop bylo zapříčiněno antikomunistickou politikou zejména Velké Británie a Polska, které byly vstřícné vůči Německu a odmítly dohodu se SSSR. Britsko-polské hry skončily katastrofou, když 1. září 1939 nacistické Německo pod záminkou přepadení německé rozhlasové stanice v Gliwicích Polskem, reálně uskutečněného speciálními jednotkami Německa, zahájilo válku s Polskem. V souvislosti s agresí proti Polsku vyhlásily 3. září 1939 Velká Británie a Francie Německu válku a poslaly německému vedení ultimátum požadující okamžité zastavení nepřátelských akcí a stažení všech jednotek wehrmachtu z Polska a svobodného města Gdaňsku. Den předtím, 2. září, francouzská vláda vyhlásila mobilizaci a začala soustřeďovat své jednotky na německé hranice. Dne 7. září překročily jednotky 3. a 4. francouzské armády německé hranice v Sársku a vklínily se do Siegfriedovy linie, aniž by narazily na vážný odpor. Nicméně 12. září se v Abbeville konalo zasedání francouzsko-britské

⁵⁸ БЕЗЫМЕНСКИЙ Л. А. *Гитлер и Сталин перед схваткой. Глава двенадцатая — Умиротворение по-сталински, или Призрак «второго Мюнхена»*. М.: Вече, 2000

⁵⁹ МЕЛЬГУХОВ М. И. *Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941*. М.: Вече, 2000. Глава «Политический кризис 1939 г.»

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ https://ru.wikisource.org/wiki/Договор_о_ненападении_между_Германией_и_СССР

⁶²

https://ru.wikisource.org/wiki/Секретный_дополнительный_протокол_к_Договору_о_ненападении_между_Германией_и_СССР_https

Nejvyšší vojenské rady za účasti Nevilla Chamberlaina, Edouarda Daladiera a vrchního velitele francouzské armády Maurice Gamelina, během něhož bylo rozhodnuto o ukončení ofenzívy, protože „události v Polsku neospravedlňují další nepřátelství v Sársku“.⁶⁴

Jak očekával Hitler na základě předcházející zkušenosti s politikou Velké Británie a Francie, stejně jako to odhadl Stalin, spojenci Polska sice Německu vyhlásili válku, ale jejich aktivity se omezily na pohraniční oblasti, přičemž celý obranný plán „Z“ polského generálního štábu byl založen právě na spojenecké ofenzívě. Polsko se reálně ukázalo jako neschopné čelit technicky lépe vybavené německé armádě.

Obrázek 3: Postup wehrmachtu ve válce s Polskem – září 1939

Zdroj: Soldaten Atlas. Tornisterschrift des Oberkommandos der Wehrmacht Abt. Inland 1941

Už 12. září dorazily německé motorizované jednotky do Lvova, 14. září bylo dokončeno obklíčení Varšavy a 16. září byly obklíčeny polské jednotky mezi Vislou a Bugem. Polské síly v oblasti Lodže se neúspěšně pokusily vymanit z obklíčení, ale po nepřetržitých vzdušných a pozemních útocích a poté, co jim došlo jídlo a střelivo, se 17. září vzdaly. Dne 19. září vydal velitel 8. polní armády wehrmachtu rozkaz k obecnému útoku. Boje o Varšavu pokračovaly až do 28. září, kdy bylo polské velení po vyčerpání všech sil na obranu města nuceno podepsat akt kapitulace.⁶⁵

⁶⁴ МЕЛЬТЮХОВ М. И. Советско-польские войны. Военно-политическое противостояние 1918-1939 гг. М.: Вече, 2001. С. 246. <http://militera.lib.ru/research/meltyukhov2/index.html>

⁶⁵ ТМЕЛЬТЮХОВ М. И. Советско-польские войны. Военно-политическое противостояние 1918-1939 гг. М.: Вече, 2001. С. 246. <http://militera.lib.ru/research/meltyukhov2/index.html> s. 273.

Rudá armáda na základě tajného dodatkového protokolu k Dohodě Ribbentrop – Molotov, který určoval „*hranice sfér zájmů*“ stran „*v případě územní a politické reorganizace*“ pobaltských států a Polska, zahájila postup 17. září 1939 na Cursonovu linii a obsadila území, která ji měla patřit na základě dohod po 1. světové válce a o která přišla po neúspěších v polsko-sovětské válce 1919-21. Klíčové pro porážku Polska tak nebylo to, že SSSR vpadl do zad polské armádě, ta v tu dobu již prohrála boj o střed země a polská vláda opustila Varšavu, ale pasivita spojenců Polska na západě.

Tímto konstatováním se můžeme vrátit k úvodní otázce, co je obsahem appeasementu. Odpověď je evidentní, rozhodně to není nedostatečný odpor diktátorům, nýbrž obětování demokracie a spojenců v zájmu vyšších cílů, kterými v daném případě byla porážka komunistického SSSR. Sovětský svaz podpisem paktu Molotov – Ribbentrop „přehráł“ politiku Západu vyvolat střet mezi Německem a SSSR. Podpis paktu Molotov – Ribbentrop byl logickým vyústěním politiky v podmínkách multipolárního světa té doby:

- a) Velká Británie a Francie umožnily vojenské posílení Německa souhlasem s obsazením Porúří, anšlusem Rakouska, obsazením Československa.
- b) Británie a Francie odmítly podporovat vytvoření systému kolektivní obrany v Evropě a nebyly ochotny podepsat obranný pakt se SSSR.
- c) Německo 28. dubna 1939 ukončilo smlouvu o neútočení s Polskem pod záminkou, že Polsko odmítlo obnovené německé požadavky na úpravu vzájemných hranic – především se jednalo o Gdaňský koridor, vypovědělo námořní dohody s Velkou Británií a smlouvy o neútočení s Británií a Francií.
- d) SSSR bojoval na Chalchyn голу proti Japonsku, které bylo spojencem Německa v Paktu proti Kominterně a SSSR hrozila válka na dvou frontách.

Poučily se západní země ze svého „omylu“? Pokud se podíváme na historii Západu po 2. světové válce, lze konstatovat, že politika appeasementu de facto v modifikované podobě pokračuje i dnes, neboť cílem politiky není odpor diktátorům a podpora demokratických hodnot, jak je deklarováno coby poučení z chyb předváleční politiky, ale jsou to ekonomické a politické zájmy spojené s udržením kapitalismu a dominance Západu v čele s USA, které na sebe přebraly předválečnou roli Velké Británie.

V čem tedy appeasement pokračuje? Po 2. světové válce z obav z Německa a poté ze SSSR vzniká nejprve v březnu 1948 Bruselský pakt (Západní unie) uzavřený mezi Belgií, Francií, Lucemburskem, Nizozemskem a Spojeným královstvím. Vzhledem k růstu obav ze SSSR a komunistických revolucí je vojenská aliance západních zemí v roce 1949 rozšířena a vzniká NATO. Jeho členy se stalo pět států Bruselského paktu, dále Spojené státy, Kanada, Portugalsko, Itálie, Norsko, Dánsko a Island. V roce 1952 se připojilo Řecko a Turecko a v roce 1955 pak Německo.

Můžeme si položit otázku, co tvoří západní hodnoty, když členy NATO bylo Portugalsko, Turecko a Řecko, které měly s demokratickými hodnotami značné problémy? V Portugalsku byl u moci od roku 1932 António de Oliveira Salazar, který nastolil ve spojení s římskokatolickou církví diktaturu (pravda v zemi zmítané krizí) založenou na autoritářském konzervatismu, nacionalismu a imperialismu. Takzvaný Estado Novo, vyhlášený následujícího roku, trval 41 let, a to až do roku 1974. Můžeme si položit otázku, čím se lišil tento režim od profašistických režimů nastolených v době války v Hortyovském Maďarsku, Tisovském Slovensku a dalších.

V Turecku došlo od roku 1952, kdy se Turecko stalo členem NATO, k několika vojenským převratům. V květnu 1960, generál C. Gürsel vedl vojenský státní převrat, kdy odstranil prezidenta C. Bayara a předsedu vlády Menderese, z nichž druhý byl popraven. Systém se vrátil k civilní kontrole

v říjnu 1961. V roce 1971 došlo k dalšímu převratu, který vyústil v pád Demirelovy vlády a nastolení prozatímních vlád. V roce 1980 proběhl vojenský puč v čele s generálem K. Evrenem. Stanné právo bylo rozšířeno na všech 67 tureckých provinciích a vojenská vláda byla vystřídána civilní až v roce 1983.

V Řecku byla v roce 1967 převratem nastolena krajně pravicová vojenská junta neboli režim plukovníků. Byla u moci až do roku 1974. Diktaturu charakterizovala pravicová politika, omezení občanských svobod a uvěznění, mučení a vyhnanství politických oponentů. Z vojenských struktur NATO vystoupilo Řecko paradoxně až po pádu tohoto režimu a obnovení demokracie.

O demokratických hodnotách nesvědčí ani koloniální války vedené evropskými členy NATO v 50. až 70. letech, ani podpora krajně pravicových režimů v Jižní Americe Spojenými státy americkými až do 80. let 20. století. Společným mottem této politiky bylo jednak uchování statu quo, tj. udržení kolonií a polokolonií v podřízení Západu, neboť představovaly zdroj surovin a odbytiště, což byl důležitý předpoklad udržení prosperity západních demokracií, a zároveň zabránění vzniku komunistických či národně demokratických revolucí, které by posílily pozici SSSR. Jak se změnila tato politika, respektive její cíle po pádu komunistických režimů, jejichž existence odůvodňovala podobnou politiku?

USA se nevzdávají svého „historického poslání“ být lídrem západního světa. Známy americký teoretik Z. Brzezinski prohlásil v roce 1996 na konferenci o teorii chaosu, že USA nemají jinou možnost než být světovým lídrem.⁶⁶ Na tuto myšlenku navázal v praktické politice Barack Obama o 19 let později, kdy ve svém poselství o stavu Spojených států uvádí: „*Otázkou není, zda Amerika vede svět, otázkou je jak. Věřím v rozumný druh Amerického vedení. Role vůdce je nejlepší, když spojíme vojenskou moc se silnou diplomacií, když můžeme použít naši moc v koalici; když nedovolíme, aby nás naše obavy zaslepily, a nevyužijeme příležitosti, které přináší nové století.*“⁶⁷

Rovněž bývalý prezident USA D. Trump ve svém inauguračním projevu stavěl do popředí politiky USA americké národní zájmy: „*From this day forward, it's going to be only America first,*“⁶⁸ a začal je aktivně prosazovat i proti svým spojencům, od kterých požadoval, aby za služby USA více platili. Daná politika měla svou logiku, neboť USA zaznamenávají trvale rostoucí deficit jak obchodní bilance i se svými spojenci, tak i rostoucí zadlužení amerického státu.

Současný prezident USA J. Biden ve svém inauguračním projevu zkritizoval D. Trumpa právě za jeho politiku izolacionismu, a sám prohlašuje, že America je zpět a bude uplatňovat své globální vedení ve světě spolu se svými spojenci.⁶⁹

Politika presidentů USA se tak liší pouze formou prosazování světového vůdcovství. Již zmíněný Z. Brzezinski ve své knize „Velká šachovnice“, vydané v roce 1997, popsal podmínky udržení americké hegemonie – z krátkodobého hlediska je nutné eliminovat jakýkoli subjekt, který by mohl ohrožovat USA, ve střednědobém horizontu je nutné v každé zemi najít spojence, kteří budou podporovat hegemonii USA, a dlouhodobě je důležité, aby si Spojené státy udržely svoji vojenskou, technickou, geopolitickou, kulturní a vědeckou převahu.⁷⁰ Tomu odpovídala politika jak republikánů, tak i demokratů v USA, D. Trump představoval do určité míry výjimku.

Z. Brzezinski charakterizoval ve svém vystoupení na již zmíněné konferenci věnované teorii chaosu a knize Velká šachovnice i politiku vůči Rusku. Ta by měla spočívat ve vytvoření podmínek,

⁶⁶ *Complexity, Global Politics, and National Security*. Washington, D.C.: National Defence University, 1997, P. 34-35.

⁶⁷ <http://www.npr.org/2015/01/20/378680818/transcript-president-obamas-state-of-the-union-address>

⁶⁸ <https://time.com/4640707/donald-trump-inauguration-speech-transcript/>

⁶⁹ https://www.youtube.com/watch?v=SYuQekIL_CI

⁷⁰ BRZEZINSKI Z. *The Grand Chessboard*. NY: BasicBooks 1997, P. 198-208.

za nichž nebude mít Rusko jinou možnost než se stát mocí status quo.⁷¹ Proto by bylo žádoucí decentralizovat Rusko, což by „snížilo jeho náchyllost k imperiální mobilizaci... konfederované Rusko, skládající se z evropského Ruska, sibiřské republiky a republiky Dálného východu, by více reagovalo na vytvoření úzkých hospodářských vztahů s Evropou a novými státy Střední Asie...“⁷²

Podmínkou dosažení tohoto scénáře je oslabení pozic Ruska na jeho periferii, proto USA podporovaly nebo způsobovaly barevné revoluce, bělehradská revoluce v roce 2000 byla předeherou, po níž následovala růžová revoluce v Gruzii v roce 2003, ukrajinská oranžová revoluce v roce 2004 a 2014, tulipánová revoluce v Kyrgyzstánu v roce 2005. Všechny se de facto vyvíjely podle stejného scénáře. Podle Z. Brzezinského by USA měly „přispět k pluralizaci postsovětského prostoru a bylo by dobré, kdyby nové státy respektovaly lidská práva, ale mohou nastat okolnosti, kdy dokonce i podpora nových, ale nedemokratických států bývalého Sovětského svazu může být užitečná, protože to může pomoci demokratizovat Rusko.“⁷³

Čím se liší tato politika od appeasementu 30. let 20. století? Změnili se pouze hráči a teoretické zdůvodnění nástrojů. Místo SSSR je zde Ruská federace, Čínská lidová republika a „darebácké státy“. Nástrojem jejich pacifikace je politika řízeného chaosu a vedení hybridních válek. Konkrétním cílem politiky není vytvořit novou stabilitu, ale naopak udržovat chaos v určitých oblastech, byť chaos řízený, jak to konstatoval G. Friedman, ředitel amerického think tanku STRATFOR ve své knize „Příštích 100 let“ již v roce 2007.⁷⁴

Je však otázkou, zda přehlížení nedemokratických praktik v Pobaltí, na Ukrajině, Saúdské Arábii a dalších a politika sankcí vůči protivníkům hegemonie USA a Západu se jim nevrátí v podobě zhoršení i jejich situace, jako tomu bylo před 75 lety. Poučily se tedy západní demokracie z appeasementu 30. let 20. století? Odpověď je nasnadě...

* * *

⁷¹ *Complexity, Global Politics, and National Security*. Washington, D.C.: National Defence University, 1997, P. 34.

⁷² BRZEZINSKI Z. *The Grand Chessboard*. NY: BasicBooks 1997, P. 202.

⁷³ *Complexity, Global Politics, and National Security*. Washington, D.C.: National Defence University, 1997, P. 34-35.

⁷⁴ FRIEDMAN, G.: *The Next Hundred Years: A Forecast for the 21st Century*. Doubleday, 2007. P. 68.

Vlasovci a osvobození Prahy

Emil Kulfánek, vedoucí Památníku Pečkárna

Při příležitosti 75. výročí Pražského povstání proti německé nacistické okupaci Čech a Moravy v květnu 1945 se vyrojily nové pohledy na to, kdo v závěru 2. světové války osvobodil Prahu z německé nacistické okupace trvající od 15. 3. 1939 do ranních hodin 9. května 1945. A kdože nám tyto nové, dlouho zamlčované „nejpravdivější“ pohledy na Pražské povstání v květnu 1945 prostřednictvím médií předával? Přeci ti nejpovolanější a nejznalejší „politici historici“ – primátor hlavního města Prahy MUDr. Zdeněk Hřib (39 let) a starosta Městské části Praha 5 – Řeporyje Pavel Novotný, DiS. (39 let).

Než budu pokračovat dále, chci zdůraznit, že oba dva jmenovaní politici potvrzují moji teorii, že společenským „historikem“ je každý obyvatel Země, protože každý člověk na Zemi historii lidské společnosti spoluvytváří. Dále, že každý výklad společenské historické události je nejen subjektivní, neboť výklad podává člověk, ale také zákonitě různý, neboť i kdyby dva lidé nezávisle na sobě sledovali stejný společenský děj, tak nikdy nestojí na stejném místě. Každý pozorovatel sleduje jeden stejný společenský děj z jiného úhlu pohledu, a proto jej tedy jinak zaznamená.

Pokud sledujeme společenský děj ze vzdálenosti několika let, tak jsme odkázáni na záznamy přímých pozorovatelů, kteří ten děj popsali. Čím více se časově vzdalujeme od dějinné události, tím více záznamů se o této události objevuje, přičemž při podrobném porovnávání těchto záznamů se projevuje jejich rozdílnost daná vždy osobou, resp. osobním pohledem zpracovatele záznamu. My pak nečerpáme informace od přímých pozorovatelů (účastníků děje), ale od pozdějších vypravěčů, kteří do děje, s nímž se seznámili, vložili svůj osobní (subjektivní) pohled.

A právě takovými novodobými vypravěči dějinných událostí jsou dnes primátor hlavního města Prahy MUDr. Zdeněk Hřib a starosta Městské části Praha 5 – Řeporyje Pavel Novotný, DiS., a další, kteří nám dnes sdělují „co nám to bylo celých 75 let zatajováno“. A to je, že Prahu od německé nacistické okupace osvobodila „chrabrá“ Ruská osvobozenecská armáda (ROA), která neměla nic jiného na práci než bojovat proti ruskému bolševismu. Údajně 300 padlým bojovníkům v Praze v Pražském povstání nechal starosta městské části Praha 5 – Řeporyje postavit v Řeporyjích pomník, jemuž dominuje německá vojenská přilba na siluetě tanku T-34, přilba, kterou v době 2. světové války používaly vojenské jednotky německého nacistického wehrmachtu, jednotky Waffen SS a také jednotky výše uvedené ROA.

V bouřlivé diskusi na téma maršál Koněv v pořadu Aréna Jaromíra Soukupa, starosta Prahy 5 - Řeporyje Pavel Novotný, DiS., vmetl do tváře přítomným poslancům Jaroslavu Foldynovi a Ing. et Ing. Leo Luzarovi, že všechny „zločinné“ historické události o maršálu Koněvovi jsou na Wikipedii. Můžeme tomu rozumět také tak, že Pavel Novotný, DiS., čerpá své „historické“ znalosti z internetové Wikipedie.

Podívejme se tedy na oblíbený historický zdroj starosty městské části Praha 5 – Řeporyje, na internet, co se tam uvádí o „chrabré Ruské osvobozenecské armádě, ROA“. Ruská osvobozenecská armáda (Русская освободительная армия, POA) byla skupina převážně ruských dobrovolnických jednotek podřízených vrchnímu velitelství německé nacistické armády během druhé světové války. Mezi dobrovolníky byli zpočátku ruští emigranti (včetně některých veteránů bělogvardějské armády z ruské občanské války) a osoby na dobytých území SSSR po 22. 6. 1941, kteří se stavěli proti komunistickému režimu. Později též někteří vojenští zajatci z německých zajateckých a koncentračních táborů. Ruští dobrovolníci, kteří vstoupili do německé armády (Wehrmacht Heer) nosili odznak Ruské osvobozenecské armády, kteřá dosud neexistovala, ale německá propaganda ji prezentovala jako skutečnost.

Tito dobrovolníci (jmenovali se Hiwi, což je zkratka pro Hilfwilliger, „ochotný pomoci“) nebyli pod žádným ruským velením ani vlivem. Byli výlučně pod německým velením a vykonávali různé nebojové funkce. Adolf Hitler dovolil, aby informace o existenci ROA byly šířeny nacistickou propagandou, pod podmínkou, že žádné takové skutečné jednotky neexistovaly.

Když do německého zajetí v červenci 1942 v bojích pod Leningradem padl velitel sovětské 2. úderné armády generálporučík Andrej Andrejevič Vlasov, souhlasil s německou nabídkou a připojil se k boji proti bolševikům. Začal vyzývat rudoarmějce a všechny Rusy k přechodu na stranu Německa. Podle německého velení to byla i nadále především propagandistická akce, sloužící ke zvýšení počtu přeběhlíků. Vlasov se také zapojil do činnosti Ruského výboru (který působil pod patronací německých nacistů) a podepsal prohlášení „K vojákům a velitelům Rudé armády, k celému ruskému národu a ostatním národům Sovětského svazu“. Cílem Ruského výboru bylo svržení Stalina, zničení bolševismu, uzavření míru s Německem a spojení s Německem a ostatními národy Evropy. Vlasov také spolu se svými německými a ruskými spojenci loboval a německé vrchní velení žádal o svolení vytvořit skutečnou armádu, která by byla výlučně pod ruským velením. Hitlerův štáb tyto apely opakovaně odmítal s velkým nepřátelstvím a odmítal o nich dokonce i uvažovat.

Jak se situace na východní frontě zhoršovala, začali Němci z dobrovolnických jednotek postupně vytvářet malé bojové jednotky, které byly převážně užívány v bojových akcích proti sovětským partyzánům. Němci však byli často znepokojeni nespolehlivostí dobrovolnických ruských jednotek. S německými porážkami od léta 1943 se situace výrazně zhoršila. V ruských jednotkách pod německým velením docházelo ke vzpourám a k dezercím. Ruští vzbouřenci v těchto jednotkách byli nacisty na místě popraveni.

Německé nacistické velení rozhodlo, že se spolehlivost ruských jednotek zvýší, pokud budou přesunuty na Západ. To se s většinou z nich stalo koncem roku 1943 a začátkem roku 1944. Velké množství těchto vojáků mělo strážní službu při vylodění spojenců v den „D“ v Normandii a bez vojenské výzbroje či motivace bojovat proti spojencům se většina z nich rychle vzdala. Někteří tito vojáci však bojovali tvrdě až do trpkého konce, což bylo vyvoláno neinteligentní propagandou ze strany Spojenců, která správně varovala, že jakmile se ruští vojáci na německé straně vzdají, budou rychle repatriováni do Sovětského svazu.

V létě 1944 souhlasili Adolf Hitler a Heinrich Himmler se soustředěním oddílů ROA pod velením generála Vlasova.

V sobotu dne 16. 9. 1944 se ve štábu Reichsführera-SS ve východním Prusku konala schůzka Himmlera a Vlasova a Vlasov byl povýšen do hodnosti generálplukovníka a jmenován velitelem armády. Poznámka: nikde na internetu jsem však neobjevil kopii jmenovacího dekretu (Rozkazu), v němž by bylo uvedeno, že generálporučík A. A. Vlasov je jmenován do hodnosti *Generaloberst* (*generálplukovník*). Od této chvíle přešlo Vlasovovo hnutí pod pravomoc SS. Zajímavé je v této souvislosti prohlášení polního maršála Wilhelma Keitela při norimberském procesu: „*Himmlerovi se podařilo získat u Führera souhlas s vytvořením ruské armády. Od té chvíle rozkazovali Vlasovovi pouze Himmler a SS*“.

Během tří měsíců byla zpracována struktura štábu ROA. Oficiální založení bylo provedeno v lednu 1945. Štábu VS KONR byly podřízeny štáby formujících se vojenských jednotek ROA:

1. ruská divize (v německém číslování 600. Infanterie Division),

2. ruská divize (650. Infanterie Division),

3. divize (700. Infanterie Division),

strážní brigáda,

důstojnická škola,

protitanková brigáda,

a vojenské vzdušné síly (VVS).

Všechna práce spojená s organizací formování nových divizí, včetně výcvikových táborů a materiálového zabezpečení, byla vložena na německé Hlavní velitelství cizích vojsk a generála dobrovolnických jednotek Ernsta Augusta Köstringa. Do února 1945 však byla vytvořena jen jediná divize a to 1. divize ROA.

Formování 1. divize ROA bylo zahájeno rozkazem z 23. 11. 1944 ve výcvikovém středisku Münsingen. Velitelem divize byl jmenován plukovník (od 12. 2. 1945 generálmajor) Sergej Kuzmič Buňačenko (Dne 30. 3. 1942 byl velitelem 389. střelecké divize Zakavkazského frontu Rudé armády. V srpnu 1942 dostal Buňačenko rozkaz dobýt most na cestě Mozdok-Červlenoje. Protože však po splnění úkolu ne všechny části divize, které velel, přešly na sovětský břeh, byl Buňačenko odvolán z velení divize a souzen. Vojenským tribunálem byl odsouzen k smrti zastřelením. Tento trest byl ale změněn na 10 let nucených prací platný po skončení války. Dne 10. 10. 1942 byl Buňačenko jmenován velitelem 59. samostatné střelecké brigády.) Dne 16. 12. 1942 byl zajat průzkumnou skupinou 2. rumunské pěší divize. Po výslechu v rumunských a německých štábech byl dopraven do zajateckého tábora. Od ledna do června 1943 byl v táborech v oblasti Kerč, Džankov a Cherson.

V táboře na Chersonu se seznámil s projevy zajatého generála A. A. Vlasova a 7. 5. 1943 projevil přání vstoupit do ROA. Byl převeden do tábora v Letzenu a poté do Kirovogradu, do štábu generála Kajpera. Byl zařazen do důstojnické školy k přípravě kádrů východních dobrovolnických vojsk. Od září 1943 byl styčným důstojníkem ROA u německé 7. armády v Le Mans ve Francii. Začátkem dubna 1944 objížděl všechny dobrovolnické prapory na pobřeží, prověřoval jejich bojeschopnost. Po vylodění Spojenců dne 6. června 1944 plnil příkazy štábu 7. armády, sbíral a soustřeďoval zbytky rozbitých dobrovolnických praporů. Ve dnech 26. 6. až 7. 7. 1944 se v čele dvou východních praporů, soustředěných do pluku, úspěšně střetl s anglo-americkými vojsky v oblasti Saint-Lo. Za to obdržel Železný kříž II. třídy. Do té doby již byl Buňačenko vyznamenán dvěma bronzovými a stříbrnou Medailí východních národů. Dne 4. 8. 1944 byl pozván do Dabendorfu a představen Vlasovovi. Dne 10. 11. 1944 byl jmenován velitelem 1. pěší divize ROA.

Základem 1. divize ROA se stala 29. divize Waffen-SS „RONA“ (několik tisíc jejích vojáků a důstojníků tvořilo 2. pluk a také tankovou rotu a těžký eskadron divizního průzkumného oddílu). První divizi ROA byla předána výstroj a výzbroj 29. divize Waffen SS včetně tanků T-34. V konečném stavu byla až čtvrtina divize tvořena bývalými příslušníky 29. divize Waffen-SS.

Historie 29. divize Waffen-SS „RONA“ začíná v říjnu 1941, kdy německá vojska vstoupila do města Lokot', malého městečka v bývalé Orlovské oblasti tehdejšího SSSR. Pro zabezpečení týlu německé 2. tankové armády, které velel generál Heinz Guderian (po jeho odstavení generál Rudolf Schmidt) a týlu Skupiny armád Střed, které velel polní maršál von Kluge, byla ustavena takzvaná „autonomní Lokotská oblast“, jejímž vedoucím představitelem se stal učitel fyziky Konstantin Pavlovič Voskobojnik. Jeho nejbližším pomocníkem se stal Bronislav Vladislavovič Kaminskij. Lokotské proněmecké úřady vytvořily vojenskou milici pro boj s partyzány, která měla zpočátku 200 mužů. Na velitelství německé 2. tankové armády poskytli několik styčných důstojníků, a jednotky lokotské vojenské milice vybavily trofejní sovětskou výzbrojí a Němci stáhli z oblasti své jednotky a velení. Dne 8. 1. 1942 zahynul v boji s partyzány Konstantin Pavlovič Voskobojnik a na jeho místo nastoupil jeho pomocník Bronislav Kaminskij.

Kaminskij rozšířil oddíl milice na 1 700 mužů a zahájil aktivní operace proti partyzánům a brzy od nich očistil značnou oblast. Když si velení německé 2. tankové armády uvědomilo, že jsou místní jednotky svými silami schopny zabezpečit týlovou oblast, reorganizovalo Lokotský rajón v okruh s 8 rajóny Orlovské a Kurské oblasti s 581 000 obyvateli. V této oblasti dostal Kaminskij od německé armády možnost operovat dle vlastního uvážení. Fakticky se Kaminskij tak stal neomezeným vládcem. Tak žil Lokotskij okruh samostatným životem. Protože oddíly místní policie a domobrany nemohly samy kontrolovat ohromný prostor, ze kterého byla stažena všechny německá vojska, vyvstal před Kaminským úkol zorganizovat větší a lépe vyzbrojenou sílu na regulérním základě. Na podzim 1942 proto zahájil mobilizaci ročníků 1922-1925, která měla donucovací charakter. Díky tomu se Kaminskému podařilo shromáždit několik tisíc bojovníků, což mu dalo možnost reformovat různé oddíly a skupiny do regulérní armády.

Aby dal najevo svoji úlohu v Rusku, dal Kaminskij své armádě název „Ruská osvoboditelská národní armáda (RONA)“. Koncem roku 1942 byla složena ze 14 střeleckých praporů, obrněného oddílu, protiletadlové baterie, stíhací roty a velitelské čety, vše složené v brigádě o síle 10 000 mužů.

Všechny tyto síly byly určeny k boji proti partyzánům, který byl zahájen od samého počátku existence „nové vlasti“ a probíhal až do evakuace částí RONA z Lokoti. Počátkem roku 1943 byly prapory RONA soustředěny do 5 střeleckých pluků a v květnu byl zformován samostatný gardový prapor se 2 střeleckými a výcvikovou rotou. Začátkem března 1943, když útočící sovětská vojska dosáhla okraje Lokotského okruhu, 3. a 5. pluk RONA se zúčastnily bojů proti Rudé armádě a utrpěly velké ztráty. Po druhé mobilizaci, provedené na podzim 1943, dosáhl počet RONA 12 000 mužů.

V srpnu 1943 se oblast Lokotského okruhu stala ohroženou a Kaminskij, po souhlasu německého velení, vydal rozkaz k evakuaci RONA a občanů do oblasti Lepel ve Vitebské oblasti. Poté, co se RONA začala připravovat k evakuaci, začal v ní morální rozklad. V Bělorusku se Kaminskij, v té době již vyznamenaný Medailí východních národů 1. stupně ve zlatě s meči, stal starostou Lepelu. V Bělorusku dostala brigáda za úkol zabezpečit tyl německé 3. tankové armády před partyzánskými úderem. Kvůli dezercím a ztrátám v boji s partyzány klesl počet mužů RONA na dvě třetiny. Začátkem listopadu byla brigáda posílena běloruskými policisty. Kaminskému se podařilo stmelit brigádu, přimět k návratu část dezertérů a zvýšit počet RONA na 5 000 mužů.

V zimě a na jaře 1944 vedla Kaminského brigáda nepřetržitý boj s partyzány v týlu armádní skupiny Střed. Během protipartyzánských operací v týlu armádní skupiny Střed byla brigáda RONA začleněna jako útočná brigáda SS (Sturmbrigade RONA) a podřízena veliteli SS a policie v týlu armádní skupiny Střed, kterým byl SS-Obergruppenführer von Gottberg. Za účast v těchto bojích

obdržel Kaminskij Železný kříž I. třídy a Sturmbrigade RONA přitáhla pozornost Heinricha Himmlera. V létě 1944 byl Kaminskij pozván do štábu reichsführera SS ve východním Prusku, kde mu Himmler vyjádřil své poděkování za úspěchy brigády a sama RONA byla na Himmlerův rozkaz začleněna do sestavy Waffen-SS jako 29. Grenadier Division der Waffen-SS (russische Nr. 1) a jejímu veliteli byla přiznána hodnost SS-Brigadeführer und Generalmajor der Waffen-SS.

Na příkaz Himmlera měla být 29. divize Waffen SS poslána do Německa k reformování. Ale protože dne 2. 8. 1944 vypuklo ve Varšavě povstání, Němci potřebovali pomoc Kaminského divize, která tak přešla pod velení SS-Obergruppenführera Ericha von dem Bach-Zelewského. Z každého pluku Kaminského divize byli vyčleněni dobrovolníci, kteří pod velením SS-Obersturmbannführera Frolova byli posláni do Varšavy. V sestavě Frolovova pluku byly dva prapory s 1 700 muži, samohybné dělo SU-76, 4 tanky T-34 a 2 houfnice. Podle polských historiků zabili vojáci ruské divize SS ve Varšavě 15 000 lidí. Pro zvěrstva vojáků a důstojníků RONA byla koncem srpna Frolovova skupina vyvedena z Varšavy a Kaminskij byl pozván na velitelství SS-Obergruppenführera Ericha von dem Bach-Zelewského, kam nedorazil. Později našli mrtvé tělo Kaminského v lese. Němci tvrdili, že velitel divize byl ubit partyzány. Na důkaz toho ukázali vojákům prostřílené auto Kaminského v příkopu. Jeho 29. divize Waffen SS „RONA“ byla rozpuštěna, zbývající vojáci byli předáni Vlasovovi jako základ 1. divize ROA.

Mimo vojáků rozpuštěné 29. divize Waffen SS „RONA“ byly do sestavy 1. divize ROA začleněny části různých „východních“ jednotek, hlavně ze západní fronty. První divizi ROA byly předány zbytky 30. divize Waffen SS, 308., 601., 605., 618., 628., 630., 654., 663., 666., 675. a 681. východní prapor, 582. a 752. východní dělostřelecký oddíl a řada menších jednotek. Dobrovolníci přímo ze zajateckých táborů tvořili jen malý počet mužstva divize. Divize se formovala dle německé divize lidových granátníků s některými zvláštnostmi. Místo útočných děl měla například 10 stíhačů tanků Jagdpanzer 38 a 9 tanků T-34.

Dne 10. 2. 1945 předal generální inspektor dobrovolnických jednotek generál jezdeckva Ernst August Köstring Vlasovovi rozhodnutí, že může oficiálně převzít velení 1. divize ROA a formující se 2. divize. K této příležitosti se konala přehlídka jednotek a jejich přísaha.

Vojáci 1. divize ROA na přehlídce během přísahy. Vepředu tři důstojníci

Přehlídka se konala dne 16. 2. 1945 v Münsingenu. Přehlídkové místo bylo na samém kraji města. Na přehlídce kromě „vlasovců“ byli generální inspektor dobrovolnických jednotek generál jezdeckva Ernst August Köstring, generálporučík letectva Heinrich Aschenbrenner a náčelník Münsingenu generál letectva Rudolf Wenniger. Dne 23. 3. 1945 souhlasil Adolf Hitler s nasazením 1. divize ROA na frontu.

Během pochodu byli k divizi připojeni zajatci a dělníci nahnání na práce v Německu v počtu asi 5 000 osob. Dne 20. 3. 1945 došla divize na předměstí Norimberku. Odtud se divize přesouvala vlakem a do Lieberose u Chotěbuze dorazila dne 22. 3. 1945. První divize ROA měla zaútočit na oderské frontě na pozici 33. sovětské armády jižně od Fürstenbergu. Do příchodu „vlasovců“ na ni dvakrát neúspěšně zaútočili Němci. Před bojem navštívil divizi Vlasov a přijal přísahu nováčků. Dne 13. 4. 1945 v 05.15 hod. po dělostřelecké přípravě a úderech letectva zaútočil 2. a 3. pluk 1. divize ROA. Útok 3. pluku z jihu byl odražen a vojáci ROA se s vysokými ztrátami vrátili na výchozí pozice. Útok 2. pluku byl veden ze severu za podpory 12 tanků a několika samohybných děl. Vlasovcům se podařilo projít 500 metrů, obsadit první linii sovětských zákopů a udržet se zde do následujícího dne. Celkové ztráty čítaly 370 mrtvých. Největší ztráty měl důstojnický sbor. Generál Buňačenko po těchto ztrátách odvedl divizi do týlu a zahájil ústup směrem do Československa.

Pražské povstání a počty padlých příslušníků 1. divize ROA

Přiblížení sovětských vojsk k Berlínu a nadcházející kolaps jednotek wehrmachtu a zbraní SS přinutil velení KONR zamyslet se nad budoucím osudem. V dubnu 1945 pověřil Vlasov úkolem navázat kontakt se západními Spojenci kapitána Strik-Strikfelda a generála Malyškina. Protože toto úsilí selhalo, bylo rozhodnuto, aby všechny ruské formace přešly do oblasti rakouských Alp, spojily se a tak získaly lepší pozici pro jednání se Spojenci. Dne 10. 4. 1945 Jižní skupina ROA postoupila do oblasti České Budějovice–Linec. Sem se začala z oderské fronty přesouvat i 1. divize ROA. V prvních květnových dnech se nacházela nedaleko Prahy. Dne 4. 5. 1945 odpoledne dorazily jednotky 1. divize ROA do okolí Berouna a její příslušníci byli ubytováni po okolních obcích. Štáb divize byl dislokován do budovy sokolovny v obci Suchomasty, asi 8 km jižně od Berouna.

Do štábu 1. divize ROA, kde se nacházel i generál A. Vlasov, se dostavili i údajní představitelé českého odboje, kteří se snažili do povstání, plánovaného na pondělí dne 7. května 1945, zapojit vojenské jednotky 1. divize ROA. Ve štábu divize se tak ze 4. na 5. května konala porada generála Buňačenka s veliteli pluků a bylo dohodnuto tuto vojenskou pomoc poskytnout, aby se rehabilitovali v očích anglo-amerických spojenců a mohli u nich požádat o azyl. Generál Vlasov, který se této porady také zúčastnil, s pomocí připravovanému povstání nesouhlasil, přesto ji výslovně nezakázal. V budově sokolovny v Suchomastech tak ráno dne 5. května 1945 podepsal generál Buňačenko s údajnými zástupci povstalců „Dohodu o společném boji proti fašismu a komunismu“ (dle názoru historika A. V. Okorokova však není nikde v žádných dokumentech zmínka, že by se vůdci Pražského povstání obrátili na 1. divizi ROA s prosbou o pomoc).

Dne 5. května 1945 v odpoledních hodinách oznámil Pražský rozhlas vypuknutí povstání a žádal o pomoc všechny spojence. Výzva byla zachycena i v 1. divizi ROA, a proto generál Buňačenko rozhodl vydat se do Prahy ještě téhož dne. Do Radotína, na okraj tehdejší Prahy dorazil první hlídkový vůz 1. divize ROA ve 20.25 hod.

Dne 6. května 1945 v 05.50 hod. povstalecký rozhlas vysílal poprvé výzvu k ROA, aby poskytla pomoc povstání. V 16.00 hod. vstoupily první jednotky 1. divize ROA do Prahy a začaly postupovat od Zličína na Ruzyň, k Motolu a do prostoru Štefánikových kasáren. V 18.00 hod. v Bartolomějské ulici, na Vojenském velitelství Bartoš jednal velitel 1. pluku ROA pplk. Archipov o plánu ranního útoku ROA v Praze. Ve stejnou dobu v 18.00 hod. se pěší rota ROA spolu s radotínskými povstalcí pokusila o útok na Zbraslav. Byli však odraženi a museli se v noci stáhnout. Štáb divize v čele s generálem Buňačenkem se v podvečer usídlil v Řeporyjích, aby odtud velel jednotkám 1. divize ROA při bojích v Praze.

Dne 7. května 1945 se štáb 1. divize ROA přesunul do Jinonic do objektu továrny a.s. Walter, kde generála Buňačenka přivítal velitel objektu podplukovník Václav Vlček a kapitán vládního vojska z Lán Jaroslav Rendl, který byl určen jako styčný důstojník se štábem 1. divize ROA. V Motole Němci kapitulovali před jednotkami 1. divize ROA. Na pankráckém úseku, kde 7. května 1945 probíhaly

nejtěžší boje Pražského povstání, hodnotí účast a pomoc příslušníků ROA bývalý legionář a velitel tamního úseku PO-V/2 podplukovník dělostřelectva František Peška takto:

(Jindřich Marek „Barikáda z kaštanů“ vydaná v dubnu 2005, str. 191) – „*Ráno 7. května velitel oblasti Praha-východ oznamuje, že jsou na cestě vlasovci do mého úseku. Přijíždějí k 9 hodině – 2 tanky, 1 kulometné auto, za nimi dvě děla a dvě pěší roty. Jedno dělo zaujalo postavení a vypálilo dvě rány. Další střelbu velitel odmítl, že je škoda bořit domy, aby bylo kde bydlet. Tanky zaujaly vyčkávací postavení. K útoku však nedošlo. Ve 14.00 hod. odjely zpět do Prahy. Za nimi v 16.00 hod. i obě děla. Zápis dále pokračuje – Jednu pěší rotu jsem zasadil do prostoru Jezerka a jednu rotu do prostoru na Děkanec za předpokladu, že tam dopochoduje zbytek praporu. To se nestalo a tato rota zůstala na místě až do večera. Rota zasazená do prostoru Jezerka vyrazila s elánem do útoku, ale útok brzy zastavila poté, kdy padl velitel roty, a zůstala na obranné čáře. V 19.30 hod. mně bylo hlášeno, že obě roty vlasovců odpochoďovaly z postavení. Proto jsem byl nucen učinit opatření k posílení obou oslabených úseků* Na str. 194 knihy Barikáda z kaštanů Jindřich Marek dále uvádí, že i upřímný obdivovatel vlasovců, jako je historik Stanislav Auský (koncem 2. sv. války působil jako průvodce a tlumočnick u 2. pluku 1. divize ROA), přiznává, že mimo jakoukoliv pochybnost hlavní tíhu bojů v Praze nesly jednotky pražských povstalců.

V 09.10 hod. se Česká národní rada prostřednictvím rozhlasu distancovala od Ruské osvobozené armády s tím, že „*si nepřeje spolupracovat se zrádci a německými spojenci*“ a prohlášením, že akce generála Vlasova proti německým vojskům, jsou vlastní záležitostí jeho jednotek a Česká národní rada nemá s nimi žádné politické úmluvy a že kooperaci vojenských akcí proti Němcům provádějí vojenské štáby. V pražském rozhlase se také hovořilo o tom, že partyzáni se na řadě míst střetli s vlasovci a mnoho jich zajali.

V 15.30 hod. dal generál Buňačenko pokyn útvarům 1. divize ROA, aby se začaly stahovat na smíchovskou, levou stranu Vltavy a ve 23.00 hod. vydal rozkaz, aby jednotky 1. divize ROA zahájily odchod z Prahy směrem k americké armádě.

Dne 8. května 1945 během dne se jednotky 1. divize ROA v souladu s rozkazem generála Buňačenka postupně po levé straně Vltavy stahují z oblasti Velké Prahy. Poznámka: na internetu nebyla dohledána žádná informace o boji jednotek 1. divize ROA s Němci na území Velké Prahy dne 8. 5. 1945

Dne 11. května 1945 chtělo velení 1. divize ROA složit zbraně před Američany, ale ti prohlásili, že se vlasovci nacházejí na území, které zabere Rudá armáda. Některé menší skupiny vojáků ROA se zbraněmi v rukách se vzdaly Američanům nebo bojovaly proti českým partyzánům a postupující Rudé armádě, dokud nebyly zničeny. A. A. Vlasov se vzdal Američanům dne 11. 5. 1945. Dne 12. 5. 1945 ve 14.00 hod. byl vydán představitelům Rudé armády.

Dne 13. až 14. května 1945 zajaly jednotky sovětského 25. tankového sboru větší část důstojníků a vojáků 1. divize ROA (11 000 mužů) a všechnu výzbroj včetně 5 tanků, 5 samohybných děl, 2 transportérů, 102 aut a 1 378 koní.

Většina autorů spisků o Ruské osvobozené armádě uvádí počet padlých vlasovců v Praze číslovkou 300. Většina politiků, nejenom primátor hlavního města Praha a starosta Městské části Praha 5 - Řeporyje, toto číslo přebírá a používá je. Navíc je toto číslo umocněno i objevy nového historika, kterým je fotograf s typicky slovanským příjmením, Vladimír Pomortzeff, který zdokumentoval hroby rudoarmějců na čestném pohřebišti v Praze-Olšanech a dokládá, že v Praze, v pražských ulicích v boji proti Němcům padlo pouze 23 rudoarmějců.

Podle zjištění Vladimíra Pomortzeffa ostatní rudoarmějci nepadli přímo v boji dne 9. 5. 1945 v Praze, ale buď na jiných místech v okolí Prahy, případně zemřeli na následky zranění nebo z jiných

důvodů později. Stejný Vladimír Pomortzeff zpracoval i přehled hrobů, kde všude jsou v Praze a okolí uloženy ostatky vojáků 1. divize ROA, kteří padli, když pomáhali pražským povstalcům ve dnech 6.–7. 5. 1945 v bojích proti německým jednotkám wehrmachtu a Waffen SS, přičemž své údaje čerpal mimo jiných zdrojů také od tří českých historiků (Stanislava Auského, Pavla Žáčka a Tomáše Jakla).

Zastánci Vladimíra Pomortzeffa tvrdí, že počet padlých rudoarmějců, kteří vstoupili dne 9. května 1945 do Prahy, se musí počítat od jejich vstupu do Prahy a dále, že padli v Praze v přímém boji s Němci. Takovýchto rudoarmějců je údajně pouze 23 oproti 300 vlasovců, jak zdůraznil primátor hlavního města Praha v pořadu ARÉNA na TV Barandov v debatě s poslanci Jaroslavem Foldynou a Leo Luzarem.

Pro upřesnění, kolik vlasovců padlo v boji proti jednotkám wehrmachtu a Waffen SS v průběhu Pražského povstání v květnu 1945, jsem jako podklad použil údaje od zmíněného historika, fotografa Vladimíra Pomortzeffa, zveřejněné na internetu, a údaje od historika Jindřicha Marka z jeho prací „Barikáda z kaštanů“, Praha 2005, a „Armáda barikád“, Praha 2015. Nejprve je třeba určit, od kdy do kdy vlasovci, tzn. vojáci 1. divize ROA pod velením generála Buňačenka, poskytovali pomoc pražským povstalcům v květnu 1945. Tento údaj je docela přesně zdokumentován a shoduje se na něm řada historiků, včetně mnou výše uvedených. Ne vždy je však tento údaj přesně používán, jak si ukážeme níže.

První jednotky ROA pod vedením generála Buňačenka vstoupily do Prahy dne 6. 5. 1945 v 16.00 hod. Dne 7. 5. 1945 ve 23.00 hod. vydal generál Buňačenko rozkaz, aby jednotky 1. divize ROA zahájily odchod z Prahy směrem k Američanům. Takže to je první údaj, kterým je vymezeno, po jakou dobu poskytovaly jednotky 1. divize ROA pomoc pražským povstalcům v květnu 1945. Pokud někteří z příslušníků 1. divize ROA zůstali i po vydání rozkazu generála Buňačenka v Praze, z Prahy neodešli a ještě během dne 8. května poskytovali dobrovolně pomoc pražským povstalcům, přičemž není doloženo, že na místech zůstali z rozkazu generála Buňačenka, pak zde nezůstali jako příslušníci 1. divize ROA, ale jako dobrovolníci. A přestože si zaslouží poděkování místních povstalců za jejich momentální pomoc v konkrétním boji, tak jejich padlí by neměli být započítáváni mezi oběti 1. divize ROA, jejímiž příslušníky v té době již dobrovolně nebyli. Z čistě vojenského hlediska by se také mohlo hovořit o dezertérech z 1. divize ROA.

Dalším vymežujícím údajem je údaj zeměpisný. Vladimír Pomortzeff zpracoval a na internetové stránce vyvěsil přehlednou mapu, kde všude v Praze v květnu 1945 bojovali a padli vlasovci, tzn. příslušníci 1. divize ROA. Ta mapa a údaje z ní vycházející mají však jeden velice důležitý nedostatek. Ta mapa je současná a jako součást Prahy jsou zde uvedeny městské části, které v květnu 1945 součástí Prahy nebyly, respektive přesněji nebyly součástí katastrálního území Velké Prahy. Jedná se o sedm, tehdy samostatných obcí (Ruzyně – k Praze připojena v roce 1960, dále Řepy, Lahovice s Lahovičkami a Velká Chuchle – k Praze připojeny v roce 1968, a Radotín, Slivenec a Stodůlky – k Praze připojeny v roce 1974), takže padlí ROA, kteří v těchto obcích padli v květnu 1945, by se podle metodiky Vladimíra Pomortzeffa, kterou použil v případě čestného pohřebiště rudoarmějců v Praze na Olšanech, neměli započítávat mezi padlé ROA v Praze.

A posledním vymežujícím údajem je údaj, který někteří historici sice uvádějí, ale dosud jsem tento údaj neslyšel od žádného politika, a to, že z těch 300 uváděných vlasovců padlých v době Pražského povstání v květnu 1945 padlo v boji proti Němcům v Praze asi 100, neboť asi 200 vlasovců bylo zabito rudoarmějci po jejich příchodu do Prahy (Jindřich Marek Armáda barikád, Praha 2015, přílohy str. 23)

Podívejme se tedy, co zjistil fotograf Vladimír Pomortzeff, přesněji kde všude jsou, podle jeho zjištění, hroby příslušníků 1. divize ROA z doby jejich pomoci pražským povstalcům v květnu 1945:

Místa před Prahou:

Litovický hřbitov Hostivice	3 neznámí ROA 5. 5. 1945
Starý hřbitov Hostivice	hromadný hrob Neznámým hrdinům 1945
Chrášťany (Krteň)	2 vojáci ROA + 3 neznámí
Hřbitov Ruzyně	19 vojáků ROA z bojů o Ruzyňské letiště 6. 5. 1945
Hřbitov Radotín	3 vojáci ROA z 8. 5. 1945
Hřbitov Slivenec	17 neznámých vojáků ROA z bojů 8. 5. 1945
Lahovičky	16 neznámých z bojů o most přes Berounku
Hřbitov Velká Chuchle	3 neznámí bojovníci
Hřbitov Řepy	4 neznámí z ROA ve 2 hrobech
Stodůlky	2 z přestřelky na křižovatce u Bílého beránka + 2 neznámí z bojů o Ruzyňské letiště

Území Velké Prahy

Hřbitov Hlubočepy	bezejmenným obětem války
-------------------	--------------------------

Vladimir Pomortzeff k tomuto památníku uvádí, že v tomto hrobě by měly být uloženy ostatky až 13 příslušníků ROA, přičemž tento údaj čerpá z informace od Vladimíra Joudy z radnice Prahy 5, který mu údajně sdělil, že existuje seznam padlých vytvořený v roce 1946/1947 místní odbočkou Českého svazu bojovníků za svobodu. (K tomu faktická poznámka – v roce 1946 až 1947 Český svaz bojovníků za svobodu neexistoval, takže ani nemohla existovat žádná jeho odbočka působící na území současné Prahy 5, která by předmětný seznam vypracovala.)

Jinonice	14 „vlasovců“ popravených rudoarmějci
Hřbitov Vokovice	kde, jak Vladimir Pomortzeff uvádí, jsou vedle padlých pražských povstalců a 35 rudoarmějců uloženy i ostatky 39 příslušníků ROA,
Hřbitov Malvazinky	3 neznámí
Malovanka Střešovice	několik pamětních desek – Neznámý voják padl při Pražském povstání 1945
Hřbitov Olšany	1) Hromadný hrob 187 příslušníků ROA zabitých rudoarmějci po jejich příchodu do Prahy. 2) Pomník ROA pro generála Michaila Šapovalova, generála Vladimíra Bojarského a německého styčného důstojníka majora Karl-Ludviga Ottendorfa, zabité českými partyzány u Příbrami. 3) Pamětní deska věnovaná obětem Pražského povstání z bojů v Praze na Pankráci, kde je uvedeno 16 neznámých bojovníků.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že na přístupech k hranicím tehdejší Velké Prahy jsou uloženy prokazatelné ostatky „vlasovců“ z období od 5. do 8. května 1945 v počtu 52 padlých a k tomuto počtu je připočítáváno 22 padlých neznámých bojovníků uvedených na náhrobcích na hřbitovech Krteň, Velká Chuchle a na pamětní desce u mostu přes Berounku (Lahovičky) jako neznámí bojovníci + nezjištěný počet neznámých bojovníků z hromadného hrobu na starém hřbitově v Hostivících.

Na území Velké Prahy je prokazatelně doloženo, že v boji zahynul velitel roty ROA při útoku na německé pozice dne 7. 5. 1945 na povstaleckém pankráckém úseku, jak vyplývá z bojového deníku podplukovníka dělostřelectva Františka Peška, velitele povstaleckého úseku PO-V/2 (*Jindřich Marek „Barikáda z kaštanů“ 2005, str. 191*). Zdroje, z nichž Vladimír Pomortzeff čerpá údaje o padlých příslušnících 1. divize ROA, nejsou jenom práce jiných historiků, ale také nápisy na hrobech, památnících a pamětních deskách v Praze. Pokud jde o bývalé území Velké Prahy, pak ani Vladimír Pomortzeff neuvádí hroby, v nichž by byly uloženy ostatky vlasovců, kteří padli v prokazatelné bojové činnosti proti německým jednotkám wehrmachtu a Waffen SS v době od 5. 5. do 8. 5. 1945. Na hrobech, pomnících a pamětních deskách, které Vladimír Pomortzeff vzpomíná, jsou údaje o neznámých bojovnících bez udání jejich původu.

Takovéto nápisy jsou na náhrobcích a pamětních deskách na hřbitovech v *Hlubočepch – 13 neznámých osob, ve Vokovicích – 39 neznámých osob, Malvazinkách – 3 neznámé osoby, několik pamětních desek ve Střešovicích a pamětní deska na Olšanech 16 neznámých osob z bojů v Praze na Pankráci (o dvou z nich Vladimír Pomortzeff tvrdí, že se jedná o Alexandra Učenová a Michaila Maximova)*.

V hromadném hrobě v Praze na Olšanech jsou uloženy ostatky 187 příslušníků ROA zabitých rudoarmějci po jejich příchodu do Prahy. Nepadli tedy v boji na straně pražských povstalců proti jednotkám wehrmachtu a Waffen SS. Stejně tak 14 popravených v Jinonicích. Mezi příslušníky ROA padlé v Praze v boji proti jednotkám wehrmachtu a Waffen SS nelze také započítat generála Michaila Šapovalova, generála Vladimíra Bojarského a německého styčného důstojníka majora Karl-Ludviga Ottendorfa, kteří jsou uvedeni na pomníku v Praze na Olšanech a kteří byli zabiti českými partyzány u Příbrami, kde ještě 10. května 1945 operovaly jednotky SS pod vedením SS-Gruppenführera Carla Pücklera von Burgauss, velitele jednotek zbraní SS na území protektorátu Böhmen und Mähren.

Koncem 2. světové války se 1. divize ROA, která ustupovala před postupující Rudou armádou od německo-polských hranic, ocitla v blízkosti Prahy. Nelze s jistotou uvést, co přesně vedlo generála Buňačenka k tomu, že se rozhodl zapojit jednotky své divize do Pražského povstání v květnu 1945 na straně povstalců proti svým zřizovatelům. To věděl jenom on sám a v roce 1946 si to při popravě odnesl s sebou do hrobu. Lze sice vycházet z jeho výpovědi před vyšetřovateli v Moskvě, nicméně lze také předpokládat, že tyto výpovědi byly jeho vyšetřujícími přizpůsobovány potřebám vyšetřování.

Generál Buňačenko pravděpodobně předpokládal, že se dohodne s organizátory českého protinacistického odboje. Když se dne 4. května 1945 jeho štáb usídlil v Suchomastech, nemohl s jistotou vědět, kdo tímto organizátorem českého odboje je nebo bude. Mohl se domnívat, že tímto organizátorem budou představitelé tzv. protektorátního vládního vojska, o čemž svědčí to, že jako styčný důstojník u jeho štábu byl kpt. vládního vojska Jaroslav Rendl. Na základě zpráv divizních zpravodajců se mohl domnívat, že Prahu osvobodí americká armáda a pomůže-li pražským povstalcům, resp. dobude-li Prahu a předá ji Američanům, bude mu to v americkém zajetí připočteno k dobru.

Závěrem

Ruská osvobozenecská armáda (ROA) nebyl od samého počátku žádný ruský demokratický projekt s mezinárodní podporou, byl to projekt německý, nacistický. V úterý dne 14. listopadu 1944 se během setkání Hitlera a Himmlera konal ustavující sjezd „Komitétu pro osvobození národů Ruska KONR. Sjezd se konal pod patronací SS v Německém sále (dnes Rudolfova galerie) Pražského hradu.

Na foto: Generál A. A. Vlasov, SS-Obergruppenführer Werner Lorenz, generál Rudolf Toussaint a předseda protektorátní vlády Jaroslav Krejčí na Pražském hradě

Dohled nad průběhem ustavujícího sjezdu KONR přímo v jednacím sále vykonávali:

- *SS-Obergruppenführer, generál Waffen SS a policie, Karl Herman Frank*, státní ministr pro Protektorat Böhmen und Mähren, na fotografii není vidět, neboť má právě projev,
- *SS-Obergruppenführer, generál Waffen SS a policie, Werner Lorenz* (podřízený přímo říšskému vedoucímu SS) šéf hlavního úřadu pro spolupráci s etnickými Němci a prezident Asociace mezivládních organizací a institucí, a
- *generál pěchoty Rudolf Toussaint*, zplnomocněnec wehrmachtu u říšského protektora.

Říšský vedoucí SS Heinrich Himmler, zaslal sjezdu pozdravný telegram.

Za předsedu Komitétu byl vybrán generál A. Vlasov. Ve svém úvodním projevu prohlásil: *„Dnes můžeme ujistit fůhrera a celý německý národ, že v těžkém boji proti vrahu všech národů – bolševismu, budou národy Ruska věrným spojencem a nikdy nesloží zbraně a půjdou bok po boku ke konečnému vítězství.“* Na závěr svého jednání ustavující sjezd KONR přijal manifest, v jehož úvodu se uvádí *„Bojují síly imperialismu v čele s plutokraty Anglie a USA, jejichž velikost je založena na podrobení a zneužití jiných zemí a národů. Bojují síly internacionalismu v čele se Stalinovou klikou, doufající ve světovou revoluci a zničení národní nezávislosti jiných zemí a národů...“*

V případě jednotek Ruské osvobozené armády (ROA) je jednoznačně prokázáno, že se jednalo o vojenské jednotky složené z různých národností tehdejšího Sovětského svazu (*nepocházeli vždy ze zajateckých a koncentračních táborů*), které bojovaly na straně nacistického Německa proti všem Spojencům na frontách v celé Evropě, a ne jenom na východě proti SSSR a Rudé armádě.

Doslov

K uvedenému tématu jsem se rozhodl vyjádřit jako badatel, který se obdobím 2. světové války a zejména obdobím domácího protinacistického odboje zabývá od roku 2007 jako vedoucí Památníku Pečkárna. Použil jsem informace z internetu po zadání hesla „vlasovci“, dostupné pro každého, kdo má základní znalosti o manipulaci s PC, a dále z knih Jindřicha Marka „Barikáda z kaštanů“ a „Armáda barikád“.

Každý národ historii svého národa vykládá v národním zájmu. Protože se na historii českých zemí (Čech a Moravy) podílely i jiné evropské národy (Poláci, Maďaři, Francouzi, Angličané, Rakušané, Němci /Prusové, Braniboři, Bavoři, Sasové/ a další), je přirozené, že tyto národy, resp. historici těchto národů vykládají historii českých zemí v národním zájmu svých zemí. Co je ovšem nepřirozené (bohužel však časté), když český historik (politik) vykládá českou historii v cizím národním zájmu tak, že českou část historie potlačuje a vyzdvihuje část zahraniční. Pokud tak činí historik ve snaze o zaznamenání všech dostupných historických faktů, může to být pochopitelné. Neměl by tak ovšem činit žádný český politik. Českými voliči byli zvoleni proto, aby hájili české zájmy (i ty historické) a ne zájmy zahraniční. Proto je třeba svou národní (českou) historii dobře znát, aby například, jako je tomu v případě Ruské osvobozené armády, každý věděl, že adoruje-li Ruskou osvobozenou armádu (ROA), adoruje nacismus a SS.

* * *

Sovětský svaz, slovanské národy a druhá světová válka

prof. Kirill Ševčenko, DrSc. (Překlad z ruštiny Helena Sovová)

Druhá světová válka byla nejtragičtější událostí v historii slovanských národů. Za války byla zpochybněna nejen státnost Slovanů, ale i sama jejich fyzická existence. Když psal známý český historik Josef Polišenský o postavení Čechů v době nacistické okupace v protektorátu Čechy a Morava, zdůraznil, že válka zasáhla „základní principy existence Čechů a Slováků – jak morální, tak i fyzické“, když se stala „nejosudovější zkouškou za celou jejich historii.“⁷⁵ Ještě tragičtější a osudovější se tato zkouška ukázala být pro ostatní slovanské národy.

Ideologové nacistického Německa pohlíželi na Slovanů v plném souhlasu s jimi vypracovanou ‚rasovou teorií‘ jako na neplnohodnotný ‚biologický materiál‘, jehož nejkvalitnější část byla vhodná k ‚pohnojení‘ německé ‚národní půdy‘. Slovy odborníka na nacistickou ‚rasovou teorii‘ profesora německé univerzity v Praze H. J. Beyera, jehož práce byla úslužně přeložena do ukrajinštiny a vydána ukrajinským vydavatelstvím v protektorátní Praze v roce 1944, „z rasového hlediska žádní ‚Slované‘ neexistují. ... V současnosti nepřevládá nordická rasa ani v jediném slovanském národu.“⁷⁶

Protektorát Čechy a Morava, vytvořený po dokončení okupace českých zemí nacistickým Německem v březnu 1939, se stal od samého počátku polygonem pro výzkum a zavádění různých technologií poněmčení českého obyvatelstva odsouzeného vedením Třetí říše k naprostému vymizení nejen z politické mapy, ale i z mapy národních jazyků Evropy. Článek 1 hitlerovského výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava vyhlášoval, že „části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží k území Velkoněmecké říše.“ Článek 3 ustanovil autonomii a samosprávu protektorátu, jejichž rozsah a realizace byly určovány výhradně „politickými potřebami říše.“⁷⁷ Nicméně protektorát byl jen přechodnou a kompromisní formou dozoru nacistické říše nad Českem, determinovanou podmínkami válečné doby. Po dovršení vítězství Německa a úspěšném poněmčení českého obyvatelstva se plánovalo „rozdělení protektorátu mezi sousední říšské župy.“⁷⁸

Plány německých nacistů s Čechy, vycházející z nacistické rasové teorie, která pojednávala všechny slovanské národy jako rasově neplnohodnotné, v obecných rysech nastínil Hitler v Mnichově v létě roku 1932. „Českou pánev a Moravu a východní regiony na hranici Německa osídlíme německými sedláky. Čechy vysídlíme na Sibiř nebo do oblasti Volyně. Přidělíme jim rezervace... Češi musí opustit střední Evropu,“ _ tvrdil Hitler. „Dokud tady budou, budou tvořit husitskobolševický agitační blok.“⁷⁹ Detailněji a důkladněji byla politika nacistického Německa ve vztahu k Čechům vypracována později nejvlivnějšími muži protektorátu Čechy a Morava K. H. Frankem a K. von Neurathem. Důležitou roli v rozpracování politiky nacistické říše v české otázce sehráli bývalí předáci sudetoněmeckého hnutí v Československu a sudetoněmečtí etnografové a historici znalí českých reálií.

V dokumentu s výmluvným názvem „Plán likvidace českého národa“, předloženém Hitlerovi 28. srpna 1940, Frank poukazoval, že „cílem říšské politiky v Čechách a na Moravě musí být úplná

⁷⁵ Polišenský J., *History of Czechoslovakia in Outline*. Bohemia International, Praha 1991. s. 122.

⁷⁶ Баєр Г.Й., *Доля поляків. Раса – народна вдача – племінна порода*. Прага, 1944. s. 7.

⁷⁷ Beneš E., *Odsun Němců. Výbor z pamětí a projevů doplněný edičními přílohami*. Společnost Edvarda Beneše, Praha 1995. s. 69.

⁷⁸ Hořejš M., *Protektorátní Praha jako německé město*. Mladá fronta, Praha 2013. s. 17-18.

⁷⁹ Citace dle Sládek M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848 – 1946*. Praha, 2002. s. 69.

germanizace prostoru a lidí.“⁸⁰ Frank předpokládal dvě varianty dosažení tohoto cíle – úplné vysídlení Čechů za hranice říše s následným osídlením Čech a Moravy Němci, nebo „změnu národnosti rasově vhodných“ Čechů s vysídlením „rasově nevhodné“ části českého obyvatelstva, říši nepřátelských vrstev inteligence a všech „destruktivních elementů“. Ve svém plánu se Frank vyslovoval pro měkčí druhou variantu s argumentem technické nemožnosti úplného vysídlení 7,2 milionu Čechů ve válečných podmínkách, chybějícím nezbytným počtem německých kolonistů, kteří by byli schopni rychle si přivlastnit uvolněné území, a účelností využití kvalifikované pracovní síly Čechů v zájmu říše. Frank navrhoval „oddělení té části českého národa, u které je možná změna národnosti, od rasově nevhodné části“ a plánoval „cestou systematicky prováděné politické neutralizace a depolitizace dospět nejdříve k politické a duchovní a pak i národnostní asimilaci českého národa.“⁸¹

Dne 23. září 1940 byl tento plán podpořen během schůzky Franka a Neuratha s Hitlerem v Berlíně. V říjnu 1940 Hitler definitivně zformuloval hlavní cíl nacistické politiky ve vztahu k českému obyvatelstvu, který spočíval v „poněmčování Čech a Moravy cestou germanizace Čechů... Politika asimilace se nebude vztahovat na ty Čechy, jejichž rasové kvality vyvolávají pochybnosti, a také na ty, kdo vykazují nepřátelský postoj k Říši. Tyto kategorie je nutno zničit.“⁸² Podstatu politiky nacionálních socialistů v české otázce přesně vyložil obergruppenführer SS R. Heydrich ve svém proslovu v Praze 2. října 1941, potom co nastoupil do funkce, ve které vykonával povinnosti hlavy Protektorátu Čechy a Morava: „Tento prostor se musí stát německým a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat... Tento prostor musí být jednou definitivně osídlen Němci. Tento prostor je srdcem říše a nemůžeme trpět..., aby odtud přicházely znovu a znovu rány dýkou proti říši... Pokusíme se podle starých metod poněmčit české obyvatelstvo. U jedné části špatně smýšlejících lidí dobré rasy nezbude nic jiného, než se pokusit usídlit je v říši, v čistě německém prostředí, poněmčit je a převychovat jejich smýšlení. Když to nepůjde, postavit je nakonec ke zdi...“⁸³

Úhrnem Heydrich zamýšlel sledovat plán germanizace Čechů vypracovaný Frankem. Avšak finální fázi „konečného řešení české otázky odkládal na dobu vítězného ukončení války.“⁸⁴ Tím se hrdinství Rudé armády, která zmařila plány nacistické bleskové války v roce 1941, rozdrtila wehrmacht pod Stalingradem a v Kurském oblouku a v důsledku dosáhla definitivní porážky armád třetí říše a jejich početných evropských satelitů, stalo hlavní příčinou ztroskotání plánů nacistického Německa na „konečné řešení české otázky“.

Právě Heydrich dal pokyn administrativě protektorátu začít první organizační kroky k přípravě budoucích „deportací Čechů na základě rasových výzkumů“ s cílem germanizace „českého obyvatelstva vyhovujícího z rasového hlediska.“⁸⁵ V rámci této akce „bylo připraveno několik vlaků se specialisty z říše na ‚rasovou otázku‘. Vlaky byly vybaveny rentgeny a dalšími měřicími přístroji. Bylo to prováděno pod záminkou boje s tuberkulózou, což mělo zakrýt účel celé akce. Nacisti ale nestačili dokončit tento rasový projekt, zaměřený na poválečnou likvidaci českého národa.“⁸⁶

Ideologové nacizmu vycházeli z možnosti poněmčení 60 až 70 % českého obyvatelstva, protože je provedené rasové výzkumy ubezpečily, že většina Čechů měla nutné ‚rasové předpoklady‘ pro germanizaci. U ostatní části obyvatel se předpokládala deportace nebo vyvraždění. Celková koncepce germanizace Čechů předpokládala zpočátku jejich ‚politickou asimilaci‘ na základě ‚říšské

⁸⁰ Plán na likvidaci českého národa vypracovaný K.H. Frankem pro Adolfa Hitlera 28. srpna 1940. Citováno dle: Beneš E., Op. cit. s. 76.

⁸¹ Ibid. s. 77.

⁸² J. Němeček a kol., *Cesta k dekretům a odsun Němců*. Littera bohemika, Praha 2002. s. 60.

⁸³ Cit. dle: Beneš E., Op. cit. s. 83.

⁸⁴ Hořejš M., Op. cit. s. 20.

⁸⁵ Liška V., *Éra hákového kříže. Protektorát. XYZ*, Praha 2018. s. 97.

⁸⁶ Ibid.

myšlenky', jejímž posláním bylo vymazat myšlenky české státnosti z národního vědomí Čechů a vnútit jim vnímání historických českých zemí jako prapůvodní součásti německé říše. Zároveň s tím se plánovala systematická germanizace Čechů cestou krácení a postupné likvidace vzdělávání v českém jazyce, nasazení německého jazyka, částečného přesídlení Čechů do Německa a Němců do protektorátu Čechy a Morava.

Byla naplánována fyzická likvidace národně orientované české inteligence,⁸⁷ která nabývala masového měřítka po potlačení studentských nepokojů v listopadu 1939 a v době krvavé heydrichiády v červnu 1942. Podle otevřeného vyjádření jednoho z vůdců sudetoněmeckého hnutí „*cíl nacistické politiky v Čechách spočívá v tom, vytlouct z Čechů mozky a likvidovat intelektuální vrstvu tohoto národa, která překáží ustavení požadovaných vztahů mezi německým pánem a českým čeledínem.*“⁸⁸

Nacisté věnovali ohromnou pozornost vědeckému zdůvodnění nutnosti totální germanizace Čechů. Tak rodák ze severních Čech, významný sudetoněmecký sociolog K. V. Müller, který v roce 1941 zaujímal postavení profesora německé Pražské univerzity, dokazoval ve svých pracích, že „z biologického hlediska“ jsou Češi národem převážně německého původu. Podle Müllerova názoru je etnogeneze Čechů symbiózou „*německých a slovanských biologických a kulturních složek s rozhodující rolí německého elementu.*“⁸⁹ Některé etnografické skupiny Čechů, jmenovitě Chody, žijící v česko-bavorském pohraničí, pojímali němečtí etnografové jako poslovanštěné potomky původně německého předslovanského osídlení Čech, kteří se musí vrátit ke svému přirozenému „původnímu stavu“ cestou germanizace. Podobné teorie, aktivně zaváděné na oficiální úrovni, byly povolány ke zdůvodnění a legitimizaci politiky totálního poněmčení 'rasově vhodných' českých obyvatel protektorátu.

V období existence protektorátu Čechy a Morava se projevil i vysoký stupeň aktivity místních kolaborantů, kteří se stali organickou součástí propagační mašinérie hitlerovské říše. Tak v zájmu neutralizace proslovanských a prosovětských nálad v české veřejnosti, které vzplanuly po napadení Sovětského svazu hitlerovským Německem 22. června 1941, spustil protektorátní rozhlas od 15. července 1941 cyklus propagandistických relací s názvem „Čech nemůže být bolševikem.“ V jednom pořadu z tohoto cyklu přesvědčoval český protektorátní novinář A. Kříž Čechy o tom, že „*slovanství a vlastenectví jsou jen jedním z židobolševických švindlů.*“⁹⁰ Podobná propaganda byla nicméně neschopná zcela změnit protiněmecké rozpoložení většiny Čechů. Podle slov známého českého historika Miloše Hájka, současníka a očitého svědka popisovaných událostí, hned po útoku Německa na SSSR 22. června 1941 „*většina lidí věřila, že teď už Hitler dostane po hubě.*“⁹¹

Důležitým následkem ponižující protektorátní existence Čechů, kteří velice dobře věděli, jaký osud jim nacisté chystají, byl prudký růst sympatií k SSSR a ke komunistům, kteří se ukázali být jedinou organizovanou politickou silou projevující aktivní odpor vůči okupantům. Právě v této době se stali mnozí čeští intelektuálové sdílející levicové politické myšlenky přesvědčenými komunisty, a dokonce stalinisty. A co více, jeden z českých kapitalistů počátkem roku 1944 prohlásil v důvěrném rozhovoru, že „*vždycky jsem se bál bolševiků, ale ten pán (ukázal na Hitlerův portrét) mě naučil už se jich nebát. Velmi dobře vím, že přijdu o svůj dům, ale zato můj chlapec bude mluvit česky!*“⁹²

⁸⁷ Doležal J., *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie*. Národní filmový archiv, Praha 1996. s. 12.

⁸⁸ German Cultural Oppression in Czechoslovakia. Memorandum of the Czechoslovak National Committee, London, 1940. s. 9.

⁸⁹ Lozoviuk P. (ed.), *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20 století. Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2012. s. 30-32.

⁹⁰ Pinard P.R., Alois Kříž a cyklus rozhlasových relací „Co víte o Židech a zednářích?“ In: *Tereziánské studie a dokumenty*, Ed. J. Milotová. Academia, Praha 2005. s. 196.

⁹¹ Гаек М., *Воспоминания о чешских левых*. М.; СПб., 2019. s. 64.

⁹² Ibid. s. 96.

Podobné názory do značného stupně předurčily vektor politického vývoje Československa po osvobození v květnu 1945.

Nicméně značný počet obyvatel protektorátu spolupracoval v té či jiné formě se silovými strukturami nacistické říše, za což dostával různé druhy materiálních odměn. Podle přibližných odhadů „*agenty nebo informátory gestapa bylo v protektorátu okolo 80 tisíc lidí. To je – jak soudí současný český publicista a historik V. Liška – zdrcující číslo, svědčící o tom, že se mnozí obyvatelé protektorátu smířili nejen s okupací, ale i s politikou nacistických zločinců. Podobné postoje jsou obvyklým projevem vypočítavé přizpůsobivosti. Proto není divu, že mnozí z kolaborantů a těch, kdo se chovali loajálně k říši, po válce hned vstupovali nejen do řad samozvaných ‚Revolučních gard‘, ale i do komunistické strany, vydávající se za účastníky odporu, aby skryli svou temnou protektorátní minulost.*“⁹³

Ještě smutnější úděl byl přichystán Polákům, ke kterým se celá řada nacistických bonzů stavěla s mimořádnou nenávisí a které nacističtí ‚rasoví teoretici‘ ani nepovažovali za jeden národ. Když podrobil všechny velké etnografické skupiny polského obyvatelstva důkladné analýze podle ‚rasové teorie‘, došel nacistický profesor Beyer na německé univerzitě v Praze k závěru o tom, že „*neexistuje jeden polský národ...; je jen několik polských etnik se společným jazykem. Poláci nejsou jeden národ ani v rasovém, ani v duchovním, ani v politickém smyslu.*“⁹⁴ Některé polské etnografické skupiny byly nacistickými teoretiky chápány jako poslovanštění potomci Gótů a dalších germánských kmenů. Na tom měla být založena nevyhnutelnost germanizace ‚rasově vhodné‘ části polského obyvatelstva, přičemž ‚rasově nevhodná část‘ podléhala fyzickému vyhubení. V představách ideologů nacizmu bylo řešení ‚polské otázky‘ nanejvýš jednoduché. „*Polská politika znamená posílení a rozšíření německého národa,*“ vykládal jasně a srozumitelně základy nacistické politiky ve vztahu k východním slovanským sousedům německý profesor Beyer. „*Bez vnitřně zdravého a plnohodnotného německého národního organismu není na východě možné uspokojujivé vyřešení polské otázky na teritoriu německého prostoru...*“⁹⁵

Vymizení z etnografické mapy Evropy ale hrozilo nejen slovanským národům okupovaným Německem, tj. Čechům a Polákům, ale i těm Slovanům, kterým bylo dovoleno utvořit satelity závislé na státu Třetí říše. Tak ve zprávě o vnitropolitické situaci na Slovensku, obsahující návrhy „na řešení osudu slovenského národa“ a zasláné v únoru 1943 říšskému vůdci SS H. Himmlerovi, konstatoval představitel SS na Slovensku obersturmbannführer SS V. Nageler, že „*Slovensko bezprostředně patří k německému životnímu prostoru. Rasová podstata Slováků je ve značném stupni podobná německé... Z toho plyne, že přesídlení ve velkém rozsahu není potřeba. Existují všechny předpoklady k asimilaci... Tento proces, jehož první fáze už započala, bude dovršen v několika generacích.*“⁹⁶ Při tom, jak poukazoval obersturmbannführer SS, „*je nezbytné odstranit elementy nežádoucí v rasovém slova smyslu cestou jejich vysídlení. Je potřeba všemožně zdůrazňovat hluboké historické, kulturní a civilizační sepětí Slováků a Němců. Současně je nutno oslabit pocit slovanské vzájemnosti a vědecky odbourávat slovanský komplex poukazováním na různorodost a vzájemnou cizost slovanských národů. Při tom je nutná systematická podpora německého jazyka, rozšíření německé literatury a německého myšlenkového bohatství. Mnohá opatření, která je nutno přijmout, vyžadují podmínky mírové doby.*“⁹⁷

Tak bylo postavení Slováků, formálně tvořících oddělený Slovenský stát, srovnatelné s postavením Čechů v protektorátu Čechy a Morava, kde byli předmětem germanizačních experimentů ze strany nacistické moci. Germanizace Slováků se měla naplno spustit, až nacistické

⁹³ Liška V., Op. cit. s. 131.

⁹⁴ Басп Г.И., Указ. соч. s. 199.

⁹⁵ Ibid. s. 212.

⁹⁶ Slovenské národné povstanie. Dokumenty. Ed. V. Prečan. Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1965. s. 48.

⁹⁷ Ibid. s. 49.

Německo zvítězí.

Podobné plány nebyly tajemstvím pro Slováky, mezi nimiž rychle narůstaly protiněmecké nálady. Ve zprávě důstojníka německého abwehru ze Slovenska byl už 14. prosince 1942 zmiňován růst „panslavistických a komunistických nálad“ mezi slovenským obyvatelstvem a pozornost se upínala na rozšíření „panslavistických a protiněmeckých myšlenek“ v důstojnictvu slovenské armády. Důstojník abwehru sděloval, že každodenním jevem se stal demonstrativní poslech a zpěv ruských písní mladými slovenskými důstojníky na večírcích a hostinách.⁹⁸ Zpěv ruských a sovětských písní byl populární i mezi českými antifašisty v protektorátu Čechy a Morava. Podle slov jednoho z účastníků českého odboje „*ty písně pro nás znamenaly velmi mnoho... Byly pro nás něčím na způsob modlitby...*“⁹⁹

V dubnu 1942, v době pobytu v Záhřebu na oslavách na počest výročí vzniku nezávislého chorvatského státu, „*slovenští důstojníci v rozhovorech s bulharskými a chorvatskými důstojníky neustále vyzvedávali společný původ a příbuznost a vyjadřovali tyto postoje velmi temperamentní formou.*“¹⁰⁰ Projevy „panslavismu“ tedy nebyly cizí Bulharům a ani Chorvatům...

Ze slovanských zemí – satelitů nacistického Německa, dalo pouze Bulharsko prozíravě přednost tomu nepřerušit diplomatické vztahy se SSSR; bulharské jednotky se na rozdíl od Slováků a Chorvatů neúčastnily bojové činnosti na východní frontě, přestože Hitler v době bitvy o Stalingrad ostře zesílil tlak na oficiální představitele Sofie a snažil se je přinutit, aby poslali bulharskou armádu na Východ.¹⁰¹ Vzhledem k všeobecnému ovzduší v zemi se bulharské vedení pro tento vyložené nepopulární krok nerozhodlo.

V druhé polovině roku 1944 začaly v důsledku prudké změny vojenskopolitické situace ve prospěch SSSR slovanské státy-satelity Berlína a také Rumunsko postupně odpadat od Třetí říše. V srpnu 1944 vypuklo mohutné antifašistické Slovenské národní povstání, ke kterému se přidala značná část slovenské armády; povstání bylo definitivně wehrmachtem potlačeno v říjnu. V září 1944 potom, co se v Bulharsku dostala k moci vláda Vlastenecké fronty, vstoupilo Bulharsko oficiálně do války s Německem; od září 1944 zápasila dvousettisícová bulharská armáda s wehrmachtem na území Makedonie, Srbska, Maďarska a Rakouska a ztratila v bojích více než 32 tisíc vojáků, zabitých a zraněných.¹⁰² To umožnilo na mírové konferenci v Paříži v roce 1946 minimalizovat při aktivní podpoře sovětskou diplomacií pro Bulharsko negativní mezinárodně právní důsledky jeho setrvání v postavení satelitu Německa až do září roku 1944.

Mnohé z nejtěžších a nejčastěji zmiňovaných válečných zločinů druhé světové války byly spáchány Slovany proti Slovanům. Tak prováděly v letech druhé světové války moci „Nezávislého chorvatského státu“ jasně vyslovenou politiku genocidy srbských, židovských a romských obyvatel chorvatského území. Podle odhadu historiků bylo chorvatskými ustašovci zabito až milion Srbů, Židů a Romů, přičemž se široce používaly ty nejdivočejší a nejkrutější způsoby usmrcování lidí. Zlověstným symbolem masového teroru vykonávaného chorvatskými ustašovci se stal koncentrační tábor Jasenovac nedaleko Záhřebu. Podle názoru uznávaných západních expertů je celkový počet obětí Jasenovace, který byl „krutější než Osvětim“, ne méně než 700 tisíc lidí.¹⁰³ Chorvatští žáci německých nacistů ve snaze napodobit nacistická zvěrstva je v mnohém předstihli.¹⁰⁴ Současní

⁹⁸ Slovenské národné povstanie. Dokumenty. Ed. V. Prečan. Vydavateľstvo pol. literatúry, Bratislava 1965. s. 50-51.

⁹⁹ Гаек М., *Указ*. Соч. s. 114.

¹⁰⁰ Slovenské národné povstanie. Dokumenty. Ed. V. Prečan. Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1965. s. 54.

¹⁰¹ Васев С., Христов К., *България на мирната конференция*. Париж 1946. София, 2017. s. 78.

¹⁰² Ibid. s. 79.

¹⁰³ Грајф Г., Јасеновац је бруталнији од Аушвица // *Печат. Лист слободне Србије*. 5. Април 2019. Број 564. s. 18-21.

¹⁰⁴ Грајф Г., Јасеновац је бруталнији од Аушвица // *Печат. Лист слободне Србије*. 5. Април 2019. Број 564. s. 20.

badatelé uvádějí, že v Osvětimi, kde se k usmrcení vězňů používaly plynové pece, smrtící injekce a jiné ‚vysoce technologické‘ vynálezy německých nacistů, „*podle nejskromnějších výpočtů zahynulo více než milion trestanců.*“¹⁰⁵ Počet obětí Jasenovace je srovnatelný s množstvím obětí Osvětimi, přičemž méně ‚technologicky vyvinutí‘ chorvatští ustašovci s rezervou kompenzovali své ‚zaostávání v technologiích‘ za svými německými učiteli krutostí a ‚tvůrčím‘ využitím ‚tradičních‘ způsobů usmrcování lidí.

Pronacistické polovojenské a policejní útvary ukrajinských nacionalistů působily aktivně na běloruských územích okupovaných Německem. Chmurným symbolem nacistických zvěrstev na území Běloruska se stala vesnice Chatyň severovýchodně od Minsku, která byla ukrajinskými policajty zničena a její pokojní obyvatelé vyvražděni v březnu 1943. Osud Chatyně se opakoval ve více než šesti stech běloruských vesnicích. Ještě jedním příkladem nacistických zvěrstev v letech druhé světové války byl masakr polských civilních obyvatel Volyně, kde bandy ukrajinských nacionalistů zabily okolo 100 tisíc Poláků. V červenci 2016 kvalifikoval polský Sejm krvavou lázeň Poláků na Volyni organizovanou ukrajinskými nacionalisty jako „akt genocidy,“ což bylo kriticky přijato oficiálním Kyjevem, který banderovce uvedl do budovaného novoukrajinského panteonu „národních hrdinů.“ Útvary ukrajinských nacionalistů se „vyznamenal“ i ve vojenských akcích proti jugoslávským partyzánům na straně hitlerovského Německa.

Zároveň s tím bojovaly aktivně polské ozbrojené oddíly Zemské armády (Armia Krajowa) na území Západního Běloruska s běloruskými sovětskými partyzány a terorizovaly místní běloruské obyvatelstvo, které partyzány podporovalo; fakticky vystupovaly v roli přísluhovačů německé okupační moci. Nedávno publikované dokumenty dosvědčují, že velitelé jednotek Zemské armády na území Západního Běloruska využívali k vraždění běloruského obyvatelstva zdroje německých okupačních úřadů a vyjadřovali se o Bělorusech s civilizační nadutostí zcela ve stylu nacistické ideologie. V době nacistické okupace západních běloruských zemí se vojáci Zemské armády pošpinili vraždami sovětských válečných zajatců, vypalováním běloruských vesnic a vyvražďováním civilního běloruského obyvatelstva.¹⁰⁶ Po osvobození západního Běloruska Rudou armádou v létě 1944 spáchaly oddíly Zemské armády, které neuznávaly novou sovětsko-polskou hranici, nesčíslné akty teroru proti sovětským vojákům a orgánům moci. Rukama „akovců“ padly až po skončení války stovky sovětských vojáků, důstojníků i prostě k SSSR loajálních civilních obyvatel západoběloruských zemí.

Až úplná porážka nacistického Německa Rudou armádou umožnila slovanským národům nejen fyzicky přežít, uchránit si svůj jazyk a kulturu, ale i obnovit vlastní státnost. Sovětský svaz přinesl při osvobození slovanských národů od nacizmu obrovské oběti – jen při osvobození Polska zahynulo více než 600 tisíc vojáků a důstojníků Rudé armády – přibližně desetkrát víc, než polských vojáků zahynuvších při agresí Hitlera proti Polsku v září roku 1939.

Přímým důsledkem války byly následné změny hranic v Evropě a hromadná deportace německého obyvatelstva, při které došlo k početným excesům a zločinům. Při celkové náročnosti situace po druhé světové válce bylo ze zemí střední a východní Evropy odsunuto okolo 10 milionů Němců;¹⁰⁷ historicky utvořené početné německé diaspory ve státech střední a východní Evropy prakticky přestaly existovat.

Kardinálně se změnil etnokulturní charakter takových do roku 1945 německých měst jako Breslau a Stettin, ze kterých se staly polská Wrocław a Szczecin. Zároveň se dříve polská města Wilno

¹⁰⁵ Назаров О., Освобождение Освенцима // *Историк. Журнал об актуальном прошлом.* 2020. № 1(61). s. 67.

¹⁰⁶ *Viz: Советский Союз и польское военно-политическое подполье.* Апрель 1943 г. – декабрь 1945 г. В 3 т. Т. 1: Апрель 1943 г. – август 1944 г. Ч. 2: Апрель 1944 г. – август 1944 г. / Под ред. А.Н. Артизова. М., 2019.

¹⁰⁷ Никифоров К.В., *Четыре аспекта восточноевропейской трансформации // Между Москвой и Брюсселем.* М., 2016. s. 21.

a Lwów patřičně stala litevskými a ukrajinskými městy. Hranice Polska prodělaly v důsledku války nejrozsáhlejší a nejradikálnější změny. Stalinská diplomacie přemístila polské hranice z východu na západ, vrátila v územních vztazích polskou státnost do časů Piastovců a poskytla jí – poprvé od doby Kazimíra Velikého – pevné etnické základy v podobě převažující většiny polského obyvatelstva.

K málo známým stránkám slovanské historie v roce 1945 patří snaha nejmenšího slovanského národa – Lužických Srbů – odejít ze svazku Německa, buď připojením k sousednímu Československu, nebo utvořením nezávislého lužického státu. Tyto plány, velice populární mezi lužickosrbským obyvatelstvem v létě 1945, nebyly z různých příčin podpořeny ani vedením SSSR, ani vedením sousedního Československa a Polska zainteresovaných především na rychlejším odsunu vlastních německých menšin. Avšak pod tlakem sovětské vojenské administrativy v Německu byly místní německé úřady přinuceny poskytnout srbskoluzické menšině široká národnostní práva.

Výsledkem bylo, že Lužičtí Srbové zůstali v administrativních celcích Saska a Braniborska, načež se stali součástí NDR, kde byla zákonodárně upevněna široká národnostní a kulturní práva srbskoluzické menšiny, což nicméně Lužické Srby nezachránilo před postupujícím poněmčováním. V současnosti, v rámci Spolkové republiky Německo, procesy asimilace lužickosrbského obyvatelstva prudce posílila; jen okolo třiceti tisíc Lužických Srbů Horní a Dolní Lužice ovládá srbskoluzický jazyk.

Díky aktivní diplomatické podpoře poskytnuté Sovětským svazem dřívějšímu satelitu třetí říše se Bulharsku podařilo na Pařížské mírové konferenci v roce 1946 udržet své předválečné hranice. Vedoucí sovětské delegace na mírové konferenci v Paříži V. M. Molotov, příslibiv svým „bulharským přátelům“ uchránit poválečné hranice Bulharska nedotčené, dodržel slovo. Výsledkem bylo, že se účastníci mírové konference většinou hlasů vyslovili proti rozsáhlým územním nárokům Řeků vůči Bulharsku. Navíc se Bulharsku podařilo ponechat si jižní Dobrudžu, která se dostala pod bulharskou vládu v roce 1940.

Postupimský systém se udržel až do devadesátých let, kdy kvůli krachu jednoho z tvůrců a garantů tohoto systému, SSSR, proběhl jeho bleskurychlý rozpad, který nově radikálně změnil politickou mapu Evropy. Mnohonárodnostní slovanské státy – SSSR, Československo a Jugoslávie – se rozpadly podle administrativních hranic a porodily na svých troskách nezávislé Rusko, Ukrajinu, Bělorusko, Česko, Slovensko, Srbsko, Chorvatsko, Slovinsko, Bosnu a Hercegovinu, Makedonii a Černou Horu. Jestli bylo k roku 1991 na politické mapě světa pět slovanských zemí – SSSR, Polsko, Československo, Jugoslávie a Bulharsko, v současnosti jejich počet vzrostl na třináct se zjevnou tendencí další fragmentace některých z nich. Část nově narozených slovanských zemí se stala – navzdory počátečním růžovým očekáváním svého obyvatelstva – referenční ukázkou toho málo atraktivního jevu, který se v anglickém politickém slovníku nazývá „failed states“, tedy „státy, které selhaly“. Jednou z příčin bídného stavu některých slovanských států jsou houževnatě uskutečňované sebedestruktivní projekty na to, jak urychleně a za každou cenu vypěstovat stále ještě tam nezformované plnohodnotné politické národy určené k tomu, aby maximálně vyhovovaly nově zrozeným státům a často extravagantním představám jejich politických elit, které mají sklon ignorovat etnokulturní a historické realie.

Známý ruský vědec, slavista P. A. Kulakovskij, koncem 19. století pravdivě jmenoval mezi nejdůležitějšími příčinami stojícími v cestě jednotě Slovanů „*duch pochybnosti, krátkozraký malicherně praktický kalkul a sobectví*“, ¹⁰⁸ když konstatoval, že „*Slované byli slabí v boji za zachování své samostatnosti jak politické, tak i duchovní*“. ¹⁰⁹ Rysem slovanských národů, který

¹⁰⁸ Кулаковский П., *Очерк истории попыток решения вопроса об едином литературном языке у славян*. Варшава, 1885. s. 56.

¹⁰⁹ Кулаковский П., *Очерк истории попыток решения вопроса об едином литературном языке у славян*. Варшава, 1885. s. 2.

zdaleka nepatří k těm, které vedou k výhře a který o sobě neustále dává znát, je xenománie, to je „obzvláštní záliba ve všem z ciziny, sklon k napodobování a přejímání,“¹¹⁰ zafixovaná v nich ještě v 17. století Chorvatem Jurijem Križaničem. Mnozí myslitelé postřehli vrozený sklon Slovanů k rozdělování se a nesvárům, který i v současnosti určuje situaci v slovanské části Evropy. Při tom se stále udržuje latentní tendence k další atomizaci a rozbíjení slovanského etnokulturního a politického prostoru.

(prof. Kirill Ševčenko, DrSc., ředitel Centra euroasijských studií Ruské státní univerzity v Minsku)

¹¹⁰ S. Кулаковский П., *Очерк истории попыток решения вопроса об едином литературном языке у славян*. Варшава, 1885. S. 12.

Jak se vlastizrádce Schindler stal významnou osobností

Jitka Gruntová

Rodáka z moravského města Svitavy Oskara Schindlera proslavil film Stewena Spielberga Schindlerův seznam, jehož předlohou byl román australského spisovatele Thomase Keneallyho Schindler's Ark (Schindlerova archa). Právě tato kniha plná fiktivních příběhů a evidentních hrubých faktografických chyb položila základ ke vzniku schindlerovské legendy o dobrém nacistovi a obětavém zachránci Židů, která je díky Spielbergovu filmu celosvětově chápána jako realistický obraz minulosti. Ve skutečnosti se Schindler podílel na holokaustu; využíval otrockou práci židovských vězňů pro německé válečné hospodářství a pro svůj vlastní zisk. Za peníze od bývalých vězňů se nestyděl žít až do své smrti.

Chápu vděčnost těch, kteří přežili. Chápu jejich pocity. Chápu i jejich rozhořčení nad názory, které podřývají mýtus Schindlera. Ti lidé na to mají plné právo. Já však nemohu a jako historik ani nesmím jinak. Minulost nelze hodnotit na základě osobních pocitů, i když hlubokých a opravdových. Subjektivní vzpomínky pamětníků nemohou být pro historika jediným informačním zdrojem. Jsem si vědoma toho, že údaje zatím známých pramenů jsou pouze dílčí a mnohdy rozporuplné, ovšem postačují k tomu, aby upozornily, že tzv. schindlerovská legenda nestojí na příliš pevných základech, že se opírá o ne vždy zcela seriózní a pravdivá tvrzení. Právě to chci ve svém příspěvku ukázat. Zaměřím se na tyto dva okruhy:

1. Zřídil příslušník abwehru pro židovské vězně fingovaný tábor?
2. Existoval Schindlerův seznam?

V závěru nastíním problémy, které se nabízejí v souvislosti s otázkou: Kdo mohl mít zájem na rozšíření legendy a účelovém výkladu událostí?

Okruh první: Zřídil příslušník abwehru pro židovské vězně fingovaný tábor?

Ti, kteří s vděčností uctívají Schindlera, považují za akt své záchrany přemístění továrny a vězeňských pracovníků z Krakova do Brněnce, kde pro ně údajně zřídil „fingovaný tábor“. Důvodem stěhování továrny, když se v Polsku nebezpečně blížila fronta, ovšem nebyla pro Schindlera ani jiného německého podnikatele záchrana Židů, kteří pracovali v jejich podnicích. Německé válečné hospodářství bylo řízené, a to včetně přidělování surovin a vězeňských pracovních sil, které byly majetkem SS a od podzimu 1943 podléhaly Hlavnímu úřadu hospodářství a správy SS.

Židé byli v roce 1944 levnou a nezastupitelnou pracovní silou. Svědectví přeživších vězňů dokazují, že na stranu života otevírala cestu nejen pracovní schopnost, ale mnohdy také obrovskými úplatky získaná pozice prominenta. Keneallyho legenda hlásá, že Schindler přišel s nápadem odvézt Židy z Krakova v létě 1944 a tento svůj záměr prý pak uskutečnil za cenu mnoha jednání i za cenu nemalých úplatků. Po válce to tvrdil i samotný Schindler, ovšem v polském dokumentárním filmu z roku 1994 Oskar Schindler, zachránce a světák, uvedl jiný důvod stěhování: „*Když jsem v roce 1944 dostal prostřednictvím zbrojního inspektorátu příkaz k přestěhování svého závodu do Sudet, snažil jsem se přirozeně zajistit i přestěhování těch, kteří u mne pracovali, židovských pracovníků. S podporou vojenských úřadů jsem sestavil jmenný seznam.*“¹¹¹

K přestěhování továrny dostal příkaz. Vězňům pravdu neřekl a stylizoval se před nimi do role zachránce, který má problémy s SS a s úřady, které o stěhování továrny a vězňů rozhodují, musí dávat úplatky, aby dosáhl povolení továrnu přestěhovat. V Brněnci totiž již od února 1944 pracovalo vězeňské komando na budování tábora, který byl jednou z poboček koncentračního tábora Gross-

¹¹¹ *Oskar Schindler, zachránce a světák* – polský dokumentární film z roku 1994, české znění 1994.

Rosen – ty byly od roku 1942 zřizovány na území zabraného československého pohraničí začleněného v Německé říši do Sudetské župy. V průběhu roku 1944 jich zde vzniklo 14 a brněnecká pobočka byla jednou z nich.

V té době se na území Sudet stěhovaly i jiné zbrojní podniky, a to i z bombardovaných německých měst. Přímo do Brněnce tak byla přestěhována zbrojní továrna MEWA ze Stuttgartu, kde pracovala necelá stovka dělníků – o ty totiž byla (nejen v Sudetech) nouze. Nejsnadnějším řešením byla nejlevnější pracovní síla – vězni. Už v roce 1944 německé úřady plánovaly zvětšení pobočky grossrosenského tábora v Brněnci do počtu 2 200 vězňů (z nich mělo být 1 400 žen a 800 mužů), jak potvrzuje dopis velitelství KT Gross-Rosen z 18. listopadu 1944, který je uložen v muzeu tohoto koncentračního tábora ve Walbrzychu.¹¹² První z nich byli převezeni z likvidovaného plašovského tábora (s karanténou mužů v Gross-Rosenu a žen v Osvětimi) a mezi nimi byli i někteří vězni, kteří dosud pracovali na Lipové ulici v Krakově v Schindlerově továrně nazývané zkráceně „Emailia“. Někdejší tamější polský dělník Mieczyslaw Sandecki, poválečný vel mistr Krakova v šachu, řekl, že byl očitým svědkem, jak v době likvidace pobočného tábora u firmy „Emailia“ v srpnu 1944 si Schindler vybral 50–60 židovských vězňů, zbývající byli transportováni do koncentračního tábora Mauthausen.¹¹³ To byli „Schindlerovi Židé“, kteří zaujímali ve vězeňské struktuře místo prominentů a měli zřejmě rozhodující podíl na vzniku schindlerovské legendy.

Pobočka koncentračního tábora v Brněnci byla zřízena v těsném sousedství závodu MEWA, jehož produkce se zvýšila příchodem stovek vězňů – ti vyráběli součástky k protitankovým granátům, které dělníci závodu MEWA kompletovali, a hotové nábojnice se plnily prachovou náplní v nedaleké muniční továrně v Poličce.

Stěhování do připraveného pobočného tábora v Brněnci začalo už v létě 1944 – stěhovaly se nejen stroje a pracovní síly, ale také ohromný nakradený a našmelený majetek Oskara Schindlera a Amona Goetha, velitele plašovského tábora nucených prací. Vše mohlo dopadnout podle jejich představ, nebýt náhody – jeden z vagonů převážející bedny s majetkem Amona Goetha byl otevřen v Opavě; gestapo pak zatkl 13. září Goetha a přijelo si do Brněnce i pro Schindlera. Bylo to v říjnu, kdy už zde byli židovští vězni-muži, kteří byli přivezeni z koncentračního tábora Gross-Rosen a na transportní listině z 21. října jich bylo zapsáno 700. Vzhledem k Schindlerovu zatčení zřejmě ženy určené na práci do Brněnce neodjely z Osvětimi a jejich přesun se zdržel. Po několika dnech byl Schindler propuštěn a transport 300 vězeňkyň mohl být 10. listopadu uskutečněn. V témže měsíci byla v koncentračním táboře v Osvětimi zbourána krematoria; na základě Himmlerova rozkazu z října 1944 bylo zastaveno ničení Židů a esesmani odtud vyváželi vězně do táborů uvnitř Říše, kde měla být využita jejich pracovní síla. Přesto je „vydání židovských žen“ z Osvětimi do Brněnce považováno za jediný zaznamenaný případ v historii vyhlazovacího tábora, kdy tak velká skupina lidí živá opustila tábor, zatímco plynové komory ještě byly v činnosti.

Nejedná se o ojedinělý případ, protože v tuto dobu odcházely z Osvětimi další transporty vězeňkyň do pracovních táborů na Trutnovsku, jak zdokumentovali Miroslav Kryl a Ludmila Chládková ve svém příspěvku *Pobočky koncentračního tábora Gross-Rosen ve vlnářských závodech Trutnovska za nacistické okupace* (Lnářský průmysl, Supplementum 1., Trutnov 1981). Například do pobočky koncentračního tábora Gross-Rosen v Horním Starém Městě (dnes místní část Trutnova) bylo podle transportní listiny z 12. listopadu 1944 z koncentračního tábora Auschwitz I dopraveno 30 židovských vězeňkyň o dva dny později do tábora v Hořejším Vrchlabí (dnes část města Vrchlabí) 152 vězeňkyň z Auschwitz II (Birkenau).

Za pár týdnů byla v prostorách bývalé textilní továrny v Brněnci uvedena do provozu část strojního vybavení přivezeného z Krakova a vězni začali pracovat na výrobě munice. Nesmyslné je

¹¹² Muzeum Gross-Rosen Walbrzych, sign. 2829/DP.

¹¹³ Janusz ROSZKO. Tropem hochsztaplera Oskara Schindlera (9). In: *Gazeta Krakowska*, 6. 1. 1995.

tvrzení, že v Brněnci nebyla válečná zbrojní výroba, že se kola továrny točila naprázdno a Schindler hotové výrobky kupoval nebo podplácel kontrolní orgány. To je románová fikce Australana, jemuž je období druhé světové války v Evropě španělskou vesnicí, které se rád chopil i Schindler. Je ovšem smutné, že ji přebírají i čeští historikové – toto jsou slova někdejšího historika svitavského muzea PhDr. Milana Štrycha: „... *Bylo tedy jasné, že jeho továrna nemůže skutečně vyrábět. Così jako výrobky opouštělo hlavní tovární bránu a zadním vchodem se vracelo zpět. Schindler nakupoval potají zboží jiných firem a nechával na ně dávat své značky.*“¹¹⁴

Jak bylo možné v systému německé válečné výroby nakoupit „polotovary“ munice a podstrčit je místo nekvalitních výrobků vězňů? Jak rozumět tvrzení Schindlera: „*Dával jsem SS statisíce marek za nesmyslnou práci.*“¹¹⁵ Nikde se však nedozvíme – a neprozradil to po válce ani Schindler – u které firmy kvalitní výrobky nakupoval, aby jimi mohl nahradit zmetky údajně vyráběné vězni po dobu 24 hodin denně, a to a pod dozorem SS a německých odborníků – jeden z nich, zástupce vedoucího výroby u firmy MEWA Wladimir Zabrodsky, mi o výrobě poskytl svědectví stejně jako bývalá vězeňkyně Bluma Reichertová i český zaměstnanec firmy MEWA Eduard Kubín. Nacistický aparát fungoval do posledních chvil a zcela nepochybně by zakročil proti takovému poškozování válečné výroby, pokud by k němu vůbec mohlo dojít. Zbrojní výroba zde skončila 2. května 1945. V továrně se pracovalo na dvě směny a pro vězně platil služební táborový řád, který se dochoval. Pracovní doba trvala 10 až 11 hodin. Také zde byl hlad a úmrtnost byla dokonce zhruba dvojnásobná než v jiných analogických táborech na území Sudetské župy.¹¹⁶

Protože se jednalo o pobočný tábor zřízený u výrobního podniku, nebylo cílem vyhlazení vězňů, ale vyždímání maximálního výkonu. *Spolek akademiků Židů z. s.* zaslal v roce 2018 *Nadačnímu fondu Archa – rodiny Löw-Beer a Oskara Schindlera*, který vznikl 28. června 2018 s cílem vybudovat v Brněnci muzeum, výzvu k odborné debatě o Oskaru Schindlerovi a úloze pracovního tábora v Brněnci v rámci nacistické sítě koncentračních táborů, ve které píše:

„*Pobočky koncentráků stěží byly nějakými zařízeními pro humanizaci nacistického vězeňství. Nepochybně měli vězňové lepší pocit, když se dostali z blízkosti zařízení konstruovaných pro plánovitou likvidaci. Pobočné tábory ale fungovaly v rámci systému Vernichtung durch Arbeit, který měl ve svém finále likvidační funkci. To platilo i při ‚výhradě‘, že nejprve musí vězňové jako extrémně levná pracovní síla odvést potřebnou práci. Určité mírnější postupy vůči nim nevolili lidé v pozicích, jakou měl Schindler, z nějaké lidskosti, ale i proto, že jejich úkolem jako členů NSDAP bylo do poslední chvíle plnit potřeby nacistického státu, tedy vyrábět pro jeho bojující armádu. A v neposlední řadě vzhledem k likvidacím miliónů životů a organizačním zmatkům kvůli postupující frontě se logicky snížila možnost získávat práce schopné vězně, prostě za případné zavražděné nebylo náhrady.*“

Existují určitá svědectví ve prospěch Oskara Schindlera, ale pokud jsem mohla zjistit, jedná se o lidi, kteří patřili do úzkého okruhu kolem Schindlera a lze je označit plným právem za prominenty. V Brněnci snad byla větší šance přežít než v jiných táborech a úzká skupina vězňů se mohla těšit zvláštním privilegiím, ale to nevybočuje z poměrů, které existovaly jinde. Brněnecký tábor byl úplně normální koncentrační tábor a nelze souhlasit s nesmyslným tvrzením Australana Thomase Keneallyho, že „*celý Brněnec jako vězení i jako výrobní podnik nebyl svou povahou i doslova nic jiného než jeden velký, uměle vytvořený a oslnivý trik.*“¹¹⁷ To je absolutní lež.

Okruh druhý: Existoval Schindlerův seznam?

Schindlerův seznam je údajný seznam 1 200 židovských vězňů z léta 1944, kteří měli být převezeni z tábora Plašov do Brněnce, kde pro ně Oskar Schindler zřídil tábor, aby je zachránil. Tolik

¹¹⁴ Štěpánka KRÁLOVÁ. Jeden ze šestatřiceti spravedlivých. In: *Mladá fronta Dnes*, 12. 3. 1994.

¹¹⁵ *Schindlerova volba*. Dokumentární film studentů II. ročníku FAMU Praha, 1994.

¹¹⁶ Podrobněji v mé knize *Oskar Schindler. Legenda a fakta*. Praha: Naše vojsko, 2014.

¹¹⁷ Thomas KENEALLY. *Schindlerův seznam*. Praha: Mht, 1994, s. 257.

legenda.

V poválečném období se Schindler sám o žádném „seznamu“ nezmínil – ani ve zprávě pro sionistickou organizaci JDC (Joint) v červenci 1945, která je samochvalným výčtem jeho údajných záslužných činů, obětí a vynaložených nákladů. Nepíše o něm ani v dopise z 9. září 1956 dr. Ball-Kadurimu do Izraele, v němž ale zcela jasně vyjádřil svůj vztah k Československé republice: „*Jako Němec jsem měl zájem na připojení německého pohraničí ČSR k Říši.*“¹¹⁸ Na „hru“ se seznamem přistoupil Schindler daleko později, jak svědčí jeho dříve citovaný výrok v dokumentárním filmu z roku 1994: „*S podporou vojenských úřadů jsem sestavil jmenný seznam*“.

Žádný „Schindlerův seznam“ neexistoval, je to romanopisem vymyšlený fiktivní soupis vězňů, který Spielberg využil pro název filmu. Tento neexistující seznam „objevil“ anglický amatérský historik Robin O’Neil, našel se v říjnu 1999 v kufru s písemnostmi v Německu, je dostupný na internetu, v roce 2013 byl nabízen v aukci s vyvolávací cenou tři miliony dolarů, kopie se vystavuje ve svitavském muzeu – překvapilo mne, že ho odtud do své knihy *Za dráty* vydané roku 2018 převzal i Jiří Padevět. Za Schindlerův seznam je ve všech zde uvedených případech vydáván soupis 1 097 vězňů a vězeňkyň pořízený 18. dubna 1945 v Brněnci (je v něm zapsáno také 112 vězňů, kteří přišli do brněneckého tábora z různých míst až v roce 1945); přestože datum i místo jsou zřetelné na všech listech seznamu, je tento soupis brněneckých vězňů s nevšední drzostí vydáván za seznam vytvořený v létě 1944 v Krakově. Najdou se ale i historikové, kteří tvoří obraz minulosti na základě faktů. Jedním z nich je americký historik profesor David Crowe, který v roce 2004 vydal Schindlerovu biografii a rovněž dospěl k závěru, že žádný Schindlerův seznam neexistoval.

Při poznání, že příběh o Schindlerovi je silně vzdálen skutečnosti, pomíjí, a dokonce popírá, některá evidentní fakta, se nabízí otázka: Kdo mohl mít zájem na rozšíření legendy a účelovém výkladu událostí?

Domnívám se, že základ legendy vytvořil sám Schindler. Mohl vyprávět židovským vězňům smyšlenky, které se hodily jeho záměru (a není vyloučeno, že to byla součást záměru zpravodajského), aby si vytvořil alibi pro případ prohrané války. V tom smyslu také vyznívala jeho poválečná korespondence adresovaná do židovských kruhů včetně zmíněné zprávy z července 1945, která je uložena v Yad Vashem. Zájem na rozšíření smyšlenek a na glorifikaci Schindlera měli zřejmě také někteří bývalí prominentní vězni. Jeden z nich v roce 1980 přesvědčil Thomase Keneallyho k napsání knihy o dobrém Němci Oskarovi Schindlerovi.

Je zajímavé, že mýtus o Schindlerovi nevznikl v Krakově. Polští znalci holokaustu ani nezaznamenali Schindlerovo jméno a přímo v Krakově o Schindlerových údajných záchranných akcích nevěděli ani zdejší Židé, jak potvrdil mimo jiné Stanislav Dobrovolský, předseda Rady pomoci Židům, která v Krakově pracovala v letech války. Ředitel Hlavní komise výzkumu zločinů proti polskému národu v Krakově Ryszard Kotarba mi koncem roku 1995 napsal, že může „*čestně potvrdit, že knížka Keneallyho, a zvláště film Spielberga, jsou ve značné míře bajkami a vytvořenými legendami, které nemají oporu v dokumentaci a relacích okupačního Krakova a koncentračního tábora v Plašově.*“

O vytvoření legendy se zasloužil australský spisovatel, kterému vzdálená Evropa mnoho neříká – například Svitavy podle něj „*byly malým městečkem plným uhelného prachu z nedalekého pohoří známého pod jménem Jeseníky...*“¹¹⁹, a události druhé světové války popisuje jako pohádku: „*V prvních květnových dnech se nějak dozvěděl [Schindler] – snad dokonce z telefonních hovorů s Brnem, když ještě fungovaly linky – že byl opuštěn jeden ze skladů, s nímž obvykle obchodoval. A tak s púltuctem vězňů nasedl do nákladního automobilu a jel ho vyloupit...*“¹²⁰ Konec citátu.

¹¹⁸ Radoslav FIKEJZ. *Oskar Schindler (1908–1974)*. Svitavy: Městské muzeum a galerie ve Svitavách, 1998, s. 30.

¹¹⁹ Thomas KENEALLY, c. d., s. 23.

¹²⁰ Tamtéž s. 276.

Schindler s vězni tedy začátkem května překročil dvakrát frontu a z opuštěného skladu v osvobozeném Brně přivezli do Brněnce v německém týlu cigarety, které Schindler rozdělil vězňům.¹²¹ Podobných nehorázností a výmyslů obsahuje Keneallyho román mnoho. Nakonec proč by ne – je to román. Alespoň byl do doby, než se začal považovat za literaturu faktu a objektivní obraz minulosti.

Je záhadou, proč zachránce Židů, který má údajně desítky, ne-li stovky svědků své záchranné akce, po válce zmizí, nakonec do Argentiny, která se hemží bývalými nacisty. Není ovšem vyloučeno, že i v této době pracoval pro některou či některé zpravodajské služby a důvody, které Schindlera odvedly do Argentiny, mohly být i zcela jiné než pouhý útěk před spravedlností nebo podnikatelský záměr. Závazky vůči výzvědným službám, pokud je mi známo, nekončí rozvázáním pracovní smlouvy nebo odchodem do důchodu.

V červenci 1951 napsal Oskar Schindler z Buenos Aires 17stránkový dopis Fritzi Langovi, světoznámému, před nacisty v roce 1935 uprchlému filmovému režisérovi židovského původu, který byl patrně diktován snahou postavit vlastní život do co nejlepšího světla a navrhnout ho režisérovi jako námět pro film. Ze Schindlerova dopisu cituji: „*Nejprve chci konstatovat, že nejsem staroříšský Němec, ale sudetský Němec, tedy kořistní Němec, a patřím dnes k milionové armádě vyhnanců z vlasti. (Mám v živé paměti obrazy útěku a ponižování se vši tou krvavou hrůzou sadistické sběře Čechárny stejně jako hanebné zločiny německých ‚nadlidí‘ vůči Židům, Polákům, ženám a dětem.) Druhý moment, který je podle mého názoru nutné uvést na pravou míru, je, že jsem nebyl žádným vysokým členem strany, nikdy jsem nevládnul stranickou knížku, nýbrž pouze výplatní lístek jako kandidát. [...]*“¹²²

Schindler nakonec vyjádřil vůči adresátovi naději, že by z jeho příběhu mohl světoznámý režisér Lang vytvořit „velkofilm Sudetia“. Fritz Lang na Schindlerův návrh nereagoval – zřejmě s pochybnými lidmi, jako byl Schindler, nechtěl mít nic společného. Jen pro pořádek připomínám, že podle členské karty NSDAP uložené v Bundesarchivu v Berlíně se 1. listopadu 1938 nyní již říšský občan Oskar Schindler přihlásil ve Svitavách do strany, ale protože zájemců o členství v NSDAP bylo v té době zřejmě víc, zaregistrován byl teprve 10. února 1939 pod členským číslem 6 421 477.¹²³

Nerozumím tomu, proč se Schindlerovi dostalo v Izraeli tak vysokých poct, zejména s přihlédnutím k tomu, že jeho případné aktivity ve prospěch Židů v době války nelze pokládat za nezištné. Čestným titulem „Spravedlivý mezi národy“ se oceňují lidé nežidovského původu, kteří zachránili Židy před holokaustem a splnili při tom stanovená kritéria – jedním z nich je, že zachránce nepožadoval peněžní kompenzaci záchranné operace. Při tom ze strany Schindlera nebyla údajná „záchrana“ Židů nezištná – ba naopak. Od svého návratu do Německa v roce 1958 až do své smrti roku 1974 se dokonce bez obalu domáhal finančních prostředků od svých bývalých vězňů, kteří mu je také posílali. Otázkou proto je, do jaké míry byl Oskar Schindler skutečně tím „spravedlivým“, a vnučuje se opětovně otázka – proč bylo u Schindlera porušeno kritérium nezištné pomoci Židům, jak je stanoveno pro udělení tohoto titulu? Neexistoval jiný a závažnější důvod, pro který se ledacos přehlédlo? O vysvětlení se mohou pokoušet zatím jen hypotetické kombinace.

Kdy vlastně byl Schindler i se svými jedinečnými zásluhami doslova objeven, ačkoliv v Izraeli i mimo něj žilo velmi mnoho těch, kdož mu vděčili za život? Je tu zvláštní časová shoda s jeruzalémským procesem s Adolfem Eichmannem. Nepřipadl kdosi na myšlenku, že je naléhavě zapotřebí vytvořit nějakou protiváhu, že proti faktům z procesu je třeba postavit cokoliv: Nejlépe

¹²¹ Thomas KENEALLY, c. d., s. 284.

¹²² Předmluva překladatele ke knize Jitka Gruntová, *Die Wahrheit über Oskar Schindler*, Berlin 2010. Dostupné též z: <http://www.gruntova.cz/predmluva-k-nemeckemu-vydani-knihy>.

¹²³ Bundesarchiv Berlin Ast Zehlendorf – Členská karta NSDAP Oskara Schindlera.

líbivou legendu, která při vhodném podání nahradí otřesná fakta z procesu barvotiskovým obrázkem dobrodince? Nebyl právě proto v Izraeli Schindler prohlášen za Spravedlivého? Nebo to byla jen shoda náhod? Nebo bylo třeba Schindlera ocenit za jiný důležitý skutek a například pomoc Státu Izrael v závažné a delikátní záležitosti? Některé okolnosti a stopy naznačují, že touto opravdu význačnou zásluhou mohl být podíl Schindlera na objevení Eichmanna, což mohou potvrdit či vyvrátit jen archivy tajných služeb, které však mlčí.

Můžeme se domnívat, že ocenění Schindlera právě v době procesu s Eichmannem nemuselo být náhodné. Netvrdím, že tomu tak bylo, ale historikovou povinností je skepse. To je jen moje úvaha. Dnes ji nelze prokázat (ale ani vyvrátit), o to se bude moci pokusit jiný historik – věřím, že se v budoucnu najde...

Někteří Židé zřejmě hodnotí Schindlera podle zásad talmudu, kde se píše – uvádím překlad, který mi v roce 1997 zaslali ze Židovského muzea v Praze: „*Doslovný překlad je následující: ‚a každý, kdo zachraňuje jednu duši z Izraele, jako by zachránil /ú/plný svět. ‚ Volněji lze pasáž přeložit: ‚a každý, kdo zachrání jednu duši z Izraele, jako by zachránil celý svět‘.*“ Každý má právo na svou víru, která se promítá i do vnímání života a světa. Toto právo mají i občané České republiky, ať jsou jakékoliv víry, z nichž mnozí byli i občany Československé republiky. Ti mají právo hodnotit Schindlera na základě jeho chování ke státu, jehož byl občanem, porušil přísahu československého vojáka a pracoval pro cizí nepřátelskou mocnost, v jejímž zájmu se podílel na rozbití a okupaci Československé republiky. Nebo nám pojmy jako vlastenectví, čest a národní hrdost už nic neříkají?

Na místě je i otázka: Proč se podobného ocenění od Státu Izrael nedostalo i dalším německým majitelům továren a podniků, kde se rovněž židovští vězni gross-rosenských poboček na našem území dožili osvobození? To nebyla „záchrana duší z Izraele“?

Překladatel mé knihy o Schindlerovi do němčiny Klaus Kukuk z Berlína napsal v předmluvě: „*Aby nedošlo k nedorozumění: Každý zachráněný život obětí nacismu – ať už k pomoci došlo z jakéhokoli motivu – byl činem, který zasluhuje respekt a uznání. I kdyby sloužil jako alibi k zachránění vlastní kůže vzhledem k prohrané válce nebo byl výsledkem (pozdního) poznání – musí být oceněn. Přesto zbývá objasnit jednu napínavou otázku, jak plynulá byla hranice mezi snahou o zisk prostřednictvím otročké práce, váhavě rostoucími morálními skrupulemi a šancí na životní pojistku po válce. Zkoumat to, by rozmetalo existující historickou dokumentaci. Záměrem autorky nebylo toto zkoumat. Ale že přeživší Schindlerova koncentračního tábora stejně jako statisíce dalších vděčí za svou svobodu 1945 osvobozené činnosti Rudé armády, že si svůj život vybojovali především životní vůlí, potem, statečností, a mnozí z nich si ho v nemalé míře vykoupili svým majetkem, je nepochybné a zůstává v historické paměti civilizovaného světa.*“¹²⁴

Položme si další otázku: Co vedlo město Svitavy k vybudování památníku a expozice svého rodáka a o několik let později Pardubický kraj k zařazení tohoto vlastizrádce mezi slavné osobnosti kraje. Okresní město Svitavy potřebovalo významného rodáka, aby se vyrovnalo Litomyšli s Bedřichem Smetanou a Poličce s Bohuslavem Martinů, ale především aby přilákalo do málo známého města turisty. Vidina autobusů s návštěvníky z Německa se skutečně několik let naplňovala... Do svitavského muzea chodily stovky návštěvníků obdivovat brněnecký seznam vězňů a vězeňkyň z dubna 1945 prezentovaný jako slavný Schindlerův seznam, který měl být sepsaný v Krakově v létě 1944.

Záměr podpory turistického ruchu a využití ohromné reklamy díky Spielbergovu filmu zřejmě sledovalo i zastupitelstvo Pardubického kraje zařazením Schindlera do dokumentu *Tvář*

¹²⁴ Předmluva překladatele ke knize Jitka Gruntová, *Die Wahrheit über Oskar Schindler*, Berlin 2010. Dostupné též z: <http://www.gruntova.cz/predmluva-k-nemeckemu-vydani-knihy>.

Pardubického kraje, i když není vyloučeno, že v pozadí stály politické dohody při obsazování postu hejtmána za zemřelého Michala Rabase (ODS), protože návrh na Schindlerovo zařazení nebyl do té doby schválen (objevoval se už od roku 2001). Smutné je, že se naplnila slova hejtmána Rabase, který mi v osobním rozhovoru v roce 2005 řekl, že „*Schindler se stane významnou osobností našeho kraje jen přes mou mrtvolu*“. Bylo mi velice, velice smutno, když na zasedání zastupitelstva 18. prosince 2007 se držela minuta ticha za zemřelého hejtmána Michala Rabase, a vzápětí bylo schváleno Schindlerovo ocenění, které navrhl Roman Línek (v Koalici pro Pardubický kraj za KDU-ČSL), který zastupoval nemocného hejtmána jako jeho první náměstek. Proti návrhu hlasovali jen zastupitelé za KSČM.

Závěrem podotýkám, že zůstává ještě řada neujasněných otázek ve vztahu k činnosti Oskara Schindlera, především v období jeho poválečných aktivit. To, co známe, ovšem postačuje k tomu, abychom jednoznačně odmítli glorifikovaný obraz Schindlera – nezřídil fingovaný koncentrační tábor, aby v něm nezištně zachránil židovské vězně, nýbrž ve svém zbrojním závodě využíval jejich otrockou práci a produkoval munici až do samého konce války. I tím podporoval nacistický režim, pro který pracoval od poloviny 30. let ve službách abwehru. Zasloužil se o rozbití a okupaci zbytku Československa, a proto byl zapsán v roce 1946 na Ostravsku do seznamu válečných zločinců. Porušil zákony Československé republiky, jejímž byl občanem. Přesto je tento člověk, který se stal vlastizrádcem a zasloužil se o rozbití a okupaci Československa, Pardubickým krajem a městem Svitavy vyzdvihován jako slavná a významná osobnost.

Jeho uctívání je nebezpečné, protože označení a vnímání brněnecké pobočky koncentračního tábora jako fingované nahrává těm, kteří popírají holokaust, a v konečném důsledku se může moje pravnučka ve škole dozvědět, že její prapradědeček byl v Buchenwaldu a Dachau na rekreaci. Tak jako jsme se dozvěděli z prohlášení představitelů Evropské unie z roku 2020, že: „*Před sedmdesáti pěti lety spojenecké síly osvobodily nacistický koncentrační tábor Osvětim-Birkenau.*“¹²⁵ Odráží to módní trend přenášet protiruské postoje do výkladu minulosti, když se lže a zamlčuje skutečnost, že Osvětim osvobodila Rudá armáda.

V německy napsané knize česká historička Kateřina Čapková, pracovnice Ústavu soudobých dějin Akademie věd České republiky, obviňuje český národ z iniciátorství a spolupachatelství na holokaustu... Ten národ, který byl jako všichni Slované určen německými nadlidmi k likvidaci, v lepším případě k otrocké práci. Zděšeně hledím, jak zkreslování historie koresponduje se soudobou protiruskou hysterií a sudetoněmeckým chápáním československých dějin. Všichni by si povinně měli přečíst knihu *V německém zajetí*, což jsou válečné memoáry Jiřího Beneše, synovce prezidenta Edvarda Beneše, které vyšly již půl roku po skončení války. Kniha je obsáhlým a zevrubným dokumentem o situaci vězňů v německých koncentračních táborech, je pozoruhodná i svým klidným a věcným výkladem. Celou práci prolíná autorova otázka: Jak se stalo, že přední, vysoce kulturní evropský národ, se propadl do takové nelidskosti?

„Válka se skončila a čas pomalu osušuje slzy. Němci jsou podrobeni trestu. My, kteří jsme prožili německou okupaci a přežili německé koncentrační tábory, víme, že je to trest zasloužený, třeba mnozí z nás předpokládali v době otroctví, že trest bude přísnější. Ale časem se mnoho zapomíná a mohlo by se stát, že po letech budou naše děti jinak hledět na děti dnešních Němců, a zcela jistě děti dnešních Němců budou vidět jen trest a budou hledět zapomenout na vinu svých otců a matek. Je proto třeba zajistit důkazy o tom, jak hluboko pod úroveň dravé zvěře klesl německý člověk v letech 1939 až 1945. Jistě i mnozí z naší generace nebudou moci uvěřit, jak šílené krutosti byl schopen výkvět německého národa. Je proto třeba vydat svědectví těch, kdo viděli a prožili. Tato kniha

¹²⁵ Evropská komise. *Společné prohlášení předsedkyně Komise von der Leyenové, předsedy Rady Michela a předsedy Parlamentu Sassolho k 75. výročí osvobození táborů Osvětim-Březinka* [online]. ©2020 [cit. 24. 4. 2021]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_20_90.

je mé svědectví. ¹²⁶

Z úcty k těm, kteří trpěli, umírali a bojovali, a zasloužili se o zachování našeho národa a státu, nemohu mlčet k nehoráznému zkreslování dějin druhé světové války. I z úcty ke svému otci Josefu Gruntovi vězněnému v koncentračním táboře Buchenwald jako číslo 35 139. Naplňuje mě optimismem, když se setkávám s mladými lidmi, kteří mě ubezpečují, že lži o historii jim nejsou lhostejné, odsuzují je a hledají pravdu.

* * *

¹²⁶ Jiří BENEŠ. *V německém zajetí. Svědectví o Osvětimi, Buchenwaldu, Dachau a Doře.* Praha: Naše vojsko, 2019, s. 9.

Československo a konec druhé světové války

Jan Turek, účastník domácího odboje a Květnového povstání

V roce 2018 jsme si připomínali konec první světové války (1914–1918) a vznik naší Československé republiky. Co všechno muselo být překonáno, aby naše republika vznikla, co námahy stálo T. G. Masaryka, E. Beneše a R. Štefánika přesvědčit celý svět, že jsme připraveni vybudovat demokratický samostatný stát, za kterým stojí celý český a slovenský lid se svými vojáky-legionáři, kteří se podíleli na vítězství spojenců v první světové válce. Kolik obětí přinesl národ na frontách této Velké války a ve věznicích Rakouska-Uherska.

Jen si připomeňme, že v listopadu 1918 skončila Velká válka, která měla na svědomí 37,5 milionu mrtvých, 21 milionů zraněných a sedm milionů zajatých a nezvěstných.

Ne všichni obyvatelé byli nadšeni ze vzniku samostatného státu Čechů a Slováků – katolická církev, národnostní menšiny Němců a Maďarů jakož i šlechta, která přišla o své výsady a majetek zvláště po první pozemkové reformě. Byly to tyto složky, které od samého vzniku republiky vedly proti ní skrytý a později otevřený boj vedoucí k Mnichovu a druhé světové válce.

Lid toužil po sociálně spravedlivé republice

Vznik republiky byl přijat s nadšením a hrdostí, přestože nesplnil očekávání značné části občanů. Lid toužil po sociálně spravedlivé společnosti bez hladových stávek, žebračenek, toužil po slušném bydlení, a ne po skalních doupatech (vznikala například na pražském Proseku a dalších místech Prahy), na venkově po obecních pastouškách a u sedláků ve stájích nebo chlévě za mizerný peníz a 12–15 hodin roboty »od nevidím do nevidím«.

Přes demokratický charakter státu se sny občanů nenaplnily tak, jak slibovala manifestace 28. října 1919 v Praze na Václavském náměstí v čele s představiteli Čs. sociální demokracie, kteří šli tehdy pod transparentem *Socialistický národ*. Bohužel tato přání většiny národa se nenaplnila právě vinou představitelů sociální demokracie a dalších buržoazních stran.

Události prezentované ke stému výročí ČSR v roce 1918 byly v mnoha případech jednostranné, poplatné současnému trendu působení mocenských proudů v naší zemi pod vlivem přepisovačů dějin, kolaborantů, zaprodanců se sudetským landsmanshaftem, bohužel i některých politických a vládních činitelů.

Jako by se zapomnělo, že po 20 letech přes všechny sliby a snahy československé vlády a Společnosti národů došlo k porušení míru a ke druhému světovému válečnému střetnutí zaměřenému na další mocenské dělení světa. Válka byla zahájena nacistickým Německem, tzv. Třetí říší, která zapříčinila obrovské oběti.

Druhá světová válka s 60 miliony obětí trvala šest let. I naše národy mají na 360 tisíc obětí od samého začátku konfliktů s nacistickým Německem od roku 1938 až do vítězného konce v roce 1945.

Bohužel v průběhu oslav 100. výročí ČSR zanikla připomínka druhé světové války, v níž náš národ bojoval na všech frontách za své přežití, osvobození a obnovení státu v lepších podmínkách, za sociální spravedlnost a vyřešení sporů národnostních menšin, které zradily stát a podílely se na jeho likvidaci a budoucím zotročení po jejich očekávaném vítězství. K tomu však nedošlo díky spojencům v protihitlerovské koalici, kteří pochopili nebezpečí, jež hrozilo celému světu. Ve východní a střední Evropě především díky SSSR a jeho Rudé armádě.

I naše rodina měla oběti

Stranou nezůstal náš národ v účasti svých občanů na všech frontách této války a v domácím odboji, do něhož se zapojila celá moje rodina a já sám plnil odbojové úkoly podle pokynů mé matky a strýce F. Mikšovského (oba byli držiteli osvědčení podle zákona č. 255/46), v závěru války v účasti v Květnovém povstání, a to v bojové jednotce Památníku národního osvobození na pražském Žižkově.

I naše rodina měla své oběti. V první světové válce padl dědeček Alois Mikšovský na rumunské frontě a ve druhé světové válce strýc Štěpán Mikšovský, legionář a člen Obrany národa, který byl zavražděn 27. června 1942 v Kobylisích v rámci heydrichiády.

Situace na frontách před koncem války

V letošním roce si připomínáme 76. výročí povstání českého lidu a závěrečnou Pražskou operaci Rudé armády, která nám 9. května 1945 přinesla svobodu. Zachránila naše životy, a hlavně zachránila naše milované město před zničením. Vraťme se před tyto události a přibližme si alespoň stručně, jaká byla situace na frontách na jaře 1945. V té době se prohloubila vojenská a politická krize fašistického Německa, které pod úderu zejména Rudé armády utrpělo těžké ztráty na lidech, materiálu i ve výrobě. V březnu 1945 Rudá armáda porazila německá vojska ve východních Pomořanech a koncem března rozvinula bojovou činnost v Rakousku; 13. dubna osvobodila Vídeň. Dne 16. dubna byl zahájen útok na Berlín, 25. dubna došlo k setkání spojeneckých sovětských a amerických jednotek na Labi. Zatímco Rudá armáda musela nacistickou obranu zdolávat v tvrdých bojích, postupovaly anglo-americké jednotky bez zvláštního odporu fašistické armády. Fašisté do poslední chvíle doufali v uzavření separátního míru se západními mocnostmi. Třicátého dubna dobyla Rudá armáda Berlín a vztyčila nad Reichstagem Prapor svobody. Tento den spáchal Adolf Hitler sebevraždu, která se stala předzvěstí konce války. V té době probíhaly na Slovensku a Moravě kruté boje. Dne 13. dubna byl osvobozen Hodonín, 26. dubna Brno a 30. dubna Ostrava.

Anglo-americké bombardování

V posledních měsících a týdnech druhé světové války došlo k bombardování českých měst anglo-americkým letectvem, které – jak se zdá – nesledovalo vojenské, ale politické cíle. Likvidace průmyslu v českých zemích v té době neměla již žádného smyslu, neboť výsledek války byl rozhodnut. Cílem bylo ochromit poválečnou obnovu Československé republiky a zvýšit její závislost na západních zemích.

Čtrnáctého února 1945 začalo bombardování Prahy, převážně obytných čtvrtí, pumy padaly na Smíchov, Nové Město, Nusle, Pankrác, Vinohrady atd.; 93 domů bylo úplně zničeno, 190 těžce, 1 500 lehce poškozeno a přes 5 000 obyvatel zabito a zraněno. Dne 2. 3. 1945 byla Praha bombardována opět, 15. 3. Kolín, 22. 3. Kralupy, 22. 3. Praha-Libeň, Vysočany, Kbely (při náletech zahynulo 370 osob, přes 400 zraněno, podnik ČKD byl z 60 procent zničen). Bombardování pokračovalo v dubnu: Kralupy, Beroun, Plzeň. Největší nálet na Plzeň a okolí se uskutečnil 25. dubna 1945, kdy na 500 bombardérů zničilo ze 70 procent závod Škoda, přičemž přitom zahynulo na 600 občanů a několik set bylo zraněno.

Nacistická vojska začala rychle ustupovat do českých zemí, kde začátkem května byl soustředěn jeden milion německých vojáků, kteří měli ve výzbroji 10 tisíc děl, 2,5 tisíce tanků a 1 000 letadel. Fašisté byli rozhodnuti bránit tento prostor s použitím všech prostředků, včetně vyvražďování obyvatelstva, a uplatnit taktiku »spálené země« s cílem vyhlásit Prahu frontovým městem.

V této době již působilo v českých a moravských zemích na 95 partyzánských skupin (I. brigáda Jana Žižky, M. Jan Hus, Smrt fašismu, T.G.M, Srp a kladivo, Partyzánský pluk L. Svobody a další), z nichž značná část spolupracovala s organizacemi KSČ a revolučními národními výbory.

Partyzánských bojů se zúčastnilo více než 8 000 bojovníků a pomocníků. Jejich činnost měla především charakter »bitev o koleje«, při kterých bylo uskutečněno 130 destrukcí na železnici a mostech, přerušeny telekomunikační spoje, zničeny sklady. Významnou pomoc plnily organizátorské a zpravodajské výsadky Rudé armády.

Pražská organizace KSČ

V měsících lednu a únoru 1945 došlo k tvrdým úderům gestapa, a to pomocí průniku sítě agentů-konfidentů do celé řady ilegálních komunistických organizací (byli to agenti Jaromír Fiala, Jaroslav Panenka, Viktor Ryšánek, Josef Musil, Jaroslav Žícha, Šindelář, Náhlovský a další). Nejkrutější zásah uskutečnilo gestapo 7. března 1945 zatčením vedení pražského kraje KSČ v čele se Šiškou-Borovým, členem ÚV, a zatčením vedení revoluční skupiny Předvoj, a to soudruhů Dvořáka, Bärtla, Balabána, Mojžíše, Soboláka, Strouhala, Tichého, Šestáka a dalších, většina pocházela z Prahy 4. Tak bylo zatčeno na 52 nejlepších soudruhů z Prahy a okolí, zejména Berounska. Tito stateční odbojáři byli 2. května 1945, v předvečer Pražského povstání, popraveni na příkaz K. H. Franka v terezínské Malé pevnosti.

Přes tyto kruté zásahy gestapa komunistická strana nepřestala existovat. Ustavilo se IV. prozatímní ilegální ústřední vedení KSČ a vedení pražského kraje se soudruhy Smrkovským, Budínem, Davidem, Knapem, Mikšovským a dalšími – s dvěma hlavními úkoly: obnovit organizační síť strany a ustavit, zahájit činnost České národní rady a připravit povstání. Za tím účelem navrhli představitelé KSČ ve spolupráci s ÚRO na svolané schůzi představitelů ilegálních organizací ustavit Českou národní radu jako nejvyššího představitele pro politickou i vojenskou správu v českých zemích. Složení bylo realizováno ve shodě s vládou Národní fronty v Košicích. Předsedou byl zvolen profesor Albert Pražák, prvním místopředsedou Josef Smrkovský a generálním tajemníkem Josef Kubát za ilegální ROH. Českou národní radu tvořilo celkem 24 členů, zástupci ilegálních organizací – mládež, ženy, zemědělci, Sokol, Rada 3 a další. Ne všichni však souhlasili s lidovým povstáním, protože ve své činnosti vycházeli z direktiv Londýna – nespěchat, čekat na příchod spojeneckých armád. Do čela Revolučního ústředního národního výboru v Praze byl jmenován dr. Václav Vacek. Prvního května 1945 vyšlo poslední ilegální Rudé právo, které varovalo před nebezpečím provokatérů, vyzývalo k bojové připravenosti a disciplíně. Taková byla ve stručnosti bezprostřední situace před výbuchem lidových mas, před vlastním Povstáním českého a pražského lidu.

Komunisté při přípravě a zaměření povstání vycházeli z pokynu Klementa Gottwalda zveřejněného v ilegálním Rudém právu. „*Nesmí se stát, aby se český národ nepostavil na ozbrojený odpor proti ničení našich měst a vesnic ustupujícími hitlerovskými armádami, proti zničení Prahy. Český národ musí svými silami přispět ke svému osvobození ze jha okupantů, k záchraně českých závodů a bohatství českých zemí.*“

Provolání stejného obsahu vysílaly rozhlasové stanice Moskvy a Londýna 26. 4. 1945 jako jednotné pokyny vlády Národní fronty pro poslední období národně-osvobozeneckého boje. Tím měly být všechny odbojové složky i obyvatelstvo jednotně orientovány a připraveny na poslední fázi boje proti německým okupantům. Na pomoc domácímu odboji vyslalo velení sovětských vojsk od počátku roku 1945 další zkušené partyzánské organizátory, velitele, zbraně, léky a další materiál. Z Londýna bylo vysláno několik paraskupin se zpravodajskými úkoly.

Dvě koncepce

V přípravě povstání existovaly dvě různé koncepce: Myšlenka ozbrojeného povstání nevznikla v českém hnutí odporu až na konci druhé světové války. Její kořeny sahají až k počátku protifašistického odboje. Obě koncepce počítaly s tím, že domácí hnutí odporu vyvrcholí ozbrojeným povstáním. Přitom se však lišily rozdílným pojetím a formou přístupu k němu.

Buržoazní koncepce vycházela především ze zkušeností 28. října 1918 po skončení první světové války s cílem uhájit své třídní zájmy, proto nepočítala s masovým bojem lidu. Nešlo jí o aktivní účast na porážce fašistického Německa, ale o získání konkrétní mocenské pozice v okamžiku porážky okupantů. To měla zabezpečit vojenská velitelství Alex a Bartoš. Hlavní oporou se měly stát tradiční pilíře buržoazního zřízení: protektorátní státní aparát, bezpečnostní aparát, policie, četnictvo, finanční stráž; vojáci z povolání a vládní vojsko měli zabezpečit převzetí moci, mělo se využít přítomnosti vlasovců a zabezpečit příchod americké armády. Ve sdělovacích prostředcích se měly zdůrazňovat zásluhy londýnské vlády a západních Spojenců.

Naproti tomu KSČ a ROH vypracovaly variantu ozbrojeného povstání v souladu se zájmy lidu. Především počítaly s dělnickou třídou a ostatními pracujícími, orientovaly domácí odbojové hnutí na masové formy boje, sabotáž, partyzánský boj a pomoc postiženým perzekucí. To vedlo k vytvoření morálních, organizačních a politických předpokladů k povstání. KSČ ve spolupráci s ROH vedla dělnickou třídu, aby se stala hegemonem protifašistického boje, aby tak mohla v osvobozené republice prosadit i své zájmy. Za tím účelem organizovala výstavbu revolučních národních výborů, revolučních závodních výborů ROH, závodní milice a Revoluční gardy.

KSČ vytýčila heslo „*Komunisté do čela povstání*“. Její odbojová koncepce odpovídala zájmu a představám většiny národa. Byla v plném souladu s Košickým vládním programem Národní fronty. Proto o Povstání českého a pražského lidu říkáme, že mělo masový a lidový charakter.

Jednou z posledních opevněných oblastí, kterou chtěli nacisté za každou cenu udržet, se mělo stát území Čech, a to pro svou výhodnou geografickou polohu blízko Alpské pevnosti; byl zde vybudován zbrojní průmysl; velké soustředění nacistických armád – přes 80 divizí a dalších speciálních jednotek (SS, policie, gestapa), celkem na jeden milion vojáků a policie s velitelem maršálem Schörnerem. Nacisté měli podrobně zpracován tajný plán „ARLZ! – uvolnění, vyklizení, ochromení, zničení s cílem realizovat spálenou zemi včetně Prahy.

Proto povstání v českých zemích a Praze znamenalo pro nacisty ohrožení jejich vojenských a politických plánů. Z těchto důvodů se snažili povstání zabránit a tam, kde propuklo, utopit je v krvi.

Průběh Květnového povstání českého lidu potvrdil, že šlo především o boj proti nepříteli a jeho komunikacím, které nacisté potřebovali pro své válečné a politické záměry, a to co nejdříve vést boj proti Rudé armádě a ustoupit na západ. Důležitým úkolem povstání bylo zabránit realizaci plánu ARLZ a využití Prahy jako frontového města k dalšímu masakrování českého lidu.

Květnové povstání představuje závěrečnou, vrcholnou fázi československého protifašistického a národně osvobozenického boje, jehož počátek můžeme spatřovat ve Slovenském národním povstání, aktivizaci partyzánského boje a postupném osvobození ČSR sovětskou armádou. Události na frontách působily na vytvoření revoluční, přímo výbušné situace.

První povstání v českých zemích vypuklo 1. května 1945 v Přerově. Bylo krvavě potlačeno – 54 občanů povražděno. Na mnoha místech přerovského a olomouckého okresu, kde byla vyhlášena ČSR, se výkonné moci ujaly revoluční národní výbory. Ve Svatobořicích a Nymburce daly k povstání signál dělnické stávkou. Povstání pokračovalo dál – Poděbrady, Rakovník, Nový Bydžov... Čtvrtého

května povstání propuklo v podkrkonošských okresech, na Táborsku, Podbrdsku, Kladně, v Plzni a na dalších místech. Do povstání se zapojilo na 250 obcí a měst.

Na západní frontě a v západních Čechách

Blížící se konec války nastolil potřebu setkání protifašistické koalice, ke kterému došlo 4. až 12. února 1945 v Jaltě na Krymu. Bylo potřeba projednat otázky o rozdělení Německa po jeho kapitulaci, ustavení OSN, zapojení SSSR do války proti Japonsku a další. Přesto v březnu 1945 vydal Winston Churchill pokyn shromážďovat ukořistěné zbraně wehrmachtu pro případ jejich použití ve válce proti SSSR, která měla začít 1. července 1945 (operace Nemyslitelné). Plán počítal se zapojením 10 až 12 německých divizí soustředěných jako zajatci ve Šlesvicku-Holštýnsku a Dánsku. Dále se počítalo se 112 divizemi Anglie, Kanady, USA a Polska.

O tomto záměru nebyl informován americký prezident Franklin Delano Roosevelt. Po jeho smrti 12. dubna 1945 se pokusil Churchill získat Trumana na přeměnu druhé světové války ve válku třetí. Vzhledem k potřebě SSSR k porážce Japonska Truman rozhodl, že až po jeho porážce se udělá za spoluprací se SSSR tlustá čára, neboť SSSR splnil úlohu, kterou mu určila politika USA.

Dne 25. dubna 1945 došlo k setkání sovětských a amerických vojáků na Labi. Zatímco Rudá armáda musela nacistickou obranu zdolávat v tvrdých bojích, postupovaly už spojenecké armády bez zvláštního odporu německé armády. V ranních hodinách 4. května 1945 vydal generál George S. Patton rozkaz k postupu svých vojsk na styčnou linii Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice, dle dohody s Rudou armádou. Ráno 6. května obnovily jednotky 5. amerického sboru svůj postup na Plzeň. Na svém postupu se nesetkávaly s organizovaným odporem německých vojsk.

Již 4. května 1945 došlo v Plzni a dalších místech k nepokojům, které 5. května přerostly v lidové povstání. Došlo k odzbrojování německých vojáků, werkschutzu ve Škodovce a dalších závodech. Vznikly ozbrojené střety, byli první padlí. Vlády ve městě Plzni se ujal Revoluční národní výbor. Německý starosta Walter Sturm a jeho zástupce byli zajištěni. Jednání s velitelem posádky (asi 7 00 vojáků) generálem von Majewským bylo úspěšné, stáhl vojáky do kasáren s tím, že nezasáhne, nebude-li napaden.

Revoluční národní výbor a jeho vojenský zástupce gen. Kloud vyslali delegaci do Klatov k americké armádě se žádostí o pomoc při zajištění německé posádky v Plzni s ujištěním, že cesta do Plzně je bezpečná a město osvobozeno. Jako první přijeli na plzeňské náměstí Republiky příslušníci 16. pancéřové divize a další jednotky 23. a 38. pluku druhé pěší divize. Její součástí byl 17. střelecký prapor belgických dobrovolníků z Lutychu zařazený do armády USA.

V ranních hodinách zajali Američané bez odporu více jak 3 000 německých vojáků a důstojníků. Ve městě se setkali jen s ojedinelými zákeřnými střelci-fanatiky. Zraněn byl jeden americký voják. Německý generál von Majewsky se po podpisu kapitulace zastřelil. V západních Čechách padlo při osvobozování příhraničních oblastí 90 amerických vojáků. Velkého uvítání se dostalo 7. května 150 příslušníkům naší západní tankové brigády. Vojáci požadovali, aby jim Američané umožnili jet na pomoc Praze, avšak svolení nedostali. Velitelství amerických jednotek způsobilo Plzni a západním Čechám mnoho nesnází. Od počátku zasahovalo do vnitřních záležitostí našeho státu. O tom svědčí hlášení zvláštního oddílu čs. armádního sboru v SSSR o situaci v Plzni a okolí.

Povstání v Praze

Již 4. května 1945 propukla protiněmecká aktivita českých občanů, byly odmítány německé peníze, němčina ignorována, docházelo k ničení německých nápisů až k inzultacím, byly vyvěšovány československé vlajky. Situace se 5. května v ranních hodinách vyhroutil, když rozhlas zahájil

vysílání »*Je sechs hodin*« a dále vysílal pouze česky. V ten den v 10 hodin se konala porada dělnických delegátů na ÚRO a zástupců pražského vedení KSČ na Tylově náměstí. Společná porada rozhodla zahájit povstání 7. května, až dělníci nastoupí do závodů. Ale vzniklá situace povstání urychlila.

Během jednání došlo na ulicích ke střelbě a odzbrojování německých vojáků. Ve 12.30 hodin volal rozhlas o pomoc. „*Přijed'te ihned bránit rozhlas, SS vraždí naše české lidi! Smrt Němcům! Den osvobození nadešel.*“ Toto volání rozhlasu urychlilo povstání v Praze a širokém okolí. Na pomoc spěchali stateční lidé, partyzáni, policie, vládní vojáci ad. Boj o rozhlas byl tvrdý, o čemž svědčí mnoho mrtvých a raněných.

Česká národní rada a ÚRO vydaly výzvu k obsazení závodů, ke stavbě silných barikád a záseků ve městě a na přístupech do Prahy s cílem ochromit pohyb německých ozbrojených sil a k vytváření lidových revolučních gard. Zřízeno bylo Vojenské velitelství Bartoš v čele s generálem Kutlvašem. Pražské továrny se staly pod vojenským velením ÚRO baštou odporu, byly zřízeny Revoluční závodní výbory ROH a závodní Revoluční gardy a milice. Na mnoha místech získali dělníci zbraně. Ve Škodovce, Avii, Waltrovce se opravovala bojová technika, tanky a další materiál.

Železničáři obsadili nádraží, kde ukořistili zbraně, a dokonce pancéřové vlaky, které pojmenovali *Praha, Orlík, Moskva*, jež na mnoha místech zasáhly úspěšně do bojů.

Ještě večer 5. května bylo v Praze vybudováno 1 600 barikád, ty byly později posíleny o dalších 200 na přístupech do města. Na jejich stavbu bylo použito na 300 000 m² pražské dlažby, vozy elektrické dráhy, sudy a další předměty.

Již v prvních hodinách povstání bylo dosaženo významných úspěchů. Revoluční garda se zmocnila hlavní pošty v Jindřišské ulici a mezinárodní telefonní ústředny na Žižkově. Tak bylo zajištěno telefonní spojení mezi středisky povstání a narušeno spojení nacistů. Do budov a kasáren, které byly obsazeny fašisty, byl zastaven přívod vody, plynu a elektrického proudu a telefonní spojení.

Nacisté a kolaboranti se svých nadějí – snad na přežití – nevzdávali, snažili se několikrát neúspěšně vyjednávat s ČNR. Dne 3. května 1945 vyjednával K. H. Frank na pokyn admirála Dönitze s českou reakcí o sestavení nové vlády. Dal přivést pravicové politické vězně z Terezína, jako Kroftu, Krajínu, Kvapila a další pravicové politiky. Frank byl odhodlán podle pokynu admirála Dönitze k významným ústupkům s cílem vyslat zástupce české buržoazie do štábu generála Eisenhowera se žádostí o obsazení českých zemí americkou armádou a tak dostat Schörnerovu armádu do amerického zajetí. Ani založení jakési „Národní rady“ nemělo úspěch. Neúspěšný byl i pokus členů protektorátní vlády po své reorganizaci převzít moc.

Ustavený pravicový Ústřední národní výbor a jeho vojenské velitelství, jehož členy byli příslušníci agrární, národně demokratické a národně socialistické strany a další buržoazní činitelé v čele s průmyslníkem Krulišem, byly ještě 5. května rozpuštěny. Všeobecné povstání českého lidu znemožnilo realizovat buržoazní představy o převzetí moci. V předvečer povstání vydala Česká národní rada několik letáků s výzvou k občanům a revolučním národním výborům – nepodléhat provokaci nacistů a zrádců. KSČ vydala výzvu „*Občané, soudruzi, bratři, nadešla poslední bitva velké války. Vyhlášíme mobilizaci všech sil národa na obranu národního majetku, na obranu Prahy*“.

Na všech úsecích povstání byl značný nedostatek zbraní a munice, vše se muselo v boji ukořistit. Slibované shozy zbraní Londýnem, dojednané organizací R-3 a škpt. Nechanským z výsadku Platinum, se neuskutečnily, neboť SOE, zvláštní sekce britské zpravodajské služby MI6 (vznikla z popudu Churchilla za války), s povstáním v protektorátu nepočítala a ani se shozy zbraní

a dalšího materiálu. Jak to v telemostu na lince *Senát PČR – Londýn* potvrdil historik SOE Martin D. Brown.

Rozhlas hrál v povstání významnou úlohu. Zpočátku byl plně využíván Českou národní radou. Rozhlas však nedbal pokynů ČNR, aby bylo zabráněno vysílat neověřené zprávy podávané různými osobami a organizacemi, čímž mnohdy vznikal zmatek z neověřených zpráv, jež silně zkreslovaly skutečnou situaci v hlavním městě. Dokonce rozhlas pouštěl do éteru zprávy vlasovců. Takové zprávy vzbuzovaly v zahraničí nedůvěru, jak o tom zaznělo ve vysílání BBC.

Proti těmto svévolným zprávám rozhlasu vystupovali Albert Pražák a Josef Smrkovský. Protože nedošlo k nápravě, rozhodla ČNR zřídit vlastní vysílač v Husově sboru na Vinohradech, který byl v provozu od 7. května, a více byl také využíván městský rozhlas. Totéž uskutečnilo Vojenské velitelství ÚRO, které zřídlilo vysílač ve strašnické Telefunken-Tesla. Rozhlas byl několikrát bombardován. K jeho vypnutí došlo poté, co přes odpor ČNR vysílal zprávy dodané vlasovci.

Alibistické působení vlasovců

Tzv. Vlasovova armáda je kapitolou samou pro sebe. Na různých úsecích povstání docházelo k jednání s jejich veliteli, někde se zapojili do místních bojů. Významně pomohli na Smíchově – Chuchli. Požadavky povstalců na zbraně však odmítali. Celé jejich působení mělo alibistický charakter. Zvláště jejich spojení s českou reakcí mohlo sehrát nebezpečnou úlohu v průběhu povstání. Zde bych chtěl připomenout jejich účast na vyvraždění obcí Zakřov, Prlov, Ploština ad. ČNR vydala 7. května rozhlasové prohlášení, že veškeré akce vlasovců jsou jejich *vlastní* záležitostí, a jasně se od nich politicky distancovala. Vlasovci v pondělí večer 7. května opustili Prahu a spěchali na západ.

Povstání ve složité situaci

Ve dnech 7. a 8. května se povstání ocitlo ve složité situaci. Proti Praze nastoupily z několika směrů pěší a tanková divize SS Das Reich, Wallenstein, Wiking ad. V té době bylo v samotné Praze dislokováno na 40 tisíc vojáků, policistů, SA a Hitlerjugend, kteří byli opevněni v různých budovách po celé Praze. K největším obranným střetnutím došlo v Chuchli, Radotíně, Braníku, Pankráci, Hloubětíně, Žižkově, na Trojském mostě, Staroměstském náměstí ad. Nacisté používali při dobývání barikád bezohledné metody, stříleli bezbranné lidi, parlamentáře, vypalovali domy, vraždili civilní osoby, ženy a děti.

Německá přesila byla stále zřejmější, útočila tanky a samohybnými děly. Dělostřelbou Němci dobyli Libeň, Karlín a Lidový dům, kde zajali celé osazenstvo včetně redakce Rudého práva. Některým pracovníkům se podařilo utéci, všechny ostatní nacisté odvěkli na Masarykovo nádraží, kde bylo u zdi výtopny všech 47 Čechů zavražděno. Nacistické tanky pronikly na Staroměstské náměstí, kde obránci radnice zničili dva německé tanky. Němci střelbou z děl a tanků zapálili věž radnice a zničili část radniční budovy, v níž shořely vzácné archivy. Na mnoha místech Prahy vraždili fašisté bezbranné obyvatelstvo – na Pankráci, Pražačce a dalších místech Prahy. Drancovali a loupili v domech i obchodech, zajímali rukojmí. Například na Spořilově a Chodově bylo zajato na tisíc mužů, které nacisté drželi na Zelené lišce jako rukojmí.

Dne 8. května nebyl konec

Dne 8. května v 11 hodin nabídl německý velitel Prahy gen. Toussaint nové jednání s ČNR o kapitulaci. V navržené dohodě požadoval uvolnit barikády pro volný odchod německých vojsk do amerického zajetí, dále propustit zajatce a od 18 hodin vyhlásit zastavení bojů s tím, že na hranicích Prahy složí těžké zbraně, lehké až u Američanů. Dohoda neodpovídala požadavku bezpodmínečné kapitulace, neboť umožnila části nacistů vyhnout se sovětskému zajetí. V ČNR byla tato dohoda prosazena kompromisními silami proti odporu komunistů a zástupců ÚRO. Tak bylo propuštěno přes

20 000 zajatců. Dohoda byla vyhlášena rozhlasem. Na omluvu snad jen to, že po celou dobu ČNR asi neměla spojení na Rudou armádu a tak neznala její postup do Čech a na Prahu. Tuto dohodu o zastavení bojů ignorovaly jednotky SS, Hitlerjugend a část wehrmachtu.

Dohoda z 8. května 1945 neznamenal konec povstání, neboť na mnoha místech urputné boje probíhaly dále. Hlavním bojištěm byly především jižní okraje Prahy a následně Pankrác, Michle a z druhé strany Vltavy Zlíchov, Barrandov atd. Značné síly nepřítele byly soustředěny v Krčském a Kunratickém lese. Jednou z důležitých oblastí Pražského povstání byly obvody Prahy XIV, XV a částečně XIII – nynější obvod Prahy 4. Není snadné vyličit průběh bojů a jednotlivé děje, které se rychle střídaly a měnily. Řízení povstání se ujal Revoluční národní výbor pro Prahu XIV a jeho vojenské velitelství se sídlem v ruském gymnáziu na Pankráci. K řízení bojů bylo zřízeno šest úseků.

Jaké bylo rozmístění jednotek nepřítele na obvodě Prahy 4? Největší oddíl o síle 500 mužů byl umístěn v Modřanech, ve škole na Zelené lišce bylo 150 dobře vyzbrojených příslušníků SS, oddíl SA o síle 160 mužů na Chodově, strážní oddíl v počtu 80 mužů v Pragovaru, pankrácká vězeňská stráž čítala 50 mužů a dalších sedm strážních oddílů u různých skladů, lazaretů apod., v průměrné síle 30 mužů.

Revoluční národní výbor a vojenské velitelství Prahy 4 pod velením plk. gšt. Fr. Vejmelky a pplk. F. Pešky správně předpokládalo, že ohniskem povstání a bojů bude Pankrác, Braník a Podolí, které z hlediska strategie obrany i útoku na vnitřní Prahu byly velmi důležité. Právě útok na město se očekával především od Benešova a Neveklova, kde bylo velké soustředění vojsk SS s více jak 6 000 muži a asi 60 tanky.

Dny 5. a 6. května

První den Pražského povstání 5. května 1945 byl zcela ve znamení iniciativy povstaleckých sil. Došlo k odzbrojování menších jednotek, byla dobyta věznice na Pankráci. Osvobození vězni se ihned zapojili do povstání. Byli mezi nimi Češi, Slováci, Rusové, Poláci, Američané a Angličané ad.

Na výzvu ČNR se v noci z 5. na 6. května začaly stavět barikády. Přes noc jich bylo na obvodě vybudováno přes 140.

První ohniska bojů probíhala na linii Jezerka – Janečkárna – škola na Zelené lišce. Útočící tanky SS od Benešova byly napadeny povstalci u Zámečku v Dolní Krči. Útok byl odražen za cenu 40 padlých příslušníků Revolučních gard. Podobně i v ostatních částech Prahy 4 se organizovala povstalecká centra. V Modřanech, Libuši a Kunraticích byly akce řízeny RNV. Na Chodově se podařilo odzbrojit 170 mužů wehrmachtu a získat zbraně.

Šestáho května dochází ze strany jednotky SS na Zelené lišce k brutálnímu vraždění civilních osob v Úsobské ulici – ulice nyní nese název Obětí 6. května. Ve sklepě domu a na zahradě bylo zavražděno 51 osob včetně žen a dětí. Další útok SS byl zaměřen na obranu v Modřanech, dále na obrannou linii Na Veselí, U Vozovny a U Jezerky, obrana však odolala. Nezdařil se jim ani obchvat obránců Michle a Spořilova díky statečnosti barikádníků.

Den 7. května

Sedmého května se nacisté pokusili o rozhodný úder s cílem prorazit středem Pankráce a zdolat obranu Podolí. Za použití těžkých zbraní se jim podařilo obsadit část Podolí, ale nepodařilo se obranu prorazit až k železničnímu mostu. Prudké boje probíhaly i na Soudním náměstí, ani zde neprošli. Ještě 7. května se na různých místech obvodu Pankrác – Podolí i jinde zapojili do obranných bojů vlasovci. Jejich účast je hodnocena různě – od aktivní účasti až po nezájem. Ve večerních hodinách opouštěli obranná místa a odcházeli hlavně na západ, když si uvědomili, že Američané do

Prahy nepřijedou. Situace na konci tohoto dne nebyla dobrá, ztráty obránců byly značné, hodně mrtvých a raněných, i ztráty územní. Přesto se nacistům nezdařilo jejich cíl probít se do středu Prahy. Ztráta Modřan, Braníka, Spořilova a Chodova neznamenal zhroutil obranu.

Den 8. května

V ranních hodinách 8. května ve snaze zabezpečit si ústup na západ zahájili Němci nový útok palbou z těžkých zbraní na úseku Podolí – Michle. Na Pankráci došlo k novým masovým represím proti obráncům. Boje trvaly do večerních hodin. Hořely domy za Jezerkou, u Pankrácké vozovny, v Linecké ulici a statek Reitknechtka. Z Elektrických domů odvěkly SS 270 rukojmí. V Doudlebské ulici zavraždily 23 civilních občanů, které přinutily si předtím vykopat vlastní hrob.

Osmého května v odpoledních hodinách došlo k odchodům malých vojenských jednotek Němců směrem Modřany – Zbraslav. Pravděpodobně již věděly, že již v ranních hodinách byla v Remeši podepsána bezpodmínečná kapitulace všech nacistických vojsk. Boje však pokračovaly dál.

Vojenské velitelství a RNV Prahy XIV posilovaly obranné úseky všude tam, kde se počítalo s největším tlakem nepřítele. Bojové úseky v Podolí, Michli a na Pankráci zvýšily naši koordinaci, a tak se vytvořila oblast se třemi úseky obrany. Upevnily se druhé sledy barikád. Nacisté při ústupu ničili své sklady, drancovali domy, kradli civilní šaty.

Praha se neosvobodila sama

V noci na 9. května se na mnoha místech Prahy stále těžce bojovalo, děla z Kunratického lesa ostřelovala Pankrác a vnitřní část Prahy. Hlavní bojový úkol obránců Pankráce a Podolí, nedopustit průnik tankové brigády SS do vnitřní Prahy, byl splněn. Kladu si otázku, jak je možné v současné době tvrdit, že Praha se osvobodila sama a Rudá armáda nás přišla okupovat, když 9. května v ranních hodinách padl por. Gončarenko a jeho tank byl zničen fašistickou samohodkou na Klárově, poté se rozvinul tuhý boj. Proto byl symbol sovětského tanku odstraněn z podstavce v Praze na Smíchově, aby se mohlo tvrdit, že v Praze byl klid a mír a že Rudá armáda nás přišla okupovat. Za to by se ti autoři měli stydět, opovrhují jimi. Měli by se omluvit těm, co ještě od 9. do 12. května padli v Praze a okolí, neboť obdobných střetnutí v Praze byla ještě celá řada. Velitelé wehrmachtu a SS byli dobře informováni o tom, že se blíží Rudá armáda a už se nechťeli více angažovat na likvidaci povstání, přesto se na mnoha místech tvrdě bojovalo do 12. května 1945.

Teprve příchodem Rudé armády do oblasti tyto boje skončily, Rudá armáda postupně zlikvidovala střediska odporu a zákeřné střelce. Tak byl vyplněn rozkaz maršála Stalina zachránit Prahu. Uskutečnily to tanky generálů Rybalka a Leljušenka pod velením maršála Koněva. Tvrdé boje ještě zuřily jižně od Smíchova a v Podolí, přesunuly se ke Žvahovu a Zlíchovu, kde úspěšně zasáhl náš obrněný vlak. Po 19. hodině byl Žvahov osvobozen. Revoluční gardy spolu s rudoarmějci pronásledovaly nacisty směrem na Chuchlí a Slivenec. Německé jednotky se zbytky vlasovců prchly do amerického zajetí. V těchto tvrdých bojích padlo 40 bojovníků a 10 civilistů bylo zavražděno. Teprve po 21. hodině 9. května byla Zbraslav osvobozena a to prý již byl v Praze mír a Rudá armáda nás přijela okupovat.

V Praze skončila poslední velká bitva šestileté války proti nacistickému Německu. Osvobození Prahy přišlo včas. „*Kde válka začala, tam také skončila*“ (Edvard Beneš). Boj s fašisty ještě pokračoval až do noci z 11. na 12. května 1945 u Milína, kde ve spolupráci jednotek Rudé armády a partyzánského oddílu „Smrt fašismu“ padly poslední výstřely této války.

Význam povstání

Význam Povstání českého a pražského lidu spočívá v tom, že vytvořil jednu z nejslavnějších bojových tradic. Do čela se postavili komunisté a vlastenecky smýšlející občané, kteří chtěli skoncovat s nenáviděným nepřítelem a položit základ nové, spravedlivější republiky. Povstání jako celek bylo lidové, KSČ a dělnická třída mu vtiskly revolučně demokratický charakter. Tím byly vytvořeny politické podmínky pro budování nové sociálně spravedlivé společnosti. Svým rozhodným vystoupením povstalci zabránili fašistům realizovat jejich plány na zničení Prahy jako frontového města.

Povstání bez pomoci zvnějšku, z venkovských oblastí – partyzánů, výsadek a dalších bojovníků, ale hlavně bez včasného příchodu Rudé armády, by se dlouho neudrželo. Příčin bylo několik: nedostatek zbraní, zvláště těžkých a střeliva; nejednotné velení; nejednoznačná činnost rozhlasu; působení reakčních a kolaborantských protektorátních politiků, kompromisní představitelé přímo v ČNR; neexistence spojení ČNR na Rudou armádu, která o přípravách na povstání nebyla včas informována.

Této situace využívala reakce k ovlivňování rozhodnutí ČNR v politické a vojenské oblasti v duchu pokynů z Londýna. Přitom Vojenské velitelství Alex, škt. Nechanský a Rada 3 měli přes své vysílačky spojení na Londýn. Jistě byli informováni o aktivitách K. H. Franka a Henleina, kteří různými cestami žádali americkou armádu o vstup do Čech, kdy slibovali bezkonfliktní obsazení a ukončení války Armádou USA. Počítali s tím, že by nedošlo k vysídlení Němců z pohraničí.

Kladu si otázku, jak je možné, že ČNR nevěděla, že Rudá armáda zahájila operaci na pomoc povstání v Praze, když její členové měli spojení na ministerstvo obrany v Londýně. Jistě není bez zajímavosti i aktivita W. Churchilla, který se snažil přimět prezidenta Trumana a Eisenhowera nedbat dohodnutých čar dotyku armád a obsadit Vídeň a Prahu. O Praze měl informace, že protektorátní síly připravují „něco, co se podobá převzetí moci“. Jeho přání naštěstí nebyla vyslyšena.

Chtěl bych se ještě zmínit o aktivitách představitelů Armády USA a admirála Dönitze. Dne 7. května odjel z Dönitzova štábu zástupce gen. Jodla plk. Mayer-Detring. Spolu se zpravodajským důstojníkem USA ze štábu V. sboru americké 3. armády Robertem H. Pratterem jel do Schörnerova štábu, aby ho informoval o přípravě kapitulace v Remeši a o rozkazu Dönitze, aby se východní jednotky probily do amerického zajetí. Večer navštívili německé vojenské velitelství v Praze, VV Bartoš a ČNR. Zde byl Američany tlumočen požadavek Němců usnadnit odchod, uvolnit telefonní spojení a rozhlas, což bylo komunisty a odboráři v ČNR odmítnuto.

Byly to podivné cesty Američanů, ale slíbené zbraně ani jinou pomoc bojující Praze neposkytli. O tom svědčí i to, že představitelé americké armády v Plzni zakázali českým dobrovolníkům z Plzeňska jet Praze na pomoc. Podobně se chovali Angličané, kteří zakázali českým letcům v RAF vzlétnout na pomoc povstání, aby zabránili fašistickému bombardování Prahy.

Osvobození přišlo včas

Za dobu války zahynulo na 360 000 československých občanů. Povstání českého lidu od 1. května 1945 se zúčastnilo asi 100 000 bojovníků, padlo nebo bylo zavražděno asi 8 00 lidí - Čechů, Rusů, Bulharů, Poláků a lidí jiných národností. Padlých a umučených by bylo mnohem víc, kdyby nacisté nevěděli, že povstalec Praze jede Rudá armáda na pomoc.

V průběhu osvobozování ČSR od roku 1944 do května roku 1945 zahynulo přes 140 000 sovětských vojáků. Povstání pražského lidu se zúčastnilo v bojových operacích na 30 000 občanů, dále 100 000 občanů pomáhalo při stavbě barikád, ve zdravotní a stravovací službě, z toho mnoho žen a mládeže. Za bojů v Praze zahynulo 3 700 občanů, z toho polovina na barikádách,

ostatní se stali obětí brutality nacistů, z toho 236 žen a 23 dětí. Mezi padlými obránci bylo 70 procent mladých lidí do 20 let. Kladu si otázku, zda naše oběti měly smysl, když současná generace likviduje památky po obětech druhé světové války, včetně padlých vojáků a velitelů Rudé armády.

Jen v Praze 4 bylo zabito nebo zavražděno na 800 obránců a obětí teroru, z toho 70 žen. Raněno těžce bylo 605 bojovníků a na 700 lehčeji. To svědčí o urputnosti bojů na Praze 4 a o zvěrstvech nacistů. Materiální škody byly velké, poškozeno bylo přes 8 200 objektů, z toho 350 úplně nebo zčásti zničeno, mimo to 1 488 železničních tratí a mostů a 38 tunelů.

Na straně nepřítele bylo zabito v Praze 855 vojáků a občanů německé národnosti, zajato bylo v posledních dnech války Rudou armádou 860 000 německých vojáků. V Praze skončila poslední velká bitva šestileté války proti nacistickému Německu. Osvobození přišlo včas. V Moskvě bylo na počest osvobození Prahy vypáleno 24 salv z 324 děl. V podvečer 9. května byly vypáleny salvy z 1 000 děl.

Co nelze zpochybnit

Prezident republiky Edvard Beneš po svém návratu z exilu do vlasti řekl ve svém hodnocení odboje a Květnového povstání: *„Politický odboj v českých zemích i na Slovensku byl neobyčejně rozrůzněný a rozsáhlý – účastnil se ho skutečně národ jako celek ve všech možných formách. Nelze zatím krátce a synteticky zachytit ty nesčetné jeho formy a způsoby – byl to opravdu odboj národní – lidový, spontánní a ideově demokratický. Vojensky se projevoval vedle obou povstání, slovenského a pražského, především rozsáhlým hnutím partyzánským, jež vykonalo činy opravdového válečného hrdinství. Co se stalo v Praze o revolučních dnech květnových, byla věc mezinárodně i národně velmi důležitá. Zdůrazňuji, že Pražské povstání mělo dalekosáhlý význam, že přes všechny obtíže a nedostatky bylo vcelku organizováno dobře, že mělo svůj účel – tak jako povstání pařížské a podobné jinde – a že svého cíle dosáhlo. Když jsme nemohli bojovat na začátku války, mohl svět aspoň vidět, že chceme bojovat na jejím konci a že duch odboje je v celém národě naprosto spontánní.“*

Naší povinností je i do budoucna nedopustit, aby význam povstání a osvoboditelská mise Rudé armády a dalších spojenců byly zpochybněny, zkraslovány nebo aby hrdinové byli zapomenuti. Tento úkol musí převzít další generace. Přesto nás, odbojáře, znepokojují informace sdělovacích prostředků, že se mění názor zvláště mladší generace, že odsun čs. občanů německé národnosti byl nespravedlivý, a to pod dojmem aktivity sudetského landsmanshaftu a některých našich občanů a organizací. Domníváme se, že vlády ČR jsou k těmto aktivitám netečné a že Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy otázkám důvodu vysídlení nevěnuje dostatečnou pozornost. Při projednávání jednotlivých zločinů věnoval Norimberský soud mimořádnou pozornost rozbití Československa v rámci akce *Fall Grün*. Byl to hlavní americký prokurátor Robert Jackson, který na základě dokumentů předložených u soudu označil německou menšinu za pátou kolonu od roku 1933, jež se aktivně podílela podle Hitlerových direktiv na rozbití ČSR, a organizace jako freikorps a další vycvičené zločinecké oddíly SS, SA, abwehr se aktivně podílely na rozpoutání druhé světové války a válečných zločinech.

Za zásluhy o rozvrácení republiky bylo cca 1,5 milionu sudetských Němců vyznamenáno nacistickými vyznamenáními a medailemi. *Sudetskou pamětní medaili* za „účast na odtržení Sudet od ČSR“ vydávanou od 18. října 1938 do 31. prosince 1940 obdrželo 1 162 617 sudetských Němců. Pamětních bronzových spon s motivem Hradčan za účast na okupaci ČSR bylo vydáno 134 563. Proto bylo rozhodnutí o vysídlení spravedlivé a pro vysídlené Němce bylo štěstím, neboť jim hrozil soud za velezradu v době válečného ohrožení ČSR.

Připomínám hrdinství

Jako přímý účastník domácího odboje a Pražského povstání bych chtěl připomenout hrdinství těch, kteří v těžkých bojích položili své životy za svobodu vlasti, a poděkovat živým za jejich statečnost. Obdivuhodné bylo ono obrovské nadšení a hrdinství zahájit boj s daleko silnějším a krutým nepřítelem u těch, kteří v těžkých bojích položili své životy za svobodu naší vlasti. Je nehynoucí zásluhou Rudé armády, že Prahu osvobodila, dokončila osvobození naší republiky a našemu lidu zajistila mírový život.

Již celá desetiletí se projevuje obrovská nenávist proti komunistům a všemu levicovému hnutí za to, že se československé buržoazii nepodařilo převzetí moci u nás již v roce 1945, dále za prohrané volby v roce 1946, jakož i za utrpěnou porážku v roce 1948 a 1968. Proto svým nynějším antikomunismem nejhrubšího zrna až fašizací společnosti a překrucováním dějinných událostí se snaží napravit svou porážku, získat zpět majetek, vliv a moc. Je jedno, jakými prostředky, lhaním, krádežemi, tunelováním či zapojením do válečných struktur.

Myslet si, že porážkou německého nacismu a fašismu v roce 1945 byla zničena ideologie pangermanismu a snaha po revanši, je nesmysl. Fakta jsou varující. Dnes se ve sjednoceném Německu rozvíjí neofašismus, který se rozlézá po celé Evropě. Rehabilituje se fašismus, jeho armáda i příslušníci SS a jejich symboly.

Programem mír a přátelství

Ještě dodávám, že jsem jako většina našeho národa proti paktu NATO a jeho válečnému zaměření. Rozhodně se nejedná o mírového zastávce ve světě, jeho politika a vojenské základny ohrožují mír. Byl bych pro NATO jako strážce míru v celé Evropě pod vedením OSN a její RB. Mír a přátelství musí být programem za souhlasu všech vlád států Evropy, která by byla zárukou plnění výsledků druhé světové války a míru. Pevnou hrází proti neonacismu, fašismu a pohrobkům nacisticko-fašistických organizací.

Tak, aby se nemohlo opakovat, že při různých výročích konce druhé světové války a osvobození koncentračních táborů jsou přítomni zástupci bývalého wehrmachtu a vojsk SRN, ale zástupci Ruska a jeho někdejší Rudé armády jsou přehlíženi a nepozváni. Myslím si, že již bylo dosti projevu kolaborace s těmi silami, které chtějí ovládat celý svět.

Nemohu souhlasit s novodobými projevy fašismu a nacismu ve světě, včetně ČR. Jak je možné, že někteří poslanci a senátoři nadbíhají sudetským organizacím a spolkům, a na druhé straně se snaží likvidovat vlastenecké organizace, zejména Český svaz bojovníků za svobodu, Československou obec legionářskou, mírové hnutí apod. odebráním finanční podpory na činnost.

Na druhé straně se podporují velmi podivné takzvané neziskové organizace, které se výrazně podílejí na rozbití národa, na falšování dějin proti našim osvoboditelům. Styďte se, „kavárnici“, včetně televize a rozhlasu. Plně souhlasím s *Táborským manifestem* přijatým Vlasteneckým fórem společenských organizací k 101. výročí ČSR, který připomněl její význam a podíl E. Beneše na jejím vzniku, obraně a zakotvení mezi demokratickými státy světa. Dovolte mi zakončit Fučíkovým *Lidé, bděte!*

* * *

Krátká zamyšlení o válce a odboji

Marie Hrošová

Osvobození Československa od nacistické nadvlády, které vyvrcholilo v květnu 1945 na území dnešní České republiky porážkou nacistického Německa, současně ukončilo boje druhé světové války na evropském kontinentu. Šestiletá poroba naší vlasti se proměnila v minulost. Pro generaci našich rodičů, prarodičů a mnohdy už i praprarodičů patřily zmíněné události mezi nejsilnější životní zážitky. Doslova celá česká společnost, až na nevelkou skupinu kolaborantů, se radovala ze znovunabyté národní svobody. Nefalšovanou a upřímnou byla i vděčnost, kterou v květnových dnech roku 1945 cítili a spontánně projevovali svým osvoboditelům obyvatelé českých zemí. Optimistická nálada těch dnů vyrůstala z vědomí, že je konec utrpení, strachu a obav o vlastní život i životy blízkých, které s sebou přinášela nadvláda cizí mocnosti a válka. Vždyť právě české země byly nejdéle okupovaným evropským územím. Připomeňme si tedy poměry, které přinášela nacistická okupace, neboť v nich je ukryta odpověď na otázku, kterak vnímat a jak posuzovat stále se vzdalující květnové události roku 1945.

Podobu předzvěsti nejtragičtějšího období naší moderní historie sehrálo připojení českého pohraničí k hitlerovskému Německu v důsledku mnichovského diktátu uzavřeného dne 30. září 1938. Tato událost bezprostředně zasáhla, podle nejrůznějších odhadů, do života 150 000 až 250 000 Čechů, německých antifašistů a německých Židů, kteří urychleně opouštěli své domovy. Ti všichni, již jako běženci, hledali spásu a útočiště v českém vnitrozemí. Jejich smutný a nejistý osud však zanedlouho překryla nová národní tragédie. Přímé vojenské obsazení zbytku českých zemí, které je spjato s 15. březnem. 1939.

Z popudu nové okupační moci probíhala téměř okamžitě na území vznikajícího Protektorátu Čechy a Morava první masová zatýkácká akce pod názvem *Mříže* (*Aktion Gitter*). Dělo se tak především ve dnech 16. až 18. března. Byla zaměřena na vyhledávání původců komunistické činnosti. Za skutečnými mřížemi se pak ocitli komunisté, ale i němečtí antifašisté a politicky aktivní občané židovského původu. Oprávněně se předpokládalo, že se jedná o pravděpodobné organizátory protinacistického odboje. V danou chvíli však ještě nebyl vybudován příslušný německý represivní aparát. Realizaci akce byly proto pověřeny orgány české policie a četnictva. Odhaduje se, že bylo pozatýkáno 5 800 až 6 400 osob, přičemž v Čechách 4 376 a na Moravě se v internaci ocitlo 1 500 až 2 000 předpokládaných odpůrců nacismu.

Počty zadržených zaskočily i organizátory akce. České vězeňství nebylo na takové množství nově přichozích vězňů připraveno. Následovala proto revize opatření a většina komunistů se mohla vrátit do svých domovů. Ovšem až poté, kdy se podepsáním prohlášení zavázali, že se v budoucnu zdrží každé „komunistické nebo státu nepřátelské činnosti“. Jinak musí počítat „se svým okamžitým a přísným potrestáním.“ Souhlas s obsahem textu byl zpravidla pojat jako formalita a účelová záležitost. Důkazem je skutečnost, že mezi popravenými a umučenými oběťmi nacistické perzekuce z pozdějšího období nacházíme jména celé řady komunistů, kteří byli zatčeni během akce *Mříže*.

Na svobodu však nebyli propuštěni významnější funkcionáři KSČ, němečtí antifašisté a rovněž občané židovského původu. Asi 1 500 uvězněných bylo odesláno do koncentračních táborů v Německu, kde mnozí z nich zahynuli. Kromě jiných i známá novinářka *Jožka Jabůrková* nebo *JUDr. Ivan Sekanina*, který za první republiky zastupoval při soudních jednáních členy KSČ.

Akce *Mříže* je považována za první projev mimosoudní perzekuce, jež byla opakovaně uplatňována v průběhu celé okupace. Zatýkáni neprobíhala na základě prokazatelně zjištěné činnosti. Záminkou, vnější impulzem nejčastěji posloužila určitá událost. Zatčení občané pak plnili funkci rukojmích a jejich další osud plně závisel na libovůli okupantů. V souladu s uvedeným principem

probíhalo zatýkání i během prvního stanného práva vyhlášeného za protektorátu 8. června 1939. Vztahovalo se na území města *Kladna* a jeho nejbližší okolí. Je známé pod označením kladenská trestní akce. Jednalo se o reakci na zastřelení německého policisty studenty průmyslové školy *Janem Smudkem* a *Františkem Petrem*. Souběžně s pátráním po tehdy ještě neznámých pachatelích byli pozatýkáni představitelé veřejného a politického života města Kladna. Po jejich převezení na brněnský *Špilberk* zde dochází pokud ne k prvním, tak k jednom z prvních úmrtí, která mají na svědomí okupanti. Ponižování a fyzické týrání nevydržel starosta města František Pavel, který byl původně zvolen do kladenského zastupitelstva za sociální demokracii. Rozhodl se pro sebevraždu a skočil z vězeňského okna. Na následky střelného zranění zemřel taktéž komunista *Karel Louda*. Většina vězňů byla sice po nějaké době propuštěna, ale předtím jim bylo umožněno, aby se „seznámili“ s poměry v *Mauthausenu*, *Dachau* a *Buchenwaldu*. Uvedený způsob perzekuce byl ještě mnohokrát uplatňovanou rafinovanou kombinací fyzického násilí a zastrašování se souběžným a cílevědomým vytvářením iluze, že za určitých podmínek existuje reálná šance na přežití. Právě takovou reakci mělo u českých obyvatel vyvolávat výběrové propouštění vězňů.

Zatýkáci akce s názvem *Albrecht I*, která měla návaznost na přepadení Polska nacistickým Německem dne 1. září 1939, byla prováděna již na základě předem připravených seznamů.

Při výčtu represivních opatření uskutečněných v prvním roce okupace nelze opomenout zásahy proti vysokým školám a studentům, které následovaly po studentských protestech a po projevech nesouhlasu s okupací na pohřbu Jana Opletala, jenž byl postřelen během masových demonstrací 28. 10. 1939. Souběžně s uzavřením všech deseti českých vysokých škol a popravou devíti studentských aktivistů bylo pozatýkáno 1 200 studentů a následně odesláno do koncentračního tábora *Sachsenhausen*. Pokračování ve studiu bylo v dané chvíli znemožněno 15 000 studentů a o práci přišlo 1 300 pedagogů. Věznění studenti byli sice v roce 1943 propuštěni na svobodu, do poslucháren se ale mohli vrátit až v podzimním semestru roku 1945, tedy po osvobození Československa. Zmíněný případ národní perzekuce plně zapadal do představ nacistů o podřadném postavení českých obyvatel v rámci tzv. velkoněmecké říše a byl jedním z úderů směřujících proti české inteligenci.

Zmiňované případy jsou příkladem, kdy okupanti tvrdými postupy potlačovali nejenom skutečný, ale i pravděpodobný a možný odpor utlačovaného národu. Tímto způsobem podporovali vytváření atmosféry obav a strachu, která pak provázela každodenní život obyvatel protektorátu. Souběžně však byla prosazována představa, že vlastně žádná hrozba neexistuje, pokud se člověk věnuje pouze rodině, zálibám a práci. Samozřejmě pod dohledem říše a v jejím zájmu. Snad ani nemusíme podotýkat, že se jednalo o iluzi, která se skutečnými zájmy a postavením českého národa neměla nic společného. Již proto byl, navzdory neustálým zásahům gestapa, protinacistický odboj na vzestupu. Uvedená tendence se výrazně projevila zvláště po napadení SSSR v červnu 1941.

S odbojnými Čechy si měl poradit nově jmenovaný říšský protektor *Reinhard Heydrich*, který nastoupil do funkce 28. září 1941. Po jeho příjezdu do Prahy bylo na území protektorátu vyhlášeno první stanné právo. Činnost zahájily stanné soudy, které rozhodovaly o osudu vězněných bez faktického soudního přelíčení. Ve zkráceném jednání a bez možnosti odvolání byly možné pouze tři druhy rozsudků. Smrt, předání gestapu a v ojedinělých případech i propuštění na svobodu.

Během trvání prvního stanného práva bylo popraveno 486 osob a 2 242 byly předány gestapu k umístění do některého z koncentračních táborů. Mezi popravenými jsou kromě jiných uváděna jména generálů *Josefa Bilého* a *Huga Vojty*, kteří patřili k vedoucím představitelům vojenské odbojové organizace *Obrana národa*. Popraveni byli redaktori ilegálního Rudého práva. Souběžně probíhala od 8. října 1941 akce Sokol. Postihla 1 500 funkcionářů sokolské organizace, z nichž většina byla odeslána do Osvětimi.

Nesmírně krutou a krvavou podobu mělo druhé stanné právo, které bylo vyhlášeno po atentátu

na R. Heydricha 27. května 1942. Do pátrání po původcích útoku na zastupujícího říšského protektora a osobách, které jim pomáhaly, bylo zapojeno kolem 13 000 představitelů okupačního režimu. Množství prováděných prohlídek, kterým se podrobilo 5 000 sídel po celé zemi, nabylo takového rozsahu, že na pomoc byla přizvána česká policie a četnictvo. V Praze systematické razie postupovaly od ulice k ulici, od domu k domu. Do rukou gestapa padl kromě jiných odbojářů vedoucí II. ilegálního vedení KSČ *Jan Zika*. Pokoušel se uniknout oknem po prádelní šňůře, která se však přetrhla a těžce zraněného jej našlo gestapo. Po převezení do nemocnice svým zraněním podlehl. Na popravišti skončili manželé *Preisslerovi*, kteří jej ukrývali. V seznamech zastřelených v Praze-Kobylicích nacházíme jméno spisovatele *Vladislava Vančury*. Kromě nesmírné ztráty, kterou utrpěla česká kultura, jeho smrt znamenala zánik ilegálního *Národně revolučního výboru inteligence*.

Jména zavražděných byla uváděna na pověstných červených vyhláškách a sdělována v hlášeních rozhlasu. Oprávněně to vyvolávalo úžas a zděšení. Nejtřesnější zprávu však přinesl 10. červen 1942, kdy proběhla likvidace *Lidic*. Zanedlouho následovaly *Ležáky*. Zastrásovací akce se však minuly účinkem. Ti, kteří měli poznatky o parašutistech nebo jim dokonce pomáhali, mlčí. Až na základě zrady *Karla Čurdy* se gestapo vydává po správné stopě. Parašutisté umírají, jak víme, v kryptě pravoslavného kostela sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze. Od vyhlášení stanného práva až do jeho odvolání 3. července 1942 bylo zatčeno 3 188 osob. Počet popravených na území protektorátu dosáhl 1 585 osob. Vypravení transportů z *Terezína* ve dnech 10. až 13. června 1942 bylo taktéž pojato jako odvěta za Heydrichovu smrt. Všech 3 000 židovských vězňů bylo po příjezdu do vyhlazovacích táborů okamžitě usmrceno. Represálie pokračovaly i po zrušení stanného práva. Zahynuli obětaví představitelé pravoslavné církve, kteří parašutistům poskytli jejich poslední útočiště. Do *Mauthausenu* bylo odvezeno 252 příbuzných parašutistů i jejich pomocníků, aby tam byli dne 24. října 1942 zastřeleni. Odhaduje se, že v souvislosti s atentátem bylo postiženo asi 5 000 osob.

Rozsah represálií doslova šokoval českou společnost. Nikdo si nemohl být jistý, že se nestane jejich obětí. V případě *Lidic* byla k fyzické likvidaci postačující pouhá úřední přihláška k trvalému pobytu v této obci. Nenahraditelné lidské ztráty v důsledku odvetných opatření okupantů i následné zdecimování domácího odbojového hnutí, které se ještě dlouho vzpamatovávalo z utržených ran, vedly po válce k úvahám o smyslu a účelnosti samotného atentátu. Především v 50. letech a někdy i později byl atentát označován za chybu a omyl. Jindy dokonce za zlý úmysl odboje orientovaného na prezidenta *Beneše*, který se tímto způsobem vypořádal s ilegální KSČ.

Komunisté skutečně nebyli, stejně jako ostatní odbojové složky, informováni o připravovaném atentátu. Bezpodmínečnou podmínkou úspěšné realizace operace podobného charakteru je totiž co nejpřísnější utajení. Právě proto byl do plánu na likvidaci R. Heydricha zasvěcen minimální okruh lidí. Kromě toho lze s naprostou jistotou předpokládat, že odvěta by následovala i po útoku na českého kolaboranta *Moravce*, kterého navrhovali jako cíl atentátu někteří spolupracovníci parašutistů. Můžeme se sice domnívat, že by snad represivní opatření nebyla tak brutální a rozsáhlá. Odpověď neznáme a znát nemůžeme. Jedno je však jisté. Záminku k represáliím okupanti nacházeli v souladu se svými zájmy vždy, všude a za všech okolností. Kromě toho nesmíme zapomínat, že události v českých zemích měly mezinárodní ohlas takového rozsahu, že Velká Británie jako významný signatář mnichovské dohody zrušila její platnost a uznala Československo v předmnichovských hranicích. Na změnu postoje měl bezesporu vliv rozsah nacistického řádění a solidarita s lidickými obyvateli.

Atentát na R. Heydricha byl jednoznačně hrdinským činem mladých československých vlastenců Čecha *Jana Kubiše* a Slováka *Jozefa Gabčíka*. Oba se zapsali do dějin protinacistického odboje jako jedny z nejvýraznějších postav. Jejich čin byl od počátku vysoce hodnocen širokou veřejností, komunisty nevyjímaje, jako spravedlivý trest za zločiny okupantů. Statečnost parašutistů ocenili ve vysílání moskevského rozhlasu *Klement Gottwald* i *Jan Šverma*. Atentát je dnes oprávněně

hodnocen jako vrcholný akt II. národního odboje, a dokonce je považován za nejvýznamnější počín protinacistického odboje v Evropě. Útok na Heydricha byl prvním potrestáním válečného zločince a předznamenal tak rozhodnutí norimberského tribunálu. Na závěr si dovolíme ještě jednu poznámku. Pisatelka těchto řádků poprvé uslyšela o atentátu jako dítě od svého otce, který byl členem KSČ a sám byl synem předválečného člena zmíněné strany. Parašutisty jednoznačně obdivoval.

Při vzpomínce na hrůzy roku 1942 nelze nepřipomenout tragédii, která postihla židovské obyvatele protektorátu. Ve zmíněném roce se naplno rozjelo tzv. konečné řešení židovské otázky, jež spočívalo ve fyzické likvidaci každého, kdo naplňoval kritéria nechvalně známých norimberských zákonů. Uvedené zákony se vztahovaly nejenom na členy židovské obce, ale na všechny, jejichž rodiče a prarodiče v minulosti patřili k uvedené komunitě. Žádnou roli nehrála národnost, k níž se hlásili. Pro upřesnění, za první republiky se 37 % židovských obyvatel považovalo za představitele české a ostatní německé nebo židovské národnosti. Nebral se ohled na vyznávanou náboženskou víru nebo i případné bezvěrectví. Nacisté se neohlíželi na majetkové poměry, sociální postavení nebo politickou orientaci. Ortel smrti byl vyhlášen nad všemi.

Osud židovské komunity, která po celá staletí tvořila součást naší společnosti, je i naší tragédií. V koncentračních táborech umírali společně s obyvateli dalších evropských zemí i českoslovenští občané z území protektorátu. Nakolik jen bylo lidstvo tímto krutým a nesmyslným vražděním ochuzeno. Naše nekonečná lítost a smutek nad tragickým skolem patří bezbranným obětem tohoto zločinného záměru.

Transporty židovských obyvatel protektorátu mířily zpravidla do *Terezína*. Odsud byly vypravovány záhadné a oprávněně obávané transporty, o nichž se vědělo jedině, že odjíždějí směrem na východ. Dnes víme, že mířily především do vyhlazovacích táborů v Polsku, ovšem konečný cíl se mohl nacházet i v Bělorusku, Estonsku nebo Lotyšsku. Všeobecně známou je zřůdnost průmyslové likvidace lidí v *Osvětimi – Březince*. Ojedinelí svědci, kterým se podařilo přežít holocaust, však uváděli ve svých vzpomínkách, že ještě hrůznější poměry panovaly ve vyhlazovacích táborech, které plnily funkci přímých předchůdců osvětimského vraždění. V táborech *Belzec*, *Sobibor* a *Treblinka* se neprováděla ani pověstná selekce. Pouze jednotlivci byli po příjezdu určeni k činnostem, která měly zajišťovat plynulé fungování těchto zařízení. Pro transporty nebyly připraveny žádné ubytovací prostory. Jedinou jistotou zde byla smrt. Odhaduje se, že v Treblince zahynulo v letech 1942–1943 kolem 600 000 až 800 000 osob. V historii lidstva nenajdeme žádné jiné teritorium, kde by na jediném místě a během tak krátké doby docházelo k takovému obrovskému počtu úmrtí. Uvádí se, že na 10 000 zavražděných připadl jeden přeživší. Strašlivou statistiku potvrzuje osud vězňů dopravených do Treblinky z terezínského ghetta od 19. září do 22. října 1942. V jedenácti transportech přijelo celkem 19 004 vězňů. Přežili pouze tři. (Jedním z nich byl *Richard Glazar*, který po letech zveřejnil vzpomínky na pobyt v táboře pod názvem *Treblinka slovo jak z dětské říkanky*).

K fyzické likvidaci bylo v souladu s rasovou teorií nacistů předurčeno i romské etnikum. Obdobnou úlohu, jakou sehrál *Terezín* pro občany židovského původu, plnily v případě Romů sběrné tábory v *Letech u Písku* a v *Hodoníně u Kunštátu*. Odsud vedla cesta pouze do *Osvětimi*. Z celkového počtu 6 000 protektorátních Romů válku přežilo pouhých 581.

Nacistické represivní orgány pokračovaly i v dalších obdobích v neúnavné činnosti. Tábor ve *Svatobořicích* byl určen pro příbuzné vlastenců, kteří opustili republiku s úmyslem bojovat se zbraní v ruce za její osvobození. Do pracovních kárných táborů byl zařazen nejen mladý člověk, který odmítal náležitě pracovat ve prospěch říše nebo se přímo vyhýbal totálnímu nasazení. Kromě toho evidence osob, kterou jako válečnou kořist převzali a náležitě využívali okupanti, vždy napověděla, koho je vhodné v dané chvíli uvěznit. Mimosoudní perzekuce plnila úlohu zstrašovacího prostředku až do samotného konce války. S přiblížením konce války okupační moc stále častěji uplatňovala ty nejbrutálnější formy.

Počátkem září 1943 byla jako odvěta za úspěšnou diverzi partyzánské jednotky *Lvice – Jan Žižka (moravskoslezský)* provedena veřejná poprava oběšením. Oběťmi se stali čtyři příslušníci *Štramberských partyzánů*, kteří však se zmíněnou diverzí neměli nic společného. Praxe veřejných exekucí byla s oblibou uplatňována jako zastrašující prostředek v moravském příhraničí po vypuknutí Slovenského národního povstání, kdy byl z obavy před rozšířením povstání do českých zemí stanoven za nelegální přechod hranice trest smrti. Stejný trest i způsob provedení postihl v podzimních měsících roku 1944 i řadu obětavých pomocníků *1. čs. partyzánského oddílu Jana Žižky*. Kromě toho se v listopadu 1944 v prostoru Moravskoslezských Beskyd uskutečnila rozsáhlá pátrací akce pod názvem *Tetřev*. Přibližně 13 000 příslušníků gestapa, pořádkové policie i wehrmachtu prohledávalo obklíčený prostor s cílem zlikvidovat partyzánské hnutí. A opět se popravovalo.

Nacistický perzekuční aparát stíhal, trestal a zastrašoval dokonce i v době, kdy se hitlerovské Německo nacházelo v agonii. Připomeňme si některé tragédie, které se odehrály před koncem války. Vypalování domů a zabíjení obyvatel v *Leskovci*, *Ploštině*, v *Prlově* a v *Javoříčku*, popravy v *Zákřově*, v *Třešti*... a konec konců i v *Praze*. Drastické zásahy probíhaly samozřejmě i na území, které během války tvořilo přímou součást Německa. Známým je vraždění v *Životicích* na Těšinsku v srpnu 1944. Cílevědomá krutost nacistického režimu se projevila v popravách nařízených nedlouho před osvobozením. Z Brna byl do *Mauthausenu* vypraven známý transport KL 3, který byl posledním transportem vězňů, jenž mířil z protektorátu do uvedeného tábora. Většinou se jednalo o partyzánské pomocníky z Moravy. Po příjezdu více než 200 odbojářů zahynulo 10. dubna 1945 v plynové komoře. Dne 2. května 1945 byla v *Terezíně* zastřelena skupina 52 vězňů z Prahy. Mezi popravenými nacházíme kromě jiných i jména mladých členů odbojové organizace *Předvoj*.

Souběžně se svévolnými metodami, které neměly oporu dokonce ani ve zvráceném nacistickém právním řádu, fungovalo soudnictví. To se pokoušelo vytvářet zdání zákonnosti a dodržování právních procedur. Existovala obžaloba a přítomen byl i obhájce. Problém však spočíval nejenom v tom, že jako svědci vystupovali zaměstnanci gestapa, ale v samotném obsahu zákonů, podle kterých byli účastníci odboje souzeni. Jako nejhorší kriminální zločiny bylo nacistickými soudy hodnoceno vlastenectví českých odbojářů a jejich snaha navrátit svobodu okupovanému národu. Pokud soud kvalifikoval jejich jednání jako velezradu (rozuměj velezradu Německé říše), následoval jedině trest smrti. Poválečná šetření dospěla k počtu minimálně 8 237 úředně potvrzených poprav odbojářů. Do tohoto počtu nejsou zahrnuty oběti veřejných poprav z konce války.

Československo vykazovalo 360 000 obětí války a nacismu v hranicích platných za první republiky. S ohledem na rozdělení státu a vznik České republiky existují snahy o upřesnění počtu českých obětí. V souladu s některými výzkumy je tento počet odhadován na 122 000 osob. Atmosféru panující za protektorátu dokresluje rovněž množství uskutečněných zatčení, které se odhaduje na 105 až 115 000 případů.

Většinu zavražděných, obdobně jako v řadě dalších okupovaných zemí, tvořily židovské oběti rasové perzekuce. Jejich počet dosáhl v rámci protektorátu 73 000 zmařených životů. Připomeňme si, že i největší masová poprava československých občanů v době války je projevem holocaustu. Během likvidace takzvaného rodinného tábora v *Osvětimi – Březince* zahynulo v noci z 8. na 9. března 1944 celkem 3 792 vězňů z protektorátu. Příčinou úmrtí politických vězňů nebyly pouze popravy. Odhaduje se, že v koncentračních táborech zahynulo v důsledku nelidských podmínek asi 10 000 vězňů z Čech a Moravy a dalších 20 000 zemřelo během pochodů smrti. Celkový počet padlých a popravených za povstání českého lidu v květnu 1945 se odhaduje na 8 000 osob. Výše zmiňovaný počet 122 000 obětí nacismu se zvýší, pokud se podaří upřesnit původ a národnostní složení padlých vojáků východní i západní složky čs. armády v zahraničí.

Již pouhý výčet části událostí a lidské ztráty, k nimž docházelo na našem území, vysvětlují nesmírně pochmurnou atmosféru, která provázela život většiny obyvatel protektorátu. Situace na

územích okupovaných nacistickým Německem se vyvíjela takovým způsobem, že jejich osvobození, české země nevyjímaje, se stávalo málo pravděpodobným a vlastně i nemožným bez vojenského zásahu armád protihitlerovské koalice. S ohledem na situaci na evropských válčičích ani nepřekvapuje, že naděje na osvobození naší vlasti byla spojována se Sovětským svazem a vojenskými úspěchy Rudé armády. Se zatajeným dechem poslouchali občané nehledě na riziko zatčení zprávy londýnského i moskevského rozhlasového vysílání a doufali, že jednou nastane čas osvobození.

Ovšem český národ nehodlal pouze trpně čekat na příchod osvoboditelů. Činnost odbojářů svědčila nejenom o nesouhlasu s okupací, ale i o ochotě významné části národa riskovat svůj život ve jménu svobody. Různé formy oslabování týlu německé armády byly jeho příspěvkem k porážce nacismu. Současně musíme zdůraznit, že objektivní podmínky pro rozvoj odbojových aktivit patřily k těm nejsložitějším v Evropě. K nepříznivým faktorům se řadí doba trvání okupace. Zmiňovali jsme se již o tom, jakou úlohu sehrála při perzekuci protektorátních občanů úřední evidence osob, která se ocitla v rukách okupantů. Gestapo dokázalo využívat znalost českých poměrů i jazyka většinou nepřátelské německé menšiny. Její představitelé nezřídka na gestapu dokonce pracovali. V této souvislosti si přece jenom dovolíme malé odbočení.

Představitel protinacistického odboje nacházíme i mezi občany předmnichovské ČSR německé národnosti. Již ve španělské občanské válce, která byla, jak známo, jakousi předehrou druhé světové války, bojovala celá řada československých Němců na straně republikánů. Po Mnichovu se ocitli němečtí antifašisté v nepředstavitelně složité situaci. Výmluvnou je již sama skutečnost, že ze 13 000 členů KSČ žijících v pohraničních oblastech bylo 10 000 nedlouho poté pozatýkáno. Na protinacistických pozicích se nacházeli i němečtí sociální demokraté a jejich osud byl obdobný. O činnosti a osudech německých antifašistů u nás toho stále ještě příliš nevíme. Lze jen souhlasit s názorem již zesnulého *Miloslava Ransdorfa*, že jim mnohé dlužíme.

Nejúčinnější formou odbojové činnosti byl bezesporu ozbrojený odpor. Omezujícím momentem pro rozvoj ozbrojeného odporu byly ovšem v českých poměrech nejenom přírodní podmínky a hustota obyvatel, ale hlavně způsob okupace. Protože nebyla provázena bojovým střetem, vznikl tak na rozdíl od jiných zemí naprostý nedostatek zbraní, které by se nacházely mezi obyvatelstvem. Vzhledem ke zvláštnostem historického vývoje téměř chyběly zkušenosti práce v ilegalitě a zkušenosti s ozbrojeným bojem na domácí půdě v historicky dosažitelné době prostě neexistovaly. A přesto domácí odboj, včetně ozbrojeného, existoval. Na první pohled můžeme nabýt dojmu, že jeho výsledky neodpovídají tak úplně vynaloženému úsilí a obětem. Jeho význam však nelze měřit pouze dosaženými úspěchy. Mnohdy se zapomíná, že se jednalo vždy o dobrovolné rozhodnutí jednotlivce. Každý projev občanské angažovanosti za nacistické okupace, jenž měl podobu účasti na jakékoliv odbojové činnosti, byl vysoce morálním počinem, který si bezesporu zaslouží úctu potomků. Připomeňme si alespoň některé z odbojových organizací, které zanechaly výraznou stopu v dějinách českého protinacistického odboje.

Obrana národa byla organizována již v březnu 1939 z iniciativy důstojníků československé armády. Vojáci usilovali o vybudování podzemní armády, která měla vyvolat vojenské povstání v závěru války. Domnívali se, že ta nebude mít dlouhého trvání, a orientovali svoje úsilí na rok 1940 nebo v krajním případě na rok 1941. Podle možností shromažďovali zbraně a munici. Gestapo zahájilo zatýkání členů organizace již v závěru roku 1939 a v díle zkázy pokračovalo v průběhu celého následujícího roku. V souvislosti s Obranou národa bylo zatčeno 5 000 odbojářů a z nich bylo popraveno 545 důstojníků a 67 rotmistrů.

Činnost *Obrany národa* byla předlistopadovou oficiální propagandou přehlížena a její zásluhy nebyly doceněny ani v oficiální historiografii. Přičemž právě Obrana národa vytvořila mnohé z ilegálních tras odchodu do zahraničí a vojáci, kterým se podařilo tímto způsobem uniknout z protektorátu, patřili k jádru čs. armády v zahraničí – západ, tak i čs. armády východ. Organizace

předávala významné zpravodajské informace většinou do Londýna, ale někteří členové navázali spolupráci i se sovětským konzulátem v Praze. Součástí *Obrany národa* byla rovněž legendární sabotážní skupina známá pod názvem *Tři králové*, kterou tvořili *Josef Balabán, Josef Mašín a Václav Morávek*.

Další významnou organizací počátku okupace byl *Petiční výbor věrni zůstaneme (PVVZ)*. Členská základna se rekrutovala především z řad levicových sociálních demokratů. Počet členů je odhadován na něco přes 3 000. Zabývali se zpravodajskou činností, ilegálním vydáváním tiskovin, pomáhali při odchodu do zahraničí. Členové z řad intelektuálů se věnovali zpracování programového dokumentu o směrech poválečného vývoje pod názvem *Za svobodu do nového Československa*. Mnohé myšlenky dokumentu až překvapivým způsobem korespondují s některými tezemi *Košického vládního programu z dubna 1945*.

Při výčtu nejvýznamnějších odbojových organizací v prvním období okupace nelze opomenout ani *Politické ústředí*, které sdružovalo představitele tzv. hradního křídla z doby před Mnichovem, a *Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD)*. Posledně jmenované uskupení se orientovalo na prezidenta Beneše a mělo k dispozici i vysílačku. Jejím prostřednictvím bylo do Londýna předáváno cenné zpravodajství.

Nejpočetnější odbojovou organizací s nejrozšířenější sítí ilegálních buněk však byla v letech 1939–1941 ilegální *KSC*. Odhaduje se, že ve zmíněném období dosahoval počet členů asi 20 000. Polovinu tvořili předváleční členové a zbytek nově přijatí. Ostatní strany známé z první republiky nevytvářely vlastní organizace. To však neznamená, že jejich členové a sympatizanti stáli stranou boje za národní osvobození. Jenom nebyli organizováni podle politické příslušnosti. Především sociální demokraté a národní socialisté tvořili velmi aktivní a obětavou složku odboje.

Proces budování ilegální sítě, který zahájila *KSC* bezprostředně po mnichovských událostech, byl završen v létě 1939. Hlavní úkol strany byl spatřován ve znovunabytí státní nezávislosti a národní svobody. Tyto myšlenky obsahovaly ilegální výtisky Rudého práva a rovněž tiskoviny nižších organizačních složek. Největší počet ilegálních tiskovin vycházel v letech 1939–1941. Vlastní tiskoviny vydávala mnohá odbojová uskupení. V podmínkách ilegality se jednalo o organizačně složitý a finančně náročný proces, který vyžadoval odvahu všech zúčastněných. Musela být k dispozici tiskařská technika, skrytá místa pro její uložení, určité množství papíru i tiskařských barev. Samostatnou kapitolu tvořila kolportáž tiskovin. Existovala celá řada ilegálních tiskovin s protinacistickým zaměřením. K nejrozšířenějším i nejvýznamnějším ilegálním tiskovinám s protinacistickým zaměřením se kromě jiných řadí časopis *V boj* a *Český kurýr*. Při distribuci tisku probíhala vzájemná výpomoc různých směrů odboje. Rudé právo nezřídka pomáhali rozšiřovat distributoři časopisu *V boj* a komunisté doručovali posledně uvedený časopis čtenářům Rudého práva.

Kontakty ilegální *KSC* s ostatními složkami odboje se postupně rozvíjely i na úrovni ústředních orgánů. Tento proces byl ale zanedlouho téměř úplně pozastaven. Kominternu jako vrcholový orgán komunistického hnutí totiž v návaznosti na smlouvu o neútočení mezi SSSR a Německem ze dne 23. 8. 1939 přijala velmi problematické usnesení. Válka v něm byla charakterizována jako imperialistická a z obou stran (tedy jak z německé, tak i ze strany západoevropských zemí) nespravedlivá. Komunisté se proto v ní neměli angažovat. Za bezprostřední cíl byla navíc vyhlášena socialistická revoluce.

Obzvláště dnes, působí poněkud zvláště teze o revolučnosti německé dělnické třídy jako opoře nadcházejícího socialistického převratu v době, kdy docházelo k nebývalému upevnění moci nacistů, kterou podpořila i řada lehkých válečných vítězství. Byla tak fakticky přehodnocena, byť jen na krátkou dobu, orientace na lidovou frontu boje proti fašismu, kterou vytyčil VII. kongres Kominterny. Uvedená politická linie zmátla a dezorientovala některé komunistické strany. Nepatřila

k nim však KSC. Události ve světě druhé poloviny roku 1939 a posun v politice Kominterny nehrály až tak zásadní roli v zaměření činnosti komunistů v protektorátu, jako tomu bylo v zemích, kde obyvatelstvo prozatím nepocítilo tíhu německé okupace. Komunisté u nás vnímali smlouvu mezi SSSR a Německem jako dočasné a taktické opatření. V komunistickém tisku té doby se sice objevují výpady proti prezidentu Benešovi a v praxi vážne kvůli rostoucí vzájemné nedůvěře spolupráce s jinými složkami odboje. O hlavním nepříteli má však naprostá většina komunistů jasno. Je jím německý nacismus a hitlerovské Německo. Prohlubující se odcizení a krize důvěry mezi komunisty a ostatními složkami odboje tedy neznamena, že se komunisté zřekli boje proti nacismu a okupaci. V našich podmínkách se jednalo o rozpory uvnitř odbojové fronty, které měly navíc dočasný charakter. Kontakty mezi komunistickým a nekomunistickým protinacistickým odbojem se postupně obnovovaly ještě do napadení Sovětského svazu Německem dne 22. června 1941.

Složitě a v mnoha ohledech nejednoznačné procesy prvního období války byly po listopadu 1939 používány jako jeden z argumentů při znevažování úlohy komunistů v boji proti okupantům, a dokonce k popírání jejich účasti v odboji. Tvrdilo se, že komunisté zahájili svoji protinacistickou činnost, na rozdíl od jiných složek odboje, až po přepadení SSSR. Z faktu přerušeni nebo omezení spolupráce s benešovským odbojem se dovozovalo opuštění protinacistických a protifašistických pozic. Nedůvěra, která panovala mezi ilegální KSC a ostatními složkami odboje, měla ve skutečnosti charakter krize uvnitř odbojové fronty a nelze ji ztotožňovat, jak jsme se již zmiňovali, s neochotou bojovat proti okupantům a za národní osvobození.

Represivní aparát okupantů neměl sebemenší pochybnosti o nepřátelství komunistů a s úsilím sobě vlastním pracoval na odhalování komunistických organizací. Důkazem jsou počty komunistů pozatýkánych do 22. června 1941. Kupříkladu první obětí nově zřízené pobočky gestapa na Kladně byl komunista *Jaroslav Kotaska*, kterého tam v listopadu 1939 rovnou ubili. Jinak první větší zásah proti ilegální KSC byl zahájen v únoru 1940 a pokračoval během následujících měsíců. Vyvrcholil zatčením členů I. ilegálního ústředního vedení KSC v únoru 1941. Na svobodě zůstal pouze *Jan Zika*. V hlášení, které pro svoji potřebu zpracovali příslušníci německé okupační správy, se uvádí, že od počátku roku 1940 do jara 1941 bylo na protektorátním území zatčeno v Čechách 1 800 komunistů a na Moravě dokonce kolem 2 500. Tehdejší výjimečně složitou situaci popsal *Julius Fučík* ve své *Reportáži psané na oprátce* těmito slovy: *Rána zasazená straně v únoru byla stále živá a nikdy se nezacelila docela. Všechna spojení byla zpřetrhána, někde padly celé úseky, jiné úseky byly dobře obsazeny, ale nebyla cesta k nim, celé organizace, celé závody, ba i celé kraje byly po měsíce izolovány, než bylo navázáno spojení, a museli jsme spoléhat, že se jim do rukou dostane alespoň ústřední list, aby se jim řídili.*

Za těchto nelehkých poměrů prokázala komunistická strana nebyvalou životaschopnost. Již v dubnu 1941 se zásluhou *Jana Ziky* formovalo II. ilegální ústřední vedení KSC. Tam, kde to bylo alespoň trochu možné, se obnovovala činnost nižších článků stranické struktury. Podmínky okupace vyžadovaly nejenom schopnost sebeobětování, ale rovněž iniciativu, vynalézavost i samostatnost myšlení. To vše vidíme v činnosti řadových členů i nových funkcionářů, kteří vyrůstali v podmínkách ilegality. Během německé okupace vyrostla celá plejáda vynikajících organizátorů. Jak následovala jedna zatýkácí vlna za druhou, organizační struktura ilegální KSC se neustále, byť mnohdy jen zčásti, obnovovala. Přičemž nacisté se neomezovali pouze na likvidaci vedení. Většinou se jednalo o řetězovou akci, která zasáhla i nižší organizační články v podobě krajských a okresních funkcionářů i řadových členů. Nežřídkou byli zatčeni všichni členové základních článků komunistické strany a neměl je kdo nahradit. Ilegální síť vykazovala čím dále tím větší trhliny.

Po řadě zatčení v letech 1940 a 1941 se ilegální KSC se již nepodařilo obnovit činnost, která by pokrývala území v původním rozsahu. Velkou ztrátou bylo přerušeni spojení s moravskými kraji. Nejdříve byl v červenci 1942 zatčen ústřední instruktor pro Moravu *Václav Mařík* a poté, až na jediného funkcionáře, bylo pozatýkáno celé moravské zemské vedení. V žádném případě to však

neznamenalo přerušení nebo dokonce zánik odbojové činnosti komunistů. Zásadní roli organizátora nezřídka izolovaných částí ilegální KSČ pak sehrávalo vysílání československé redakce moskevského rozhlasu.

Připomeňme si, že ze čtyř ilegálních ústředních vedení KSČ se dožilo konce války jen pár jednotlivců. Většina byla popravena nebo zahynuli v průběhu věznění. *Emanuel Klíma* z I. ilegálního ústředního vedení spáchal po krutých výsleších sebevraždu. Na četnické stanici před předáním gestapu dobrovolně odešel ze života již zmiňovaný *Václav Mařík*. Jeho životní láska *Josefa Fajmonová*, která po určitou dobu zastávala funkci vedoucí pražského kraje a pak se stala členkou III. ilegálního ústředního vedení, se rovněž po mučení odhodlala k sebevraždě. Smrtelně se při zatýkání v červnu 1944 postřelil *Karel Aksamit*, rovněž člen zmíněného vedení. Smrti před zatčením dal přednost *Josef Košíálek*, který společně s *Jaroslavem Nelibou* organizoval na Podbrdsku jménem ilegální KSČ partyzánské hnutí. Dokonce i *Jan Šverma*, který jako jediný poslanec prvorepublikového Národního shromáždění zahynul v boji za svobodu Československa, byl komunistou.

Neustálé pronásledování a zatýkání nutně oslabovalo údernou sílu domácího odboje jako celku i jednotlivých součástí, vyčerpávalo jeho lidský potenciál. Probíhaly proto různé reorganizace, přeskupování. Zanikaly jedny organizace, vznikaly nové. Počet nejrůznějších odbojových organizací jak s celostátním, tak i místním dosahem byl značný a velmi pestrý z hlediska sociálního, světonázorového i politické orientace. Rovněž struktura ilegálního komunistického odboje přestávala připomínat hustou síť organizačních článků KSČ se stanovenou subordinací a propojením, jak ji známe z prvních let války. Přibližně od léta 1944 máme co do činění s daleko volnějším uskupením, které se vyznačuje větší organizační samostatností a nezávislostí jednotlivých složek. Typickým se stává iniciativní jednání na základě posouzení konkrétní situace.

Komunistická ilegalita postupně získává charakter komunistického hnutí. Kromě toho se do činnosti organizované v rámci ilegální KSČ stále více zapojují občané, kteří před válkou nebyli jejími registrovanými členy. Což kromě jiného prokazuje, že během válečných let probíhal celkový posun české společnosti doleva. Spatřujeme jej i ve vzniku řady organizací mladých odbojářů, kteří se svými názory vědomě hlásili ke komunistické straně, byť na počátku okupace se často jednalo o školou povinné děti. Přední místo mezi těmito organizacemi patří *Předvoji*, který má dokonce zásluhy na zformování posledního, tedy IV. ilegálního ústředního vedení v českých zemích.

Československý odboj měl svá specifika. O délce trvání nacistické okupace a řadě faktorů, které mu stály v cestě, jsme se již zmiňovali. Jeho praktické výsledky i proto neodpovídaly vždy vynaloženému úsilí a obětím, jež přinášel v zájmu osvobození nacisty okupované vlasti. Nespornou je však jeho vysoká morální hodnota. Jednalo se totiž o odboj ryze dobrovolný. Neexistovala síla, která by mohla kohokoliv donutit, aby se zapojil do některé z forem odbojového hnutí, pokud to nebylo jeho vlastní rozhodnutí. Uvedené se vztahuje jak na příslušníky čs. armády, byť by bojovali na západní nebo východní frontě, tak i na účastníky domácího a partyzánského hnutí nebo na účastníky povstání českého lidu v květnu 1945. Zapomenout nelze ani na partyzány z Čech a Moravy, kteří se aktivně zapojil do bojů Slovenského národního povstání. Přičemž jednotlivé složky dokázaly v zájmu porážky nenáviděného nepřítele vzájemně spolupracovat a postupně nacházet k sobě cestu způsobem, který nebyl až tak běžný v jiných Německem okupovaných zemích. Jedním z mnoha příkladů je spolupráce komunistů z Tvrdomic a nejúspěšnějšího západního zpravodajského výsadku *Clay–Eva*. V jarních měsících 1945, a tedy v době, kdy parašutisté unikali před gestapem, jim úkryt poskytli právě členové místní organizace KSČ. V dějinách našeho odboje se vůbec nejedná o ojedinělý případ vzájemné pomoci a společného působení různých složek a směrů odboje. Dalším výrazným příkladem zmiňovaného jevu je příběh českého partyzánského hnutí.

V předlistopadovém období bylo naše partyzánské hnutí spojováno hlavně s komunistickou stranou. Uvedená teze však ani zdaleka neodrážela realitu a způsob jejího podání popíral doslova

všelidový charakter partyzánského odboje v našich podmínkách.

Komunisté skutečně sehráli rozhodující úlohu při zrodu partyzánského hnutí. Vždyť právě komunista *František Vychodil* stál v čele první partyzánské skupiny s názvem *Zelený kádr*, která vznikla na území protektorátu v jarních měsících roku 1942. Jmenovaný na základě výzev moskevského rozhlasu opustil zaměstnání a se svým přítelem a zástupcem *Josefem Masným* vybudoval lesní tábor nedaleko obce *Chomýž* na Kroměřížsku. Již tehdy okruh spolupracovníků a kontaktů daleko přesahoval komunistickou ilegality. Tragickou byla závěrečná etapa činnosti jednotky, která se odehrála na podzim roku 1942. Zrada umožnila přepadení tábora a jeho zničení. Zahynuli všichni partyzáni a většina pomocníků. Velitelé spáchali sebevraždu.

Z iniciativy místní ilegální stranické organizace *KSČ* vznikla rovněž v roce 1942 na Frýdecko-Místecku jednotka *Jiskra*. Orientace na rozvinutí partyzánského hnutí byla významnou součástí práce III. ilegálního ústředního vedení *KSČ* v čele s *Josefem Molákem*. Prostřednictvím ilegálního Rudého práva se šířily výzvy k vytváření bojových družin. Členové jedné z nich, jednalo se o čtyři komunisty ze *Stradonic*, uskutečnili 8. srpna 1943 na hlavní trati Praha–Plzeň u železniční stanice *Srbsko* první diverzi s použitím výbušnin na území tehdejšího protektorátu. Všichni účastníci diverze byli později popraveni.

Při zmínce o partyzánském hnutí v českých zemích musíme vzpomenout významnou roli, kterou při jeho organizaci a rozvoji sehráli účastníci dalších odbojových směrů a v první řadě představitelé vojenského odboje. Nezřídka jejich odhodlání bojovat proti nacistům se zbraní v ruce sahá až k *Obraně národa*. Připomeňme si jednotky *Rady tří, III. údernou rotu* nebo městskou partyzánskou jednotku *Lvice – Jan Žižka moravskoslezský*. Posledně uvedená jednotka je příkladem těsné spolupráce mladých důstojníků, kteří zorganizovali původní jednotku *Lvice*, komunistů a parašutistů ze SSSR.

Partyzánské jednotky měly u nás nejdříve podobu relativně malých, izolovaných, nesmírně zranitelných skupin. Situace se výrazně změnila poté, kdy byly od října 1944 do protektorátu letecky dopravovány organizátorské skupiny vysílané z osvobozeného území SSSR. Jejich úkol spočíval v pomoci při rozvoji partyzánského hnutí. Rovněž i jejich zásluhou vznikaly celé partyzánské oblasti. Při zmínce o parašutistech ze SSSR bychom neměli zapomínat na parašutisty vysazované ze západu. Partyzánská uskupení se zformovala kolem desantu *Carbon* a *Lenka-Jih*. Významnou roli sehrály i dodávky zbraní ze západu určené našim odbojářům. Západní výsadek *Wolfram* měl dokonce za úkol organizovat partyzánské hnutí. V důsledku pronásledování a přesunu do jiného prostoru působení se mu však nepodařilo původní záměr naplnit. Příkladnou však byla pomoc, kterou ve složité situaci poskytl *I. čs. partyzánskému oddílu Jana Žižky*. Domluvená spolupráce se nerozvinula kvůli zásahům represivního aparátu okupantů v podobě akce *Tetřev*.

Úsilí vysazovaných partyzánských organizátorů by nepřineslo výsledky bez aktivní účasti a podpory místních obyvatel. Postupně vznikaly i u nás relativně početné partyzánské brigády. Největší z nich byla *I. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky*, která působila ve východní a částečně i ve střední části Moravy. Právě ona v mnohém ilustruje pestrost domácí odbojové fronty v závěru války. Jádro původního oddílu tvořili parašutisté ze SSSR dopravení na Slovensko v době SNP. Kromě občanů Sovětského svazu byli do něj zařazeni bývalí vojáci slovenské armády, z nichž většina měla bojové zkušenosti z partyzánského hnutí na sovětském území. Ještě před úspěšným přechodem na Moravu se k němu přidávali mladí lidé z Čech, ale hlavně z moravských příhraničních oblastí protektorátu. Významnou součást brigády tvořili sověští váleční zajatci.

Na Moravě, kde byla po řadě peripetií jednotka reorganizována na brigádu, nacházíme jak mezi partyzány, tak mezi pomocníky zástupce fakticky všech odbojových organizací, které předtím působily v jejím operačním prostoru. Patřili k nim spolupracovníci výsadku *Clay – Eva* i členové ilegální *KSČ*, obyvatelé horských pasek, kteří již dříve podporovali a přechovávali především

sovětské válečné zajatce. V kritických situacích pomohli i kněží z místních farností. Partyzány podporovali chudí pasekáři, živnostníci a finanční pomoc přišla dokonce z Baťových závodů.

Nehledě na sociální, politické i světonázorové rozdíly spojovala všechny zúčastněné nenávist k okupantům a touha po svobodě. Zmiňované rozdíly a z nich vyrůstající rozpory samozřejmě nevymizely ani během válečných let. Po válce se dokonce ještě více prohloubily a vyostřily. Ovšem to se již psala jiná kapitola našich dějin s vlastními problémy a způsoby jejich řešení. Aby však vůbec mohla nastoupit, bylo nezbytné nejdříve porazit krutého nepřítele v podobě hitlerovského Německa.

Po roce 1989 mnohé z předchozích jednostranných pohledů na partyzánské hnutí, které spočívaly v ignorování politické a sociální a světonázorové různorodosti jeho účastníků, vyústily do nechtěných důsledků. Jednostrannost výkladu předchozích let, která byla tak typická pro předlistopadovou propagandu, nahrávala vzniku nesmírně hrubých a agresivních výpadů. A nepřipravené veřejné mínění je nevnímalo jako snahu o falzifikaci našich dějin a útok proti tradicím protinacistického odboje. Domnívalo se, že se jedná o odhalování bílých míst v náhledu na naše moderní dějiny. Občan se seznamoval prostřednictvím novin, časopisů, ale hlavně televize se senzačními odhaleními, která lze ve stručnosti vyjádřit následovně. V případě partyzánů se jedná o vrahy, zloděje a násilníky. Přičemž právě partyzánské hnutí jako ozbrojená forma odporu, významným způsobem narušovalo tyl německé armády a tímto způsobem přibližovalo tolik očekávanou svobodu.

Na tomto místě si dovolíme poznámku s poněkud hořkou příchutí. V šedesátých letech celá plejáda historiků pracovala na řadě badatelských úkolů, jejichž smyslem bylo podrobné vědecké zpracování dějin našeho odboje. Byla vydána řada publikací, které mají co sdělit i dnešnímu čtenáři. V době, která je označována jako normalizační, však celé řadě z nich nebylo umožněno, aby pokračovali v badatelské práci. Mezeru v rozvoji poznání o našem protinacistickém odboji, která tím vznikla, se pořád nepodařilo plnohodnotně zacelit. Pokud jsme se zmiňovali o partyzánském hnutí, fundované názory *Václava Kurala, Zdeňka Štěpánka, Jana Tesaře* a dalších historiků odboje by určitě přispěly k tomu, aby veřejnost nebyla tak lehce zmanipulovatelná.

Pokusy o revizi průběhu a výsledků druhé světové války mají mnoho podob. Historická paměť národa je vystavována těžké zkoušce. Nežádka jsou viníci válečného běsnění stavěni do role obětí, ignorovány jsou příčinné souvislosti jevů, překrucována nebo ignorována jsou základní fakta o průběhu války. Mnozí dříve známí hrdinové odboje jsou cílevědomě opomíjeni. Zmíněné snahy se nevyhýbají našim odbojářům a v posledním období ve stále větší míře rudoarmějcům, byť právě oni prokazatelně osvobodili jak většinu československého území, tak i většinu území dnešní České republiky. Všichni zmiňovaní svoje bitvy proti nacistické zvlí dávno dobojovali. Nyní je na nás chránit jejich památku a čest.

Svoje hrdiny měla každá odnož, každý druh, forma i směr odboje. V krátkém příspěvku není možný ani stručný výčet nejvýznamnějších postav našeho hnutí odporu. Po osvoboditelích zůstaly na našem území převážně jen hroby padlých vojáků. Existuje jediná symbolická odměna za vykonané činy. Nebudou zapomenuti. Postůjme občas v tichém dumání u pomníků, památníků, hrobů i pohřebišť.

* * *

Kdo vyvolal Hitlerovu válku a kdo zvítězil

Radomír Silber

To, že „dějiny píší vítězové“, může být před započítáním války formulkou ospravedlňující plánovanou agresí ze strany agresora. Vyřčeno po válce může to být věcným konstatováním výsledku války a poválečného vývoje. Po určitém čase od konce války však může ta formulka označovat i činnost těch, kdo se pokoušejí „zvítězit nad vítězi“ a historii dodatečně „opravit“ falšováním.

O roli vítězů nad skutečnými historickými vítězi 2. světové války se tak, jak je tomu v případě současného „nového výkladu“ dějin, ucházejí i vyložení supi, kteří s odstupem let krouží nad památkou obětí a padlých a pohrdavě kádrují a podle politických klíčů „upravují“, odsouvají nebo dokonce likvidují památníky a zamlčují, odstraňují z kolektivní lidské paměti nepohodlná fakta.

Supi vybaveni různými motivy, často jen s cílem mediálně a politicky se osobně prosadit ve veřejném prostoru nebo umlčet a přehlubit oponenty, cíleně „zapomínají“ na konkrétní podstatná fakta a účelově přehlížejí nebo zamlčují zásadní souvislosti vzniku, průběhu a výsledků 2. světové války a bezprostředního poválečného vývoje. V zemích českých jsou takové postupy patrné nejen u mnoha politiků a zájmových skupin a jim stranících médií, ale také ve více či méně umném nebo naopak průhledném, neumělém, mnohdy silně nenávislném podání deklarativně „nezávislých“ a „objektivních“ historiků a formálně „nezávislých“ a „objektivních“ veřejnoprávních médií.

Kdo, kdy a proč rozpoutal 2. světovou válku? Donedávna, déle než půl století, se obecně vědělo, že to bylo 1. září 1939 Hitlerovo nacistické Německo, financované a vyzbrojené německými, ale nejen německými finančníky a průmyslníky, když napadlo nejprve Polsko. Hitler a zfanatizovaní Němci propadali snu o vyvolené, panské „nordické rase“ předurčené vládnout, dobýt si nový životní prostor, ovládat Evropu a celý svět.

Až nyní se „noví vítězové“, včetně těch z Německa, Itálie, Chorvatska nebo Španělska, ale i z velmocí jménem Česká televize a Evropská unie pokoušejí odpovědnost nebo alespoň spoluodpovědnost za její rozpoutání připsat Sovětskému svazu. Než ale v novodobém českém protektorátu NATO bylo možné dospět k tomuto „konečnému vítězství“ zastánců „moderního a euroatlanticky správného“ výkladu dějin celé 2. světové války, musela předcházet celá řada dílčích „nových vítězství“.

Kdy, kým a za jakých obětí byla osvobozena Praha nebo Plzeň a celé Československo? Od května roku 1945 se v Československu (dokonce po jistou dobu ještě i po roce 1989) vědělo, že Prahu osvobozovali při očekávání brzké porážky a kapitulace německých vojsk povstálí Pražané a že ji s konečnou platností 9. května pomohla v Pražské operaci osvobodit a poslední německý odpor potlačila vojska 1. ukrajinského frontu maršála Ivana S. Koněva. Jen se příliš nepřipomínalo, že právě v Praze si chtěli v posledních dnech války vydobýt „polehčující okolnost“ pro konečné účtování s válečnými zločinci, dezertéry a zrádci také nacisty vyzbrojení a zformovaní vlasovci z takzvané Ruské osvobozené armády (ROA) Od května roku 1945 se také vědělo, že Plzeň osvobozovali povstálí Plzeňané a že s konečnou platností ji pomohla 6. května osvobodit a kapitulaci nacistických jednotek přijímala vojska 3. americké armády generála George S. Pattona.

Spekulace o tom, že vrcholící osvobození Československa, Prahy nebo Plzně mohlo vypadat jinak nebo přijít jindy, než se tak stalo, jsou někdy naivní. Jindy ale úmyslně zlovolné a přímo založené na falsifikační úpravě skutečného vývoje a okolností. Zlovolné především tehdy, pokud vědomě pomíjejí podstatná fakta. A ta fakta je sice možné aktuálně zamlčovat, zalhávat, ale naštěstí už je pro budoucnost nelze změnit.

Napadení Polska nacistickým Německem dne 1. září 1939 předcházela 7. března 1936 remilitarizace Porýní, 26. dubna 1937 útok luftwaffe, Legie Condor, na španělskou Guerniku, 12. března 1938 anšlus Rakouska, v září 1938 Mnichovský diktát a následný německý zábor českého pohraničí, jehož kousek si při té příležitosti uzmulo i Polsko, a kdy o své zájmy se hlásilo i Maďarsko. Pak přišla 15. března 1939 nacistická okupace zbytku českých zemí.

Ani po mnohonásobných dokladech rozvíjející se německé expanze Francie a Velká Británie nevyhověly ještě v předvečer války, v roce 1939, návrhům Sovětského svazu na uzavření efektivního obranného spojení proti hitlerovskému Německu. Samo Polsko odmítalo takovému spojení vyjít vstříc. Až poté, kdy ztroskotaly snahy SSSR o dojednání účinné smluvní obrany před hrozící agresí německé Třetí říše, přišel 23. srpna 1939 pakt Ribbentrop-Molotov, tedy smlouva o neútočení mezi SSSR a nacistickým Německem. Sovětům ten pakt získal necelé dva roky na přípravu proti očekávané hitlerovské agresii na východ. Byť můžeme být kritičtí k tajným klauzulím paktu, které odpovídaly neblahé velmocenské praxi Evropy a světa té doby.

Pakt o neútočení uzavřený mezi SSSR a nacistickým Německem je ale nutné zařadit až na závěr celé řady aktů předchozích. Už dne 26. ledna 1934 ministr zahraničí Třetí říše Konstantin von Neurath a polský velvyslanec Józef Lipski se sešli v Berlíně k podpisu dokumentu o vzájemném nepoužití násilí známého jako německo-polský pakt o neútočení. Ve dnech mnichovské zrady Československa, 30. září 1938, spatřila světlo světa německo-britská deklarace oznamující, že: „*My, německý vůdce a kancléř a britský ministerský předseda, jsme dnes měli další schůzku a shodli jsme se v poznání, že otázka anglo-německých vztahů má prvořadou důležitost pro obě země a Evropu. Považujeme dohodu podepsanou včera v noci a anglo-německou dohodu o námořních silách za symboly přání obou našich národů nikdy již nejít do války jeden proti druhému*“. Následně brzy poté, 6. prosince 1938, v Paříži podepsali ministři zahraničních věcí Francie a Německa Georges Bonnet a Joachim Ribbentrop francouzsko-německou deklaraci. A dne 7. června 1939 ministři zahraničí Estonska Karl Selter a Lotyšska Vilhelms Munters podepisují pakty o neútočení mezi svými zeměmi a nacistickým Německem.

Francie a Británie, které tak lehce obětovaly svého spojence Československo, ponechaly bez účinné vojenské pomoci pozemním silám wehrmachtu a Göringově luftwaffe napospas i spojenecké Polsko. Potvrdily se tak vlastně nejhorší obavy československého prezidenta Edvarda Beneše, který své spojence, Francouze a Brity, a jejich politiku dobře znal. Přitlačen Mnichovským diktátem ke zdi Beneš realisticky usuzoval, že bude-li se Československo chtít Hitlerovi vzepřít a vojensky bránit, pomoci se od Francouzů a Britů nedočká. Napadení Polska a rozhodnutí Francie a Británie nezasáhnout účinně vojensky proti Hitlerovi daly E. Benešovi za pravdu.

Až poté, v druhé půli září, kdy vůči Sovětskému svazu nepřátelsky naladěné Polsko bylo již za pasivního přihlížení svých britsko-francouzských spojenců vojensky zlomeno, se SSSR, nepřipravený ještě na střet s nacistickou říší, rozhodl nesdílet britsko-francouzskou pasivitu. Vojenským postupem do Polska tak SSSR předešel tomu, že by Hitlerovy divize postoupily až k jeho tehdejší hranicím. V roce 1941 to pak hitlerovcům při jejich východním tažení v rozhodujícím útočném směru na Moskvu, jak se ukázalo, chybělo.

To, že Berlín dobude 2. května roku 1945 Rudá armáda a že většinu Československa také osvobodí Rudá armáda spolu s čs. armádním sborem, Rumuny a Poláky, stejně jako to, že Prahu a její okolí bude osvobozovat 1. ukrajinský front a na osvobození Plzně se budou podílet Američané až v květnu 1945, bylo opět důsledkem a výsledkem vývoje a způsobu vedení války.

Nejdříve muselo dojít k odražení útoku wehrmachtu na Moskvu v prosinci 1941, pak k porážce elitních německých vojsk nejprve v bitvě o Stalingrad završené 2. února 1943 a v létě téhož roku pak v bitvě u Kurska. Invaze spojenců do Itálie v září roku 1943 k rychlému postupu na Berlín nebo do Čech nevedla. Druhá fronta ve Francii, která měla zásadní význam a kterou SSSR úpenlivě

žádal v kritickém roce 1942 a opět ještě alespoň v roce 1943, byla otevřena až 6. června 1944. Z mnoha věcných důvodů a na základě řady podstatných rozhodnutí a rozdílného postupu jednotlivých mocností protihitlerovské koalice, která se začala formovat až v roce 1941, se tedy stalo, že do Berlína bylo nakonec blíže z Moskvy a od Kurska než z Normandie.

Ti, kdo by si s odstupem mnoha desetiletí od konce války v Evropě přáli, aby začala a skončila jindy a s jiným výsledkem, jsou bláhoví. Ty z nich, kdo kvůli svému přání přepisují a falšují dějiny a hanobí a odstraňují památníky osvobození, je ale nutné hodnotit nesmlouvavě jako podvodníky nebo nepoctivé politikáře. Jejich snaha falsifikovat dějiny poškozují památku obětí nacismu a padlých v boji proti nacistické genocidní říši a má na kulturu současné české společnosti neblahý vliv.

Formule o vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávistí, uplatněna supy při výkladu dějin, končí v ošklivé karikatuře. Nejen skuteční političtí supi, ale i „správně orientované“ mediální skupiny opakovaně přicházejí s nápadem, že 2. světovou válku nerozpoutalo nacistické Německo, ale že ji podle nich rozpoutalo společně se Sovětským svazem.

Podobně Pražané a ostatní občané České republiky jsou supy přesvědčováni, že ti, kdo zažili osvobození a kdo je v roce 1945 a v dalších desetiletích slavili, se mylili. Praha jako by nebyla osvobozena 9. května 1945 – oficiální oslavy prominenti přesunuli na 8. květen, na den formální kapitulace nacistického Německa. Podle „nového“ výkladu těch „nejpovolanějších“ buď že 9. května není co slavit, protože Praha se vlastně osvobodila sama, nebo prý významnější podíl než Rudá armáda v široce založené Pražské operaci prý měli mít na osvobození Prahy nacisty vyzbrojení a zformovaní ukrajinští nacionalisté, sovětské váleční zajatci a dezertéři – vlasovci.

V roce 1946 vděční Pražané umístili na Staroměstskou radnici pamětní desku oznamující, že: *„Dne 9. května 1945 osvobodila vojska I. ukrajinské fronty slavné Rudé armády, jimž velel hrdina Sovětského svazu maršál Ivan Stěpanovič Koněv bleskovým úderem těžce bojující Prahu, která mu z vděčnosti udělila čestné občanství“*. Dne 13. srpna 2019 pražský primátor Zdeněk Hřib oznámil stanovisko „nových vítězů“, vítězů nad historickou pamětí, když oznámil: *„Desku oslavující maršála Koněva na Staroměstskou radnici vracet nebudeme... text na pamětní desce obsahuje historické nepřesnosti. Například upozaduje zásluhy Pražanů o osvobození města a je celkově dokladem devótnosti vůči představiteli SSSR.“* Hle, to, co Pražané prožívali v květnu 1945 a co vyjádřili v roce 1946 textem pamětní desky věnované Rudé armádě, není pro „moderně“ a „politicky správně“ myslícího Hřiba dokladem vděčnosti Pražanů rudoarmějcům a I. S. Koněvovi, ale údajným „dokladem devótnosti vůči představiteli SSSR“.

O pár desítek kilometrů dále už je tomu ale jinak. Podíl americké armády a G. S. Pattona na osvobození Plzně je i podle supů, kteří zpochybňují nebo přímo popírají podíl 1. ukrajinského frontu a maršála I. S. Koněva na osvobození Prahy a kteří odstranili Koněvův památník z roku 1980 a pamětní desku z roku 1946, zcela jiný. Mnohonásobně větší. Tak velký, že v „nově myslících“ médiích se staly v posledních letech oslavy osvobození Plzně americkou armádou těmi největšími a nejdůležitějšími oslavami osvobození republiky z nacistické okupace. Ve stínu těch oslav se povstali Plzeňané, jejichž boj předcházel vstupu americké armády dovršující osvobození Plzně, vlastně ztrácejí. Ne, datum osvobození Plzně měnit v „nových časech“ nutné není.

Zatímco v Praze jdou lidé typu primátora Hřiba a starosty Prahy 6 Koláře po krku I. S. Koněvovi i Rudé armádě a památníkům s vytrvalou neúprosností, Plzeňané si počínají jinak. Stačí jen porovnat. V Plzni v roce 2015 tehdejší primátor Martin Zrzavecký při instalaci památníku G. S. Pattonovi si oprávněně posteskl: *„Je k politování, že tolik let nestál v Plzni pomník člověku, který odhodlaně vedl vojáky po té strastiplné cestě.“* Na Praze 6 v roce 2020 starosta Ondřej Kolář si ale pro média pochválil, jak chytře se mu podařilo zneužít epidemickou situaci k tomu, aby odstranil památník I. S. Koněva: *„Úplně jednoduše jsme si řekli, že využijeme ten stav, který tady je, protože zákaz vycházení a omezený provoz úplně všeho nám hraje do karet“*.

Supi pracují dlouhá léta pilně a neúnavně nejen v Praze, ale po všech zemích českých. Uplatní se „odborně“ i tam, kde pomníky a památníky není možné přímo zbourat a odstranit a kde chybí místní dravci ochotní je hanobit. Památníky lze nejen tak, jak to předvedli na Praze 6, navzdory těm, kdo je zbudovali, „vhodně“ doplnit novými tabulkami, ale lze je i přejmenovat a upravit do „politicky vhodnější“ podoby. Ve Slezsku v Hrabyni se tak z čela dvou monolitů Památníku Ostravské operace pod záminkou „oprav a modernizace“ ztratily, byly odstraněny znak Sovětského svazu a „nevhodný“ znak československé státnosti. Z expozice samé pak zmizelo a bylo zasunuto to, co se dnes „nelíbí“. Zmizel i „nesprávný název“ památníku, který se vázal přímo k Ostravské operaci, v níž Rudá armáda spolu čs. armádním sborem osvobozovala severní Moravu a Slezsko. Dnes se původní *Památník Ostravské operace* jmenuje daleko „moderněji“ – *Národní památník II. světové války*.

* * *

Kdo si co navaří, to má

Karel Růžička, předseda Alternativy zdola, z. s.

Téma dezinterpretace výsledků 2. světové války nabývá na síle. Aby ne. Fenomén identity se při zkoumání lidské psychiky stále více vynořuje jako velmi významný, a proto pocit vítězství, prohry, oprávněnosti a viny, pocit role vítěze či poraženého mají velký vliv na chování jedince. To přirozeně svádí k cílené manipulaci vstupů formujících identitu a politická, tj. mocenská, propaganda tudíž nabírá nové dimenze.

Dezinterpretace, mystifikace, manipulace, podvody, lži, cenzura mají hody. Ne, že by zde předtím nebyly, ale zatímco kdysi byla lež pracovní metodou některých jedinců, v současnosti je to obvyklý model jednání společnosti. Ostatně proč ne, podvod je totiž charakteristickým rysem kapitalismu, který již nesahá k otevřenému násilí jako společnosti otrokářské a feudální, ale jeho určující hráči své predátorské manévry vůči vykořisťovaným staví na jejich balamucení, opájení iluzemi, na pokryteckém zakrývání reálné nerovnosti (mocenské, ekonomické, sociální, kulturní) formální právní spravedlností. V očích toto vyznávající buržoazie není nad pracovitého otroka se sebeidentitou svobodného občana.

Reinterpretace a dezinterpretace

Do tohoto proudu spadá i spor nejen o výsledky, ale i průběh 2. světové války. Je nepochybné, že kromě procesu dezinterpretace dějin běží i proces reinterpretace, kdy se otevírají archívy, objevují nové nálezy, kdy společenský vývoj přináší další, nové pohledy. Lze tak s odstupem času oprávněně korigovat poznání o intelektuální rovině daných rozhodnutí a událostí. Daleko problematičtější je to s reinterpretací morální stránky chování historických osob, neboť to vesměs nestojí a nepadá s jedním skutkem, s přirozeně se vyskytující chybou či omylem, nýbrž s celým životním postojem postavy nebo skupiny, třídy.

Stalinistická propaganda nabíla zbraně pravicovým dezinterpretům

V případě 2. světové války však jde nyní zejména o dezinterpretaci více než o reinterpretaci. Ovšem pravicová dezinterpretace má na čem stavět. Levice jí totiž svým post/stalinistickým popisem 2. světové války slušně nabíla. Ne, že by celkové dosavadní hodnocení války bylo chybné, mylné či dokonce lživé. To nikoli, leč jak popis událostí, tak interpretace některých z nich poskytly dnešním oponentům řadu menších a drobných událostí, které zamlčely, uměnšily, zveličily podle toho, jak dobová propaganda žádala. Dosud opomíjenými fakty a přehlíženými událostmi, které dnes vyplouvají na povrch, se daří dezinterpretátorům znevěrohodnit nejen tyto dílčí události války, nýbrž celý výsledek války, její příčiny a průběh. Jedna zmanipulovaná informace totiž znevěrohodní celý zdroj.

Co si levice čtyři desítky let vařila, teď konzumuje. Přitom „nová“ fakta nejsou pro autentickou levici nijak zdrcující, drtivá většina jde na vrub stalinismu, jeho metodám a propagandě, ale i nacionalismu, který rád zamlčí své hříchy vůči jiným národům.

Levice musí napsat nový dějepis 2. světové války

Co s tím? Je to jednoduché i složité. Jednoduché v tom, že je třeba shromáždit „nová“ fakta, vysvětlit je do detailu i zasadit do kontextu, složité v tom, že je nutno napsat celý nový dějepis 2. světové války, protože žádný seriál sebekvalifikovanějších článků a ani záplava nejserióznějších reakcí v diskusích na internetu nenahradí ucelený výklad o 2. světové válce. Třeba seriózně ohodnotit ne/rozumnost tehdejších rozhodnutí, vysvětlit události bez příkras či znevažování, přiznat omyly, chyby, zločiny, propagandistický nátěr toho či onoho, probrat příčiny a následky jednotlivých

rozhodnutí a událostí. Ano, v řadě případů padne svatozář, ale to mrzí jen ty, kteří se nesnaží poznat svět v jeho pestrosti a zvládnout tak svojí myslí a skutky složitý běh svého života ve společnosti, ale věří v černobílý obraz a krasojízdu frází, často pod vděčným dohledem mocných.

Nutná jsou jak mnohá celková čísla odrážející nasazení jednotlivých aktérů, stavy a toky lidí, zbraní a dalšího zboží, tak i čísla dílčí, detailní, přibližující jednotlivé události a operace, vývoj války. K tomu samozřejmě spoustu textu o jednotlivých událostech, jejich podrobnostech a souvislostech. Nevyhýbat se problematickým věcem a seriózním, objektivním výkladem sebrat vítr každému, kdo by chtěl deformaci či selekci faktů a údajů záležitost dezinterpretovat.

Evropocentrismus ohledně doby války

Dezinterpretace 2. světové války začíná již otázkou jejího začátku. Evropané zcela přehlížejí události v Asii. Agresi Japonska v Číně s mnoha masakry v dobách, kdy se v Evropě teprve chystala občanská válka ve Španělsku, v níž se formovalo budoucí rozložení stran světové války. Málo se dnes připomíná gradace Hitlerových požadavků od militarizace Porýní a anšlus Rakouska je nadále podáván jen coby jakási vnitroněmecká událost. Se závěrem války je to lepší, avšak to kvůli Hirošimě a Nagasaki.

Za vším hledej – peníze

Ticho po pěšině je o ekonomické rovině příprav války v Německu, zvláště pak o postoji zahraničních bank, které do Hitlera investovaly. Ne, že by se o těchto věcech před listopadem mlčelo, naopak řetězec nacistického rozpínání byl součástí školských osnov, ale asijské bojiště bylo jen letmo vzpomenu. Co je však nejvíce s podivem – ekonomická stránka vzestupu nacismu a fašismu, jejich financování britskými a americkými finančníky se přešly pár floskulami. Přitom v tak ekonomizované společnosti, jako je kapitalismus, by měla být analýza finančních toků, odhalení investic, objasnění vlivu ekonomických pravidel atp. na prvním místě. Dnes to není o nic lepší, přece kapitál nebude přiznávat svůj lví podíl na financování vzestupu Adolfa Hitlera a rozvoje zbrojního průmyslu, zvláště když bylo z Hitlerových projevů jasné, že terčem bude Sovětský svaz a útok na levicová hnutí ať již přímo, nebo skrze populismus.

S Hitlerovým vzestupem souvisí právě i potřeba objasnit populismus fašistů a nacistů, kdy sociálními hesly získávali řadu stoupenců, pár sociálních slibů také sice splnili, ale velkou většinu profitu z ekonomické mobilizace země slízl velký kapitál. Dnes ale odvolávky na tuto hitlerovskou rétoriku (viz i zneužití slova socialismus v názvu NSDAP) slouží demagogům ke špinění levice. Právě proti tomu jsou na místě argumenty o ziscích korporací.

Český prolog

České, respektive československé záležitosti dezinterpretace 2. světové války začínají neinformováním o československo-německých vztazích v 1. ČSR. Aby bylo jasno, jaké měli zdejší Němci možnosti ve školství a kultuře, ve veřejné správě, jaké pozice měli v ekonomice, v politice. Až se čtenáři dočtou, kolik měli škol, kolik úředníků, kde a jak mohli používat němčinu, jaké fabriky, kolik poslanců atd. – ať si porovnají tato čísla s českými, slovenskými, maďarskými, polskými, rusínskými a udělají závěr o utlačování sudetských Němců. Záhodno by bylo připojit srovnání s tehdejším postavením třeba Lužických Srbů nebo Poláků v Německu.

Ano, patří k tomu i výklad vzniku Československa, bojů o jeho území. Potlačení vzpour na několika místech Čech a Moravy, problém vytyčení hranic historických a umělých (na jihu Slovenska, které ale využívají přirozených mezí Dunaje a Ipľu). Národnostní menšiny nebyly územně připojeny ke svým metropolím, ale to jejich kulturnímu, ekonomickému a sociálnímu rozvoji nebránilo. Přirozené zpretrhání obchodních toků z dob Rakouska-Uherska hranicemi následnických států nelze

hned vydávat za hospodářskou politiku toho kterého státu proti svým národnostním menšinám. Rozhodně je důležité daleko více zdůrazňovat rozdíl mezi demokracií 1. ČSR a autoritářskými či přímo diktátorskými režimy našich sousedů. Na tom totiž lze velmi plasticky osvětlovat konflikt mezi občanskými, třídními a nacionalistickými postoji a motivacemi. Demokratické Československo bez poměrně výraznějšího národnostního útlaku menšin bylo pohlceno nacionalistickými diktaturami, v případě Německa se silnou rolí velkokapitálu.

Pravdou ovšem je, že zahraničně obchodní politika 1. ČSR na národnostní menšiny někdy dolehla více než na českou a slovenskou komunitu, ale to bylo více výsledkem ekonomických zájmů a vlivu Agrární strany v prvorepublikové politice, nikoli nějaké cílené politiky proti menšinám. Ostatně role Agrární strany jako vedoucí síly v politice 1. ČSR si zaslouží většího vysvětlování, protože z ní plyne i poválečné vyšachování této strany z politického systému Třetí republiky, což je dnes prezentováno jako nedemokratický krok nadcházející tzv. komunistické diktatury, ač se na vzniku Národní fronty tehdy dohodly všechny ostatní strany, jak levicové, tak pravicové.

Podobné je to s „komunistickou krádeží“ fabrik apod. – dnešní pravice cudně zamlčuje, že velkokapitál byl znárodněn jen půl roku po válce, za souhlasu opět všech stran, levicových i buržoazních. Tyto současné propagandistické tahy ukazují, jak nynější dezinterpretací motiv ohledně 2. světové války navazuje, prolíná s dřívější, polistopadovou třídní dezinterpretací politického vývoje před a krátce po 2. světové válce.

Konkrétnější problematice československé události vázící se s 2. světovou válkou lze počítat od Nečasovy mise v Paříži, kdy pár dní před Mnichovem v zoufalé situaci 1. ČSR se Edvard Beneš odhodlal k zoufalým krokům. Tato epizoda však nijak nemohla ovlivnit hitlerovský marš na Československo. Zájmy aktérů mnichovské dohody byly zcela nadřazeny zájmům, právům a potřebám Čechoslováků. Tehdejší atmosféra v Evropě byla namířena proti Československu. ČSR by se nedočkala žádné vojenské pomoci, což při nedostavení prstence hraničních pevností (na hranicích s „Rakouskem“) a nedokončení byť alespoň jediné velké pevnosti (žádná z nich nebyla osazena těžkými zbraněmi) by znamenalo sotva udržitelný boj s Německem.

Zde se jako bumerang vrací v minulosti opěvovaná ochota SSSR vojensky pomoci, která však už nebyla doplněna informací, že ani Polsko, ani Rumunsko nebyly ochotné povolit průchod Rudé armádě a že ani česká velkoburžoazie nebyla nadšena z možné přítomnosti sovětských vojáků v ČSR. Propagandistické zveličení postoje SSSR ve světle jeho nerealizovatelnosti poškodilo důvěryhodnost levicového výkladu dějin 2. světové války.

U příležitosti Mnichova je záhodno zmínit, že ČSR nehradila jen Francie (544 tis. km², 42 mil. obyvatel) a Velká Británie (244 tis. km², 48 mil. obyvatel.), nýbrž Francie se svými desítkami kolonií v Africe, Asii a Jižní Americe a ještě mohutnější imperiální Velká Británie, nad níž slunce ani nezapadalo. Zradily nás tedy země s obrovským ekonomickým a lidským potenciálem, jimž se nacistické Německo a císařské Japonsko svými plánovanými agresemi chtěly vyrovnat. Velká Británie a Francie mohly problém řešit, když ony byly velké a Německo a Japonsko malé. Neřešily, a tak musely později bojovat se značně posílenými soky.

I to k nám patří

Obcházet se nesmí Druhá republika. I ta patří do našich dějin a je třeba ji zasadit do jejich běhu. Jak Češi a Slováci zametali cestičku fašismu, jak likvidovali demokracii, jak rušili politické strany a časopisy, jak propadali rasismu, jak si našlápli na budoucí kolaboraci. Někteří Češi a někteří Slováci. Sluší se připomenout katolíkům jejich tehdejší dlouhé prsty, útoky na masarykovskou tradici, na E. Beneše. Že katolický kněz Jozef Tiso šéfoval nejprve hlinkovcům a potom i celému fašistickému Slovenskému štátu. Že výsadkáři se po atentátu na Heydricha skrývali v pravoslavném, nikoli v katolickém chrámu. Je nutno připomenout, jak velkokapitál si dal zřídit pracovní, později sběrný

tábor v Letech. Kdo pak obdržel Svatováclavskou orlici, kdo arizoval židovské majetky (a po roce 1989 žádal jejich restituci!).

Druhá republika je důležitým fenoménem v našich dějinách. Dokládá široký morální a politický vějíř naší společnosti. Václava, později svatého, dal zavraždit jeho bratr, husité měli svého Jana Čapka ze Sán, po Komenském přišel Koniáš, obrozenci měli svého Sabinu, po První republice přišla Druhá republika, protektorát měl jak kubiše a gabčiky, tak moravce, krychtálky, vajtaury. Vztah ke 2. ČSR, resp. návrat k jejímu modelu myšlení a konání, např. v podobě současných vztahů k současným velmocem, je výmluvným signálem o charakteru toho kterého subjektu.

Když se dva perou...

Předválečné postoje SSSR jsou významným terčem dezinterpretací, což ovšem byly i v minulosti, jen na opačnou stranu. Cudně se dříve opomíjel stalinistický vztah k sociální demokracii („sociálfašisté“) na přelomu 20. a 30. let jako ke konkurenci komunistických stran, který přetrval až do VII. kongresu Komunistické internacionály a, pod vlivem Jiřího Dimitrova, nastoupení strategie Jednotné fronty. Německá levice byla počátkem 30. let srovnatelným protivníkem NSDAP a včasnou spoluprací mohla Hitlerův nástup k moci oddálit, možná i znemožnit, pokud by zvládla ekonomicko-sociální procesy a sebrala nacistům vítr z jejich populistických a demagogických plachet. Žel, němečtí sociální demokraté a komunisté si spolupráci užili až v koncentračních táborech.

Stalinistické sektářství ve svém tragickém rozměru se projevilo i za občanské války ve Španělsku ve vnitřních bojích na republikánské straně s anarchisty, resp. anarchosyndikalisty. Místo odporu proti Frankovu fašismu nemálo sil a životů levice bylo vyplýtváno na této vnitřní frontě představ o poměrech ve Španělské republice. Této bitvě uvnitř levice se smáli nejvíce a jako poslední frankisté.

Dodejme, že levicový, družstevní potenciál mezi řadovým španělským lidem měl pevný kořínek, kdo by dnes z české levice neznal Mondragon. Jen ho tedy v 50. letech nezaložili ani komunisté, ani anarchisté, nýbrž katolíci.

A ještě jedna poznámka ke „španělákům“, kteří v Madridu bojovali za Prahu – jakpak dopadli po r. 1948? Jak jejich zvýšené zastoupení v procesu se Slánským a spol. ovlivnilo tehdejší výklad o 2. světové válce?

Útočná válka je nepřipustná, vždy hlásala levice

Trapnou událostí je sovětsko-finská válka. Levicové, humanistické ideály Josif Vissarionovič Stalin obětoval bezpečnostně mocenským zájmům. Je fakt, že sovětská diplomacie narazila ohledně svých bezpečnostních zájmů na finskou protisovětskou zaťatost, ale to nijak neopravňuje k útočné válce. Ta nemá omluvu. Navíc průběh bojů obnažil řadu slabin sovětské armády, z nichž některé si vedení SSSR a Rudé armády samo způsobilo koncem 30. let, ale hlavně při jejich nápravě mělo být v Evropě nasáklé válkychtivostí svižnější.

Nevyužitý kontroverzní pakt

Další smutnou událostí je pakt Ribbentrop – Molotov. Nejen dlouhotrvajícím stalinistickým utajováním tajných dodatků, což opět zasadilo ránu důvěryhodnosti levicového dějepisu. Přínejmenším se dá argumentovat vrácením hranic před brestlitevský mír, nešťastným dějinným osudem Polska coby „státu na kolečkách“, jehož hranice byly mnohokrát různě posouvány, sovětským útokem až po rozpadu a útěku polské vlády a zejména skutečností, že zatímco na útok hitlerovců Západ reagoval vyhlášením války, na sovětský postup nic takového neudělal.

Nic z toho ale Stalina neomlouvá. Tímto paktem nic nezískal, žádný rok či dva, jen morálně navěky pošpinil věc levice. V roce 1939 neplánoval Hitler Sovětský svaz přepadnout. Měl pouze plán Weiss na obsazení Polska. Následně se – v roce 1940 – věnoval vyčištění kontinentu na západ od Německa, aby neměl v zádech nástupišťe možného nepřítele, a teprve potom opět zamířil na východ. Plán operace Barbarossa začal vznikat až v létě 1940, posvěcen byl před koncem roku a k realizaci došlo v první vhodný okamžik, v červnu 1941.

Co by se stalo, kdyby Sověti po válce přiznali, že šlo o snahu předsunout obranu pro očekávanou válku? Jenže ona se žádná předsunutá obrana vlastně nekonala. Denní postupy wehrmachtu, zdaleka ne plně motorizovaného, v prvních týdnech války o 30 až 50 km ukazují, že se němečtí pěšáci přesouvali takřka nebráněným územím. Již po týdnu dosáhly první německé jednotky původních hranic SSSR a do dvou týdnů zcela obsadily území, které Sovětský svaz obsadil v září 1939. Stalin měl přes půldruhého roku na vybudování obranných linií na nově nabytém území. Neučinil nic, co by mělo efekt.

To samozřejmě může nahrávat tvrzením, že sám plánoval útok na Německo a že snil, dvacet let po podobném blouznění Trockého ve válkou a intervencemi sužovaném Sovětském Rusku o celosvětové socialistické revoluci, o rozšíření moci SSSR. A co udělal na inkriminovaném území pro propagaci sovětské moci? Získal mysl a srdce tamních obyvatel? Změnil pohled Poláků na Rusko/SSSR způsobený opakovaným dělením Polska?

Stalin by ovšem musel být šílenec, aby po neúspěchu ve Španělsku, prohře ve Finsku a jen s vítězstvím v pohraničních bojích proti Japoncům v Mandžusku zaútočil na Německo nastartované vítězným pochodem Evropou. Přesto je to na pořádnou cestu historiků archívy, aby vyvrátili nebo potvrdili různé konspirace, jimiž krmí veřejnost kupř. sovětsko-britský historik, původně agent, V. Suvorov a které posilují zobrazování Putinova Ruska jako agresivního státu. Žel, bez věcných argumentů, dokumentů, přehrabování archívů a bez na nich postavených logických úvah, což vše žádá obrovský čas a intelektuální nasazení, nelze vyvrátit výmysly, které sesmolíte během okamžiku či pár dní nebo týdnů. Tvrzení o takových Stalinových plánech více vypovídají o duševním rozpoložení zmíněného historika. Pokud by se ukázaly jako oprávněné, tak by vypovídaly především o psychickém stavu Stalina, nikoli o charakteru sovětského státu a jeho lidu.

Případ Katyň

Na to navazuje případ Katyň. Obě strany dlouhá desetiletí předkládaly rozličné důkazy o termínu masakru, písemné dokumenty a další hmotné artefakty o tom, kdo to způsobil, co kdo měl po kapsách atd. Nikdy se oponenti nesetkali na jednom fóru, aby mohli přímo konfrontovat své důkazy a tvrzení, vždy to byly paralelní monology. Ty toho moc neosvětlí, pokud si každý vede svou a pro ty své. Přiznání viny sovětské strany před 30 lety neumlčelo úplně pochybnosti, tak je třeba výměnu argumentů dotáhnout do konce a osvětlit tragické dějiny toho místa, kde se popravovalo už za cara, a osvětlit kromě tragédie samé i celou návaznou propagandu, která desetiletí zatemňovala pravdu.

Mimo pozornost zkoumání katyňského masakru stojí verze možné odplaty, což ale sovětskou stranu neomlouvá, jen vysvětluje její motivace, za obdobný osud desítek tisíc rudoarmějců zajatých po „zázraku na Visle“ v čase protisovětských intervencí, resp. za nakonec neúspěšné protiútočné průlomové operace Tuchačevského vojsk do nitra Polska.

Ticho v minulosti, ale i dnes zakrývá Stalinovo navrácení Besarábie a Severní Bukoviny pod Rusko (Ukrajinu, Halič), resp. SSSR v roce 1940. Třeba na ně ale ještě při současném stupňování protiruské propagandy přijde. Přitom stačí letmo přiblížit politicko-správní dějiny území a pokus o rumunizaci obyvatel za Velkého Rumunska.

Ticho, a to chybné, leží i nad rozpadem carského Ruska a vznikem sovětského Ruska. Ukázat zemi vedenou Vladimírem Iljičem Leninem ne jako imperiální velmoc, jak je prezentován Sovětský svaz po 2. světové válce obklopený k němu přimknutými socialistickými státy, nýbrž naopak jako stát, který díky Leninově národnostní politice, ať již pod tlakem momentální politické a bezpečnostní situace, či o své vůli, umožnil osamostatnění pobaltských zemí a Finska a který se coby první socialistický stát světa hned formoval jako federace. Promptně umožnil desítkám národů to, o co Češi a Slováci marně bojovali půl století za císaře pána.

Stalinovy válečné oběti

Ticho provází i obklíčení cca 650 tisíc sovětských vojáků u Kyjeva, kde ohledně ústupu zaujal Stalin stejně praštěnou pozici, jako pak soustavně zastával Hitler: žádný ústup. V kyjevském kotli uvízlo kolik – šest, osm nebo snad i deset procent tehdejšího početního stavu Rudé armády? Možná právě tato černá skvrna Stalinova vojenského vůdcovství stojí i za velkou popularizací obklíčení čtvrtmilionové Paulusovy armády u Stalingradu.

Každopádně kritice je nutno podrobit Stalinovy výčiny. Počínaje ještě předválečnou likvidací části velení Rudé armády přes stíhání admirála Kuzněcova, který v předvečer německého přepadení vyvedl baltskou flotilu z přístavů a tím ji zachránil, až po neblaze proslulé rozkazy č. 270 a 227 o nepřijatelnosti ustupování a o zádržných oddílech NKVD. Pokud byly tyto nástroje pro uchování bojeschopnosti RA tak účinné, že zachránily SSSR před prohrou, tak proč se o nich v socialistických dějepisech nehovořilo? Pokud nebyly tak účinné, tak je na místě je odsoudit. To, že se nepřítelé staví navzájem před smrtící dilema, je normální. Nakolik to ale může udělat přítel, soudruh? Jaký závazek vzniká pro tohoto soudruha, který ostatní takto vydíral? Ano, RA se tehdy potýkala s ústupy, ale voják, jenž ustoupí, může opět na nepřítele střítet, mrtvý nebo zajatý už nikoli.

Na hlavě s burákovým máslem

Přehliživý vztah k vojákům ovšem nacházíme i na straně USA, země, kde je populární máslo z burských oříšků. Naším a dalším „demokratům“ jest nutno připomenout segregované oddíly US Army. A stálo by za to porovnat čísla ze života a nasazení „bílých“ a „černých“ jednotek, zdali se náhodou neliší v nějakých nemilých parametrech.

Dvojí metr pro československý odboj

Manipulace tradičně provázejí obraz československého tzv. druhého odboje. Jak domácího, tak zahraničního. Z barvy bledě růžové byl překlopen do bledě modré. Či spíše sytě modré. I před listopadem byl totiž západní odboj uznáván, byť omezeně. Natočení *Atentátu* je jasným dokladem. Méně se již psalo o Tobruku, jen pár lidí vědělo o Indočíně, kde působil mj. lékař a komunistický politik František Kriegel. Domácí odboj na tom byl podobně, ale o skupině Tři králové, o československé vojenské rozvědce Františka Moravce a špionu A-54 se nemlčelo. Daleko více se ovšem hovořilo o ilegálních ÚV KSČ, o roli Gustáva Husáka v SNP apod. Kdo dnes ví, že R. Heydrich byl vyslán do protektorátu, protože říšský protektor K. H. K. von Neurath nezvládal boj proti sabotážím a dalším akcím českých vlastenců? Kde se dnes dočtete, že během války přišla KSČ o 30 000 členů? Kolik to bylo – třetina či možná polovina členské základny? Které jiné společenství – krom našich tehdejších židovských spoluobčanů – se s tím může měřit?

Čechoslováci se nemusejí stydět: uskutečnili atentát na třetího nejvyššího muže nacistického Německa (i když zbabraný, takže ho nakonec skolila otrava krve – ještě, že neměl antibiotika). Slovenské národní povstání bylo po jugoslávském partyzánském odboji největší protifašistické povstání v Evropě, předseda protektorátní vlády Alois Eliáš byl kvůli spolupráci s odbojem jediným nacisty popraveným premiérem v okupovaných zemích, kpt. Otakar Jaroš byl prvním zahraničním nositelem titulu Hrdina SSSR. Měli jsme skvělé hrdiny, měli jsme, stejně jako jiní, i své kolaboranty.

O všech je třeba psát, aby lidé neměli iluze, aby viděli hrdiny i antihrdiny, aby viděli, kam až lze dojít a kam už necouvat.

Stálicí, našťastí, je osud Lidic, i když i u nich je záhodno oprášit kontext. Jejich vliv na uznání exilové československé vlády jinými státy, na rozšíření vědomí světové veřejnosti o československém odporu proti okupaci, ale též připomenout podobný osud stovek běloruských obcí, heydrichiádu (a i řádění samotného Heydricha) a jiné formy nacistického teroru a rovněž i diskuse o smyslu atentátu v domácím odboji – a přehlušit tak senzacechtivé konspirace o vlastní vině lidických obyvatel za vypálení.

Průsvih je u poválečných osudů válečných hrdinů. Nepřiměřeně tvrdé tresty anebo i vymyšlené soudní procesy skrze strach upevnily tehdejší moc gottwaldovské skupiny, ale z hlediska dlouhodobého za čas vyšla pravda na povrch a poškozuje dodnes věc levice. Holt neplatí, že účel světí prostředky, nýbrž naopak, že prostředky znesvěcují účel. Nepomáhá ani to, že relativně brzo přistoupila KSČ k sebereflexi. Začaly rehabilitace, ale vleklely se a zdaleka nepostihovaly všechny oběti politicko-soudní zvrůle. Přitom právě moment sebereflexe, uvědomění si chyb a snaha o jejich nápravu je klad, který výrazně odlišuje levici od pravice, jejíž vlády desítky let zatloukají, lžou, mlží, mlčí a pak otálejí s vyplacením, byť jen žebráckého, odškodnění. (Kupř. Britové za Keňu, americký Union Carbide v Bhópálu, dále Seveso, Exxon Valdez atd.)

Náprava musí začít u čísel. Měřit jedním mětrem. Porovnat počty vojáků na jednotlivých frontách, jejich boje, oběti. Ocenit postoj volyňských Čechů, kteří vytvořili značnou část svobodovců na východní frontě. Přiznat neblahou úlohu B. Reicina a podobných údů sovětských tajných služeb mezi vojáky 1. čs. samostatného praporu. Nezapomenout na širší souvislosti, kupř. na fakt, že československá vláda musela britské zaplatit za výzbroj a výstroj našich vojáků v britských službách až „do poslední tkaničky“. (V této souvislosti může napadnout čtenáře nehistorická myšlenka, zda a kolik by si asi naučtovala Velká Británie za případnou pomoc předválečné ČSR, kdyby v roce 1938 vypukla válka s Hitlerem?)

Násilí a krádeže provázely všechny vojáky

Dalším slabým bodem někdejších dějepisů je chování rudoarmějců při osvobození ČSR. Místo sebekritického přiznání excesů s hromaděním hodiněk apod. či se znásilňováním fungovalo zakrývání uší a očí. Přitom za znásilnění šel dotyčný ke zdi, takže je evidentní, že to byla selhání jedinců, nikoli systémová vada RA. Násilí na ženách na západní frontě před několika lety mapovala táž jedna historička a spojenečtí vojáci z toho nevyšli zrovna se ctí. Znásilňování žen se dopouštěli Němci, Sověti, Američané, Chorvati – v tom se vojáci neliší, tak vůbec není třeba vytahovat jen některé. Ba naopak, selektivní informování je znakem manipulace.

Ohledně hromadění cenností se dají připomenout honičky a skrývačky s obrazy a poklady na západní frontě, kde to bylo na straně nacistů organizováno velením jednotek. Umělecké sbírky plenili spojenci na obou frontách, u vojáků RA, ale též vojáků a důstojníků USA a dalších spojenců to lze přičíst osobním zkratům.

Ekonomika, ekonomická pomoc a zločinnost

Samozřejmostí musí být celkové statistiky nasazených sil, ztrát vojenských a civilních, válečných zločinů, ekonomických výkonů, dodávek zbraní tuzemských a zahraničních atd., z nich totiž lehko vyplyne obrovské lidské nasazení ze strany SSSR, velikost pomoci od západních spojenců apod., což je nezbytné k popisu válečné strategie a taktiky obou stran.

Naprosto zásadní v tomto tématu je odhalení ekonomických vztahů přes čáru mezi korporacemi USA a Třetí říše, viz tatíček, resp. dědeček prezidentů Bushe staršího a mladšího. Na

základě této nemorálnosti ne zrovna důsledně stíhané lze ukázat, že máslo na hlavě nemá jen Stalin a spol. za plýtvání lidskými životy, ale také americký kapitál a státní orgány, které kšeftovaly prostřednictvím Mezinárodní zúčtovací banky v Basileji s nacistickým protivníkem. Servis IBM v Osvětimi, nedaleký provoz firmy Prescottta Bushe využívajícího vězně z tohoto tábora, reinvestice nacistů do amerických firem v jejich rukou (GM-Opel) atd. Včetně poměrně liknavého bombardování plzeňské Škodovky v průběhu skoro celé války, které náhle zintenzívnilo krátce před koncem, kdy bylo jasné, komu bude patřit po válce.

Není třeba cudně zakrývat naprosto bezskrupulózní ziskuchtivost na straně západních korporací a jejich nacistických partnerů, respektive jejich majitelů a manažerů, a též vypečené postavení bank. Vláda USA musela zřídit úřad s 200 úředníky, kteří naháněli americké kapitalisty, kteří bez uzardění obchodovali s nácky, kteří jim zabíjeli na frontě jejich spoluobčany, nemluvě o dalších spojeneckých vojácích.

Je vůbec s podivem, do jaké míry předlistopadový dějepis, tj. dějepis historiků znalých Marxova Kapitálu, opomíjel právě ekonomickou stránku války. Pro válčení totiž nestačí vojáci a kvéry, musíte mít především prachy. Moc a moc peněz. Bez nich zůstávají všechna proklamovaná politická, ideologická, propagandistická zdůvodnění války jen žvásty na papíře a vojáci s kanóny v kasárnách. A ovšem nestačí mít peníze v trezoru, nýbrž je musíte přetavit ve fabriky, technologie, tanky, děla, opevnění, munici, pohonné hmoty, potraviny, výcvik vojáků a další.

Vždyť ekonomické aspekty vybudily válku v severní Africe a stejně tak ony stojí za Stalingradskou bitvou – Hitlerovi šlo o přístup k ropě. Díky prohrám na těchto dvou místech se nedostal ani k arabské, ani ke kaspické ropě, zůstalo mu pouze Rumunsko a výroba syntetického benzínu. Kdoví, jak by se válka vyvíjela, kdyby měly jeho tanky a letadla vždy plné nádrže.

Fenomén klíčového významu ekonomiky pro svobodu a samostatnost politického rozhodování je nutno podstatně více zdůrazňovat, aby současní naši spoluobčané nežili v iluzích o reálnosti možných variant vývoje republiky, která je snadno ekonomicky vydíratelná v řadě oborů. V té souvislosti je důležité si uvědomit, že na jednu stranu je ekonomických informací přešřel, na druhou stranu některé chybějí: ty zosobňující, objasňující vlastnictví, rozhodování, motivace.

Nejen Sověti a Američané, ale také Rumuni, Poláci a Francouzi

Největší prostor v ČR pro dnešní dezinterpretace 2. světové války vytvořilo přemrštěné adorování role Rudé armády a opomíjení významu západních armád. Naprosto skandální bylo mlčení o účasti a obětech rumunských vojáků. Možná si to připomněli občané a školáci v Brně, kde je jejich ústřední pohřebiště, ale jinde to nebylo nijak vzpomínáno. I stovka francouzských partyzánů majících mohyly na Strečně byla vzpomínána více než desítky tisíc Rumunů. Nezapomínat ani na Poláky, ač se po válce na severu Čech několikrát i smrtelně kočkovali s rudoarmějci. Třeba dát čísla na stůl a nenechat se zatlačit pryč od nich do srdceryvných epizod konkrétních lidí, propagandistických obecných floskulí nevyjadřujících poměr zásluh apod.

Součástí toho je samozřejmě i konstatování obětí sovětských bombardování, kupř. v Mladé Boleslavi v den osvobození Prahy, ale z výčtu čísel a porovnání bude jasné, že větší paseku způsobilo spojenecké bombardování, a opět to doprovodit ekonomickými motivacemi. A nezapomenout připomenout, že masové bombardování civilního obyvatelstva, jak ho prováděla americká a britská letadla, zavání válečnými zločiny. Dnes již určitě.

Zpochybňování demarkační linie je třeba zamést jako naprostou vojenskou nekompetentnost, a tím hlasatele zcela odborně znevěrohodnit. Naopak je možné vyzdvihnout solidní odhad spojeneckých vojevůdců, jak s předstihem dovedli dobře naplánovat vývoj závěrečných bojů; vždyť největší odchylka nepřesáhla týden (závěr bojů u Milína).

Temnou stránkou osvobození je poválečné zatýkání ruských emigrantů a odvezení tisíců lidí do SSSR. A samozřejmě jejich trpký osud tam. Komu a jak to posloužilo? Stupiditu tohoto přístupu stalinistů dokládá osud jedné dívčiny z jedné východoslovenské dědinky, která dopoledne přeběhla přes potok na návštěvu za tetou, v poledne ale byla po odtržení Podkarpatské Rusi vytýčena a uzavřena nová hranice mezi Československem a SSSR a děvče se mohlo podívat do vlasti až po 40 letech. Ani na pohřby rodičů ji nepustili. Velká politická vítězství by neměly kazit černé prohry lidskosti.

Jak to bylo v Praze a Plzni?

Květnové povstání českého lidu a osvobození Prahy je opět téma, které bylo utopeno ve floskulích místo toho, aby se seriózně vypořádalo jak s účastí Ruské osvobozovací armády, tj. banderovců, tak i s autentickým, jakož i s hurávlástenectvím na konci války. Není dobré malovat iluze o morálním stavu národa. Ono se to potom v kritických okamžicích stejně provalí a jen to pokazí představy a plány těch, kteří to myslí s občany férově.

Potenciál pro výstižnou konfrontaci faktů má porovnání osvobozování Prahy a Plzně. V Praze padlo v boji několik desítek sovětských vojáků, v Plzni vykazují jedině úmrtí, a to při autonehodě. To, že v Praze jsou pohřbeny stovky Sovětů, jednak dokazuje silné boje v okolí Prahy, a jednak je málo známým obrazem toho, že vojáci neumírají jen rychle v boji, ale i pomalu na nemocničních lůžkách.

Vlasovci měli možnost volby

Rozhodně nelze obcházet mlčením či jen pár slovy účast vlasovců. Ovšem pěkně z gruntu, od uvíznutí pod Leningradem přes další anabáze, Varšavu a Normandii, až po Prahu a útek do západního zajetí. Zvláště jejich protipolské běsnění během varšavského povstání, které se zajídalo i nacistům, nesmí být zapomenuto. Existuje ostatně vícero zpráv, že Němci z území mimo říši, tj. sudetští, lotyšští aj., se dopouštěli ohavnějších skutků, než ti „praví“.

Zapomenout se proto nesmí na plk. V. V. Gil-Rodionova, neboť on je příkladem, že vlasovci měli možnost jiné volby. I on padl do německého zajetí, velel zajatým sovětským vojákům v hlídkové činnosti v německém týlu a v bojích proti partyzánským jednotkám, ale nakonec spolu s nimi k partyzánům přeběhl a opět bojovali proti nacistům. Byl za to vyznamenán i samotným Stalinem. Stejně tak Sověti vyznamenali vlasovského, resp. buňačenkovského řidiče, který při květnovém zatýkání odhalil své šéfy. Toto vyznamenání se už nedalo nijak propagandisticky využít k působení na bránící se vojáky, aby se vzdali, už bylo po válce, takže to bylo opravdu upřímně za daný čin.

Perspektivy sovětských zajatců v nacistických lágrech byly však značně neperspektivní, smrt byla příliš častým koncem. Sovět, Slovan a voják nebyl dobrý životopis, ale pokud nepřišla smrt, tak banderovský osud nebyl nutný. Stejně tak ovšem smutným faktem je poválečný život osvobozených zajatců v SSSR, kdy až s filmem „Osud člověka“ (1959) se jim dostává společenské rehabilitace. Je to další z klikatých větví sovětských dějin.

Dekrety prezidenta republiky

Součástí dezinterpretací o 2. světové válce jsou samozřejmě prezidentské dekrety Edvarda Beneše. Ostatně jejich zrušení je cílem vlivných majetkových a politických hráčů, takže vytvoření tomu nakloněné společenské atmosféry – revizí odkazu 2. světové války – je nepochybně jedním z cílů současných dezinterpretací. Jak by pak dopadly případné žaloby na určení vlastnictví?

Terčem jsou dekrety, terčem je E. Beneš, nástrojem je operování zvlášť jedince a zcela se opomíjí nutný souhlas exilové vlády a potvrzení dekretů poválečnými poslanci Národního

shromáždění. Posluchači, diváci a čtenáři, kteří nemají tuto státoprávní výbavu o souvislostech dekretů, mohou pod cíleným soustavným tlakem naskočit demagogům na lep. Kdysi v dějepisu byla zmínka o pozdějším uznání dekretů poslanci, je tam i dnes?

Posledním ožehavým tématem je odsun neantifašistických Němců a Maďarů. Opět třeba vytáhnout čísla z voleb v roce 1935, kde v pohraničí henleinovci získali přes 90 % hlasů. A stejně tak uvést čísla o udělených nacistických medailích za aktivní rozvracení Československa – bylo jich skoro jeden a čtvrt miliónu. Přitom populace sudetských Němců čítala okolo tří miliónů osob. Sice ne všechny medaile byly uděleny Němcům z Československa, část dostali i Němci říšští, ale uvedená dvě čísla jasně odhalují většinu dospělých sudetských Němců jako aktivních přísluhovačů a sympatizantů německého nacismu, rasové nadřazenosti a nesnášenlivosti, diktátorského, vůdcovského režimu, kterému dali přednost před demokracií a rovnocenným soužitím národů.

Část jich na konci války uprchla sama, valná většina ale byla odsunuta až po válce. Milióny byly, na 99 %, odsunuty bez krvavých incidentů. Řádově tisíce se jich stalo obětí excesů jedinců a nad míru příčinlivých rozvášněných davů. Rozhodně nešlo v případě vražd o státní politiku poválečné ČSR. Kromě rozhodnutí z Postupimi je záhodno poukázat na vzor z řešení turecko-řecké války ve 20. letech, na odsun Němců z Polska, výměnu obyvatel mezi Maďarskem a ČSR, na odchod Židů do Izraele, na procesí muslimů a hinduistů mezi Indií a Pákistánem po vzniku těchto států i na přesuny národů za Stalina. Transfery národů tehdy nebyly žádnou raritou.

Dezinformace v naběračce emocí

Dezinformace v tomto tématu proniká na veřejnost kromě obvyklých i jedním zvlášť působivým kanálem – televizním, resp. filmovým. Kolik bylo natočeno filmů o jednotlivých fázích války, o jakých rovinách, kolik dokumentárních působících na racionalitu, kolik hraných působících na emoce? Kolik a jaké jsou o celkovém pohledu na válečné kataklyzma (Bitva o Berlín, trilogie O. Vávry, Osvobození apod.), kolik o příběhu skupiny (Nikdo nic neví, Byl jednou jeden dům, Tora! Tora! Tora!, Příliš vzdálený most aj.), kolik o tragédii jedinců (Jeřábi táhnou, Kočár do Vídně, Habermannův mlýn atp.)? Kolik filmů popisuje tragické příběhy odsunu, resp. německých jedinců určených k odsunu, a kolik jich přibližuje problémy soužití v Sudetech před Mnichovem? Těch na téma odsunu je několik, a těch „předmnichovských“? Film Ukradená hranice je až zachycením příběhu mobilizovaných vojáků, nikoli civilů spolu žijících v národnostně promíchaném regionu, přesněji v promíchaném, leč s majoritou jedné národnosti.

Česká, případně slovenská filmová a televizní tvorba dluží seriózní dokument o 2. světové válce, o jejích příčinách, o situaci v předmnichovské republice, o průběhu války a o jejích dozvucích. Rozhodně schází hraný film o situaci v pohraničí před válkou, ale i po válce, v kterém ale nebudou Čechoslováci zobrazení jen jako lumpové vraždící bezbranné Němce, nýbrž v celém spektru politickém a psychologickém, a to v odpovídajících poměrech, kdy exces bude výjimkou, nikoli pravidlem (to samé samozřejmě o Němcích, kteří nebyli jen holubice k zulíbání).

Hanebný přemrštěný pardon pro opožděné mstitele

Případy poválečného vraždění Němců jsou ostudou Čechoslovoáků, ale se zrádci a kolaboranty tehdy účtovala celá Evropa. Stačí se podívat do Francie, jak dopadly holky z nevěstinců povolné nacistům. Skandální ovšem je zákon č. 115/1946. To, že dojde k excesům vraždění civilistů v závěru osvobozovacích bojů nebo v prvních dnech svobody, kdy jsou emoce vypjaté a pomstychtivost neukojená, je pochopitelné, ale samozřejmě sotva omluvitelné. Protáhnout tento generální pardon na více než pět poválečných měsíců byl vědomý, chladnokrevný cynismus.

Reparace nesmí být zapomenuty

Téma, které nesmí být zameteno pod koberec, jsou válečné reparace. Německo zaplatilo Československu jen necelé jedno procento z částky vyměřené v Pařížských dohodách. Kdyby ty stamiliardy korun (v předválečné hodnotě) naše země inkasovala, tak by to určitě přispělo k její ekonomické kondici. To mohlo prospět, dle schopností vlád, ekonomické a sociální situaci, řešení ekologických problémů atd., což by zdejší obyvatelstvo potěšilo – a třeba by se žádný listopad 1989 nekonal. Německo je dnes dost bohaté na to, aby reparace začalo splácet. Jen si nejsem jistý, zda je i česká politická scéna dost bohatá, a ještě více dost bohatá na rozum a morálku, aby případné splátky našly celospolečensky smysluplný cíl.

Není okupace jako okupace

Součástí komplexnějšího výkladu o 2. světové válce by mělo být i porovnání let 1939-45 s lety 1968-89(91). Kolik úmrtí způsobili Němci, kolik Sověti. Co vše a jak zde řídili, jaká byla pozice zdejší vlády a občanů, jak zde lidé žili, jakou měli budoucnost. Na účet nacistů jdou životy zhruba 350 000 Čechoslováků, na konto Sovětské armády stovky, tj. o tři řády méně. Vzhledem k délce pobytu se dá spočítat, že nacistická okupace byla – z pohledu obětí na životech – asi třitisíckrát intenzivnější. Navíc na straně Němců jde o vraždění v koncentracích, popravy, padlé v bojích, umučené, zatímco na straně Sovětů nemalou část tvořily oběti autonehod. Plus ještě jedna „drobnost“, vyhnání nacistů znamenalo dalších více než 160 000 padlých (celkem je tudíž s ČSR spojeno ve 2. světové válce na půl milionu zmarněných životů), Sověti odešli bez boje.

Promarnili jsme vhodný čas na diskusi

Českoslovenští pováleční dějepisci, ale zejména politici, žel v drtivé většině levicovní, promarnili přes 40 let období, kdy mohli ventilovat chmurnější stránku 2. světové války z pozice vítěze, a především z pozice vládnoucí síly. Tedy z pozice toho, kdo má dostatečné páky mediální a vyučovací, aby problematiku události podrobně popsal, uvedl do kontextu a mohl tak v mocenské a kulturní převaze vládnoucí autority zvládnout společenskou diskusi nad nimi. Dnes se to děje tak jako tak, avšak levice již není v roli ideové, natož politicko-mocenské autority české společnosti, takže být solidně protiargumentuje proti atakům pravice, její hlas nedoléhá k těm, kteří objektivní pravdu nejvíce potřebují – k mladým.

Uspokojení sotva vyvolá vědomí, že i pravice jednou dojde na svoji zaslepenost a otevře se pak možnost objektivně pohlédnout na jednu z nejvýznamnějších etap našich a světových dějin. Česká společnost „jen“ ztratí dalších několik desetiletí, která pokríví její vývoj a která místo dialektického poznání pestré existence a působení protikladných sil ji ponechají v zákopech černobílých obrazů.

Polistopadová levice v podobě KSČM a zčásti i ČSSD disponovala dostatečnými finančními prostředky a zprvu i personami na to, aby mezery ve výkladu příčin, průběhu a výsledků 2. světové války zaplnila, vysvětlila, zhodnotila.

Fenomén Stalin

Drtivá většina problematických událostí válečných a poválečných je výsledkem nikoli komunistické, nýbrž stalinistické politiky. Levicovní historici, politici, ideologové a propagandisté místo toho, aby v zásadní rozdílnosti komunistických ideálů a stalinistické praxe získali účinnou zbraň proti antikomunismu, proti pravicové propagandě, dezinterpretacím, tak se při kritice J. V. Stalina a stalinismu ošívají. Nejsou s to odlišit podíl prostých sovětských občanů na budování a obraně své vlasti, fenomén komunistických idejí spravedlnosti, solidarity a humanismu od podílu stalinistického vedení Vsesvazové komunistické strany (bolševiků) (VKS(b), 1925-1952) a KSSS

(od 19. sjezdu v roce 1952) a sovětského státu od jejich praktické politiky a stejně tak jsou neschopni odlišit a ohodnotit klady a zápory Stalina a dalších. Stalin není jen černou nebo jen bílou postavou dějin, konal dobrá i špatná rozhodnutí jako každý vedoucí pracovník. Těch špatných by bylo méně, kdyby se neobklopil příkyvovači a odmítl kult své osobnosti. On a jeho spolupracovníci a následovníci mají na triku většinu skutků, na nichž je vystavěna současná dezinterpretace 2. světové války, ať již jde o rozhodnutí a činy z doby válečné, nebo o formování poválečného popisu a výkladu války. Stejně tak je ovšem pravdou nesmírné renomé, které Stalin měl mezi spoustou sovětských občanů a vojáků a které jim dodávalo psychické síly v kataklyzmatu druhé světové války. Na frontě, v týlu, v boji či u strojů nebo na poli.

S obdobím Stalinovy vlády bude navždy spojena industrializace SSSR, alfabetizace obyvatel, rozvoj vzdělávání, vědy a kultury. Vesměš šlo o celosvětové trendy, ale SSSR ze zemí se stejnou výchozí pozicí šel nejrychleji. Přírozeně vznikla fascinace celkovými úspěchy socialistického státu a podpořilo to vlastenectví. Cesty, které k tomu Stalin zvolil, jej však nechtí. Socialismus nejsou jen tuny železa a cementu, za ně lidské životy nelze směňovat. Právě člověk, každý člověk, má být smyslem konání.

Občanům nelze upírat podíl na řízení země. Komunisté pod Leninovým vedením rokovali na sjezdech strany každý rok, a to i v dobách zahraničních intervencí, kdy se území pod kontrolou sovětů smršlo jen na zlomek a existence socialismu byla nepoměrně více ohrožena než za války s hitlerovci. Za Stalina se perioda sjezdů prodlužovala, před válkou dosáhla pěti let, od roku 1939 do roku 1952 se neuskutečnil žádný sjezd. Naprosto nesrovnatelné s poměry leninskými. Ne nadarmo označili Sověti druhou světovou válku za Velkou vlasteneckou válku; vlastenectví více motivovalo občany k obraně než třídní aspekt konfliktu. Vždyť také nemálo obyvatel po vpádu hitlerovců je vítalo jako osvoboditele od stalinismu. I to patří do historie 2. světové války, stejně tak jako následující prozření těchto vítáčů kvůli rasismu nacistů.

„Lidumilný“ a „demokratický“ Churchill

Pokud kvůli prohrškům J. V. Stalina nosí „demokraté“ nos příliš vysoko a hledí soše Winstona L. S. Churchilla pouze do tváře, měli by očima klesnout drobet níže – viděli by ruce od krve. Churchill byl totiž zejména politik obhajující kapitalistické britské impérium, nikoliv světloňoš demokracie, blahobytu obyčejného lidu a míru. Určitě je chvályhodný jeho postoj k německému nacismu, k Chamberleinově zradě Československa v Mnichově (*„Británie a Francie si mohly vybrat mezi válkou a hanbou. Zvolily hanbu a budou mít i válku.“*). Jsou jasné jeho strategické schopnosti, počínaje modernizací válečné flotily na počátku století po neblahý projev ve Fultonu. On byl však premiérem, když začalo plošné bombardování německého civilního obyvatelstva, byť vesměš oddaného Hitlerovi. Velmi výmluvný je jeho plán Nemyslitelné. Během jeho vlády sevřel britskou kolonii Bengálsko hladomor, který v letech 1943-45 zahubil dva až tři milióny lidí (3,55 % populace). Ctihodný sir se, dle svědectví jeho tajemníka, o situaci zajímal pouze jednou: *„A Gándhí – už zemřel?“*

Je to pouze pár let, co Velká Británie vyplatila odškodné řadě občanů Keni, kde za druhého Churchillova premiérování v první polovině 50. let řádili britští vojáci a tajné služby: vraždy, znásilňování, mrzačení, vypichování očí, usekávání končetin... Postihlo to asi dvě desítky tisíc lidí. A jestliže se Stalinovi a Sovětskému svazu vytýká, že si po 2. světové válce vytvořil ve východní Evropě pás nesvobodných, nedemokratických vazalských států (na místě předválečného „cordon sanitaire“, který měl ochraňovat Západ před SSSR), tak je s podivem, proč stejní vyznavači demokracie a svobody mlčí nad koloniální praxí Velké Británie a Francie. Je ani druhá světová válka vedená pod prapory svobody a demokracie proti nacistické diktatuře nepohnula k poskytnutí nezávislosti jejich koloniím. Nepohnula je k tomu ani účast řady domorodých vojáků z kolonií na frontách 2. světové války. A dodejme, že pozdější boje za nezávislost byly hodně krvavé.

I tento kontext totiž patří do reinterpretace 2. světové války. Zvláště, když někdo umenšuje roli a motivace Sovětského svazu v ní. V tom případě je nutné takovým nastavit zrcadlo, kouknout se jim pod koberec.

Číslo hovoří jasně, kdo nesl hlavní tíhu bojů a jaký je tudíž hlavní tón výkladu o této válce. Konkrétní sporné události nenarušují, nýbrž vybarvují celkové vyznění. Ve své kvalitě potvrzují složitost války, komplikovanost rozhodování, vrtkavost osudu konkrétních jednotlivců, avšak ve svém množství jasně mají navrch skutky pozitivní, mnohonásobně převyšující excesy jedinců, omyly, chyby a zločiny jedinců či politických a vojenských orgánů. Postoje a skutky řadových občanů, na frontě i v týlu, jejich obětavost ve frontovém hromobití kulek i tichu hladu vyčerpaného zázemí jsou jasným majákem v hodnocení oproti výčinům hrstky politiků a jejich nohsledů, vojevůdců, podnikatelů, novinářů a dalších, kteří pro svoji kariéru nebo kvůli svým předsudkům páchali zlo.

Ta část pravice, která se vydala cestou dezinterpretací (část pravice tomu nepodlehla, to je nutno mít na zřeteli), tím vyjevuje svoji intelektuální nekompetentnost, protože opakuje chyby mnoha jiných historických předchůdců, mj. stalinistů. Její nemorálnost jí sice, jak se v takových případech znova a znova děje, získá krátkodobé výhody, leč po odhalení dezinterpretací bude mít z ostudy kabát. (Přiznejme si, že jich má už plný šatník, avšak stále je to řadě lidí málo). Třeba vydržet, ochraňovat a sbírat fakta a konfrontovat je s výmysly a polopravdami, využívat je ke kontextualizaci událostí vytržených ze souvislostí a ke zbarvení černobílých dezinterpretací pestrými detaily. Levicové, tj. objektivní, seriózní, spravedlivé reinterpetaci 2. světové války chybí jedna drobnost – sepsat o této válce a jejím vnímání v dějinách ucelenou publikaci.

Jeden dluh mají všichni ti, kteří svobodné a demokratické Československo ctí jako správnou republiku svou a svých předků – vybudovat památník a muzeum hrdinům a obětem 2. světové války, aby žádné jméno, žádný skutek nezapadly v zapomnění.

* * *

Stalin se nezřekl vedení

Sergej Devjatov, doktor historických věd; Jurij Borisjonok, kandidát historických věd; Valentin Žiljajev, kandidát historických věd; Olga Kajkova, kandidát historických věd

Dnes existuje mnoho výkladů, jak a čím vinou spatřila naše země 22. června 1941 právě takové – krvavé svítání. A právě ten fakt, že ani po osmdesáti letech není jeden výklad, ale je jich mnoho, ohromuje patrně ze všeho nejvíc. Ale celá věc je v tom, že my především zdaleka neznáme vše. A to nejenom my.

Pomluvy v podobě verzí

Doposud jsou uzavřeny archivy mnoha zemí – účastníků toho masakru. Svá tajemství si pevně chrání jak Američané, tak Angličané i Němci. A proto svět například dodnes nemá tušení, proč hodinu před oficiálním začátkem války – ve tři hodiny v noci moskevského času – začalo bombardování Sevastopolu. Angličané dosud neodtajnili všechny dokumenty související s příletem pravé ruky Hitlera Rudolfa Hesse 10. května roku 1941 do Velké Británie a jeho uvězněním...

Výsledkem je, že ti, kdo se opravdově zajímají o nejdůležitější okolnosti začátku Velké vlastenecké války, často dopřávají sluchu ani ne tak faktům, jako domněnkám a mýtům. Vynasnažíme se zorientovat se v některých z nich, v těch nejviditelnějších, a poodkrýt málo známé podrobnosti ze skutečného roku 1941.

Trvanlivé legendy šíří dávno a úspěšně literatura a filmy. Kdo by například nevěděl, že se Moskva v předvečer války doslova hemžila nebezpečnými a zkušenými německými špióny? Přesně před půl stoletím, roku 1971, se právě o tom úspěšně v sovětských kinech promítal dobrodružný film „Jeden z nás“. Úskoční hitlerovci tam právě 21. června 1941 nastražili výbuch v moskevském zbrojním závodě, kde se vyrábějí „kaťuše“. Odvážní čekisté překazili zákeřné plány hitlerovců na poslední chvíli. Uznávanému režiséru Gennadiji Polokovi a scénáristům Alexeji Nagornému a Geliji Rjabovi se podařil kvalitní film, ve kterém si Georgij Jumatov zahrál jednu ze svých nejlepších rolí, a i špióni v podání Nikolaje Griňka a Tamary Seminy byli přesvědčiví. Není to zapomenutý film, čas od času se objevuje na televizních kanálech.

Ve „Špionážním románu“ Borise Akunina (2005) zfilmovaném pod názvem „Špion“ (2012) je mnohé z atmosféry jarní Moskvy roku 1941 převzato z Polokova filmu. Stejně tak do toho zapadá i koncentrace berlínských špiónů. Z osobností jsou přidáni Hitler a Canaris, Stalin a Berija, kterého ve filmu režisér Alexej Andrianov ochudil o nejpůsobivější a nejfantasknější scénu románu, kdy zákeřný německý agent popadne Lavrentije Pavloviče za krk přímo ve stalinské pracovně, tím ho neutralizuje a získává možnost promluvit si s vůdcem o samotě. Také tento film stojí za zhlédnutí, čemuž napomáhají i Danila Kozlovskij a Fedor Bondarčuk v rolích čekistů a zpodobnění hitlerovských diverzantů Vladimírem Epifancevem a Viktorií Tolstoganovou.

Jenže jaká smůla: historické věrohodnosti není v obou filmech ani za mák. Hitlerovští agenti v hlavním městě SSSR v předvečer války byli, ale ne v takovém počtu a ne s tak zákeřnými úmysly. Když chceme vidět reálný obraz událostí na začátku války, musíme se vzdát takových barvitých báchorek. Patří k nim ještě jedna literární verze. Spisovatel a záhadolog Igor Bunič (1937–2000), vyznavač teorií poměrně známého Viktora Suvorova, publikoval v roce 1997 ve svém uměleckém díle domnělý dopis Hitlera Stalinovi ze 14. června 1941. Od té doby stačil tento text zazářit na mnoha místech, dokonce i v napohled solidních dizertacích. Jeho originál se historikům a archivářům nedaří najít po mnoho let ani v ruských, ani v německých archivech. A skoro určitě ho nenajdou, vždyť dopis má všechny znaky falzifikátu, který nelze brát v úvahu, pokud se zabýváme skutečnými dějinami.

Vůdce probuzený Vlasikem

Kromě románů a filmů vyvolávají otázky i oficiální výklady začátku války. Důkladné opravě musí být podrobena i ta verze, která v průběhu mnoha let zůstávala jako jediná a všeobecně přijímaná. Už v roce 1941 se říkalo, že Německo napadlo Sovětský svaz nenadále. Ale není žádných pochyb, že nenadále bylo přepadení jen pro lid. Vedení strany a armády bylo dobře obeznámeno s tím, že je válka nevyhnutelná a může začít ze dne na den. A ta informovanost spojená se zdánlivou nečinností v odpověď porodila pozdější a neméně známou verzi vývoje událostí: prý je Stalin osobně vinen tím, že SSSR nebyl připraven na začátek Velké vlastenecké války.

Ta verze pochází z druhé poloviny padesátých až počátku šedesátých let. Organizátorem a inspirátorem jejího šíření byl osobně Nikita Sergejevič Chruščov, který dělal vše, aby co nejvíc zničil autoritu v té době už mrtvého Stalina. Vždyť jen tak se mohl cítit bezpečně na kremelském Olympu. Udělalo se mnoho pro sestavení této pro Chruščova výhodné a potřebné verze. Upravovaly se dokumenty a místo nich se předhazovaly vyložené smyšlenky: například ta, že naši rozvědčíci o tom všude hovořili a Richard Sorge dokonce sdělil ústředí nejen datum, ale i čas začátku německé ofenzívy, ale Stalin přikázal toto sdělení ignorovat jako vyloženě nepravdivé – prý, máme s Hitlerem dohodu, že nás nenapadne.

I dnes tomu mnozí věří, zatímco informovaní historici potvrzují, že Sorgeho telegram s datem začátku války je mýtus, literární výmysl, který se utvrdil díky knihám a ve své době proslavenému filmu francouzského režiséra Yvese Ciampiho „Kdo jste, doktore Sorge?“ (1961).

Ještě jedna rozšířená verze, které také napomohl Chruščov, dokonce tvrdí, že Stalin první dny války nebyl v Kremlu, že se on i jeho spolupracovníci tak vyděsili, že upadli do jakési nemohoucnosti a na zprávy z hranice jednoduše nereagovali, nechali věci běžet samospádem. Vychytralý Chruščov, který na začátku války nebyl v Moskvě, ale v Kyjevě, ve svých diktovaných vzpomínkách speciálně odkazuje na to, co prý slyšel od Beriji. Lavrentij Pavlovič, který byl v roce 1953 zastřelen a nemůže nic potvrdit ani vyvrátit, je ideální informátor. To znamená, že se mohou vyprávět i takové bajky, které jako by pověděl Chruščovovi Berija: „*Stalin byl morálně naprosto deprimován a udělal takovéto prohlášení: ‚Začala válka, vyvíjí se katastrofálně. Lenin nám zanechal proletářský sovětský stát, a my to po-...‘. Doslova tak se vyjádřil. ‚Já, – řekl, se vzdávám vedení‘, a odešel. Odešel, sedl do auta, a odjel na blízkou daču‘.*“

Nový impulz dostal ten mýtus v době perestrojky, a dodnes mu mnozí věří. Ve skutečnosti jsou Chruščovovy memoáry týkající se začátku války absolutně nehodnověrné. Stalin se dozvěděl o vypuknutí války kolem půl čtvrté ráno 22. června na své Blízké dače v Bolinském. Vůdce spal. Probudil ho velitel jeho ochranky Nikolaj Sidorovič Vlasik. Kolem páté ráno přijel Stalin do Kremlu. To je dokumentárně potvrzeno zápisy Stalinových sekretářů, kteří měli službu. První návštěvníci u Stalina byli v 5:45 Molotov, Berija, Timošenko, Mechlis a Žukov. Později bylo u Stalina ještě kolem patnácti návštěvníků. Poslední odešli z pracovny v 16:45.

Bunkr na Kirovské za čtyři dny

Ve skutečnosti odvedlo sovětské vedení už první den války ohromnou práci v nejrůznějších směrech. Mnohé bylo nutno udělat okamžitě. V průběhu několika dní po 22. červnu byly reálně ohroženy životy „velkých vůdců“ v čele se Stalinem: spolehlivý úkryt pro případ hromadných hitlerovských náletů na Moskvu nebyl ani v Kremlu, ani v celém hlavním městě. Přípravy na válku byly, ale ne až do takových detailů.

Na vybudování kremelského protiletického krytu se začalo pracovat hned, už v létě 1941.

Právě tehdy v parčíku mezi Arsenálem a Domem vlády začala stavba železobetonového bunkru za účasti specialistů Metrostroje v čele s vedoucí čtyř Tatjanou Viktorovnou Fedorovou (1915–2001). Dokončen byl ale až uprostřed roku 1942. Teprve od té doby se mohlo vedení země během několika minut dostat z kremelského bytu nebo pracovny do spolehlivého krytu. Ale zatímco dostat se dolů bylo jednoduché, zdaleka ne každý z vůdců dokázal snadno překonat na zpáteční cestě skoro 100 schodů. Proto mnozí kryt prostě nevyužívali. Zvláště potom, když letecký poplach začal být vyhlášován pětikrát až desetkrát denně, převážně v noci.

První nálet německého letectva na Moskvu a Kreml přišel jen měsíc od začátku války, v noci z 21. na 22. července 1941. V té době už byl dávno a úspěšně vyřešen úkol vytvořit spolehlivý úkryt pro nejvyšší vedení. Zachránilo to samotné metro. Když začala válka, vlaky metra znenadání přestaly zastavovat ve stanici „Kirovská“ (dnes „Čisté rybníky“), projížděly stanicí a Moskvané mohli jen hádat, co je toho příčinou. Po mnoha letech o tom vyprávěl barvitě a věrohodně hlavní organizátor speciální operace v metru Dmitrij Nikolajevič Šadrin (1906–1994), v té době starší major a zástupce velitele prvního oddělení NKGB SSSR.

Jak pro něj dramaticky začala válka: „22. června v půl čtvrté toho rána jsem se vrátil z práce na daču v osadě Rublevo. A ve čtyři hodiny ráno mi telefonoval Merkulov.¹²⁷ ‚Přijed’ sem co nejrychleji!‘ Auto jsem tam ještě měl, nasedám. Cesta byla prázdná, dorazil jsem za 15 minut. Jdu k němu. ‚Co ty, letěl jsi snad letadlem?‘ A já měl sedmimístný „kadilak“, rychlost 180; cestou jsem měl všude zelenou, jako bych byl člen politbyra. ‚Začala válka‘, říká Merkulov. ‚Jdi k sobě, čekej rozkazy.‘ Do devíti hodin žádné rozkazy nebyly. Potom telefon: ‚Běž k Stalinovi!‘ Dorazil jsem tam zároveň se Serovem.¹²⁸ Už tam byli Berija a Molotov. Stalin říká: ‚Je třeba vybrat takové místo, kde by se dalo ukrýt před bombardováním a pracovat.‘ Berija odpovídá: ‚Tady soudruh Šadrin zná celou Moskvu, on ho najde.‘¹²⁹

Soudruh Šadrin bez meškání našel budovu zdravotního zařízení pro tuberkulózní děti vedle „Kirovské“, vyhlédnutou pro naléhavé případy. Rozsáhlá přestavba této vily a s ní spojených interiérů metra netrvala ani sto hodin – rozkaz byl vejít se do čtyř dní a nocí. Už v druhé polovině dne 22. června přijeli do objektu členové politbyra bez Stalina.

Šadrin vyprávěl: „...sjeli dolů nákladovým výtahem – všichni členové politbyra najednou. A metro tam už nezastavovalo: hned, jak jsem sem přijel, zrušili jsme zastávku vlaků. Všem se všechno líbilo: ‚Výborně, je to blízko! Je to dobrý úkryt, i dobrá práce se tu dá organizovat.‘ Berija hned začal komandovat: ‚Tak tady mezi sloupy‘ (tam, když se sjede do stanice „Kirovská“, byly na konci dva sloupy z jedné strany a dva z druhé), ‚připravit Stalinovu pracovnu a čekárnu. Vše zorganizovat tak a tak!‘ Vydali se opět nahoru, do vily. Berija začal: ‚Tady bude Stalinova kancelář. Tady kancelář Molotova, tady moje, a tady na chodbě čekárna pro asi padesát lidí, postavíš tu stoly. Máš na to lhůtu čtyři dny!‘ Lavrentiji Pavloviči, jak by to bylo možné za čtyři dny? Dnes už den končí, zůstaly tři dny. Jak by to bylo možné udělat? Tolik práce! ‚Řekl jsem: čtyři dny!‘ A tak jsem čtyři dny a noci skoro nespal.¹³⁰

Po čtyřech dnech přejímal objekt Stalin osobně. Pro Šadrina vše skončilo vůdcovým díkem a jeho naléhavou prosbou k abstinenci staršímu majoru, aby si s ním připil sklenicí koňaku na „dobře připravený úkryt“, načež major den a půl prospal.¹³¹ Na podzim roku 1941 v době náletů luftwaffe se nejvyšší orgán velení sovětských ozbrojených sil dočasně nenacházel v Kremlu, ale v tomto

¹²⁷ Merkulov Vsevolod Nikolajevič (1895-1953) – od 3. února do 20. července 1941 lidový komisař státní bezpečnosti SSSR.

¹²⁸ Serov Ivan Alexandrovič (1905-1990) – od února do července 1941 první náměstek lidového komisaře státní bezpečnosti SSSR.

¹²⁹ Государственная охрана и специальная связь в годы Великой Отечественной войны. Москва, 2020. s. 343.

¹³⁰ Ibid. s. 344.

¹³¹ Ibid. s. 344-345.

údernicky postaveném objektu u metra „Kirovská“, kde bylo operativně utvořeno podzemní centrum strategického vedení.

Start z ulice Čudovka

Jak je známo, Stalin Moskvu neopustil ani v nejtěžších dnech hlavního města na podzim roku 1941. Ale evakuační plány pro něj i celé nejvyšší vedení byly připraveny a dohotoveny k realizaci ve třech přepravních variantách.

V polovině října 1941 vzhledem k prudkému zhoršení situace na frontě připravilo vedení prvního oddělení NKVD SSSR za účasti Ředitelství správy moskevského Kremlu (UKMK) návrh plánu zabezpečení ochrany pro případ přesunu sovětské vlády z Moskvy po železnici, automobily nebo letadly. Dokument zůstal ve stavu návrhu, nebyl ani podepsán vedením NKVD SSSR,¹³² tj. Berijou. I tak jsou ale detaily neuskutečněné evakuace zvláště zajímavé i dnes.

Správce moskevského Kremlu generálmajor Nikolaj Kirillovič Spiridonov (1902–1976) připravil detailní návrh válečného rozkazu. Při evakuaci po silnici se měla společná přepravní jednotka přesouvat po trase Moskva – Noginsk – Pokrov – Vladimir – Vjazniki – Gorochovec – Gorkij a dále do Kujbyševa. Místo odpočinku a doplnění pohonných hmot bylo ve škole ve vsi Gavrilcevo, 200–210 km od Moskvy. Je zajímavé, že v tom případě by kolona, přesouvající se v osmi skupinách automobilů, měla délku více než pět kilometrů.

Vedením společné kolony byl pověřen komisař státní bezpečnosti 3. hodnosti N. S. Vlasik a k řízení vojenské části automobilového ešalonu dostal příkaz Spiridonov. Pro případ leteckého útoku na kolonu aut se předpokládalo vybavení čtyřmi 37mm protileteckými děly. Letecky měl kolonu kryt pluk stíhaček.

Při evakuaci po železnici mělo být pro vedení země a personál prvního oddělení NKVD SSSR vypraveno několik vlaků ze zastávky Moskva-Gorkovská nákladní na Dzeržinské dráze. Ešalon několika vlaků byl před náletem kryt protileteckým dělostřelectvem ze čtyř obrněných plošin a plukem stíhaček.

Třetí varianta předpokládala evakuaci sovětského vedení pěti letadly. Cestující měli na palubu letadel nastoupit poblíž Krymského náměstí, u stanice metra „Park kultury“. Vzlet byl plánován z ulice Čudovka (dnes Komsomolský prospekt) směrem k řece Moskvě. Pro letecký doprovod byly vyčleněny dvě eskadry Migů a jedna eskadrila šturmoviků. Seznamy posádek pěti letadel byly předloženy prvnímu oddělení NKVD SSSR 12. listopadu 1941.

Skutečná historie speciálního objektu na „Kirovské“ a plánů evakuace Stalina z Moskvy znovu dokazují banální, ale nikým dosud nevyvrácenou pravdu: první dny a měsíce velké vlastenecké války, jakož i celou válku úhrnem, je mnohem užitečnější studovat z faktů a dokumentů než z rozkošatělých legend a mýtů.

¹³² Московский Кремль – цитадель России. Moskva, 2009. s. 333.

Nikdy více válku! Nikdy více fašismus!

Milan Krajča

K nejvýznamnějším a nejslavnějším dnům naší historie bude bezpochyby navždy patřit 9. květen 1945. Den, kdy bojující povstalecká Praha přivítala s vděčností vojáky Rudé armády, své osvoboditele, vedené hrdinným maršálem Sovětského svazu Ivanem Stěpanovičem Koněvem. Tehdy bylo dovršeno vítězství Rudé armády a dalších armád států protihitlerovské koalice nad fašistickým Německem. V Evropě skončila 2. světová válka, dosud největší válečný konflikt, ve kterém přišly o život desítky milionů lidí.

Slavné dějiny boje proti fašismu jsou však i u nás již více než 30 let napadány těmi, kdo se snaží o jejich falzifikaci, pošpinění či úplné vymazání z historické paměti. Součástí této kampaně je i systematické odstraňování připomínek hrdinů protifašistického odboje z veřejného prostoru, takových, jakými byli například Julius Fučík, Jožka Jabůrková, Jan Šverma a mnoho dalších z dlouhého zástupu těch, kteří v boji za svobodu naší vlasti položili svůj život. Totéž se však týká i vojáků Rudé armády, jichž jen při osvobození Československa padlo na 140 tisíc. Aktuální vzednutí této tendence představuje v našem hlavním městě hanebné odstranění pomníku osvoboditele nejen naší metropole maršála Sovětského svazu Ivana Stěpanoviče Koněva, odstranění pamětní desky osvobození Prahy Rudou armádou ze Staroměstské radnice nebo snahy o přejmenování jedné z nejdelsích pražských tříd žižkovské Koněvovy ulice. Vše říkajícím příkladem je i nově vybudovaný pomník v pražské městské části Řeporyje, který má za cíl rehabilitaci takzvaných vlasovců, hitlerovských přísluhovačů, kteří mají na svědomí mnohé válečné zločiny, mimo jiné i brutální vraždy civilního obyvatelstva nejen v českých zemích.

I více než tři čtvrtě století od vítězství nad hitlerovským Německem je proto odpor proti nebezpečí fašismu stále aktuální. Fašismus vždy představoval nejreakčnější a nejagresivnější hnutí, sloužící v době krize kapitalismu jako otevřená teroristická diktatura velkého kapitálu. Přestože je možné nalézt v různých zemích a obdobích dílčí odlišnosti, jeho podstata je pořád stejná: agresivní antikomunismus, šovinismus a rasismus, perzekuce demokratických sil, vojenská expanze. Není náhodou, že ti, kdo se dnes hanebně snaží všemožnými prostředky prosadit prepisování a falzifikaci dějin druhé světové války a boje proti hitlerovskému fašismu, stojí zároveň i v první linii podpory imperialismu a jeho stupňujících se válečnických snah. I dnes, více než tři čtvrtě století od vítězství nad hitlerovským Německem, proto patří také zápas za mír stále k nejdůležitějším a nejaktuálnějším otázkám.

I z tohoto důvodu je nezbytné pozvednout heslo boje proti nebezpečí války a odmítnout navyšování vojenských rozpočtů, aktuální stupňování napětí na evropském kontinentě, účast českých ozbrojených sil na zahraničních agresích a okupacích i přítomnost cizích vojsk na území České republiky. Důležitým požadavkem všech mírumilovných lidí pak musí být ukončení členství naší země ve vojenském agresivním Severoatlantickém paktu a změna zahraniční politiky tak, aby byla založena na suverenitě, mezinárodní spolupráci a míru. Více než kdy jindy je pak třeba právě dnes říci nahlas, odhodlaně a zcela jednoznačně: „Nikdy více válku! Nikdy více fašismus!“

* * *

Ještě jeden pamflet proti válce a za mír

Václav Exner, místopředseda Klubu společenských věd, z. s.

Ano, je to nutné: Aby se co nejvíc z nás postavilo proti válce, militarizaci, proti stupňování politiky zub za zub, oko za oko! Taková politika působí nutnost, které je těžké se vyhnout, odpovídat také podobně – bránit se, preventivně také zajišťovat, aby bylo účinné jak odstrašující působení vlastní možnosti vojensky reagovat, tak, kdyby k tomu došlo, nemít holé ruce.

Válka je zlo: dochází k ničení lidských životů, zdraví, křivení charakterů a k výrobě hrdinů, z nichž část jsou pseudohrdinové, jejichž „hrdinství“, často oceňované vyznamenáváním, výrazně prohlubuje důsledky válek, aniž by přispělo k jejich ukončení, k míru, k ukončení individuálních i skupinových katastrof.

Dnes jsme v situaci, kterou lze charakterizovat jako vzrůstající nebezpečí možných nových válek v různých částech světa, včetně východní a střední Evropy. Přibyly by k těm, které probíhají v Africe, Asii, Americe, a bohužel i v Evropě. V různých zónách trvají konflikty pokračující nebo dosud neurovnané, na které doplácí příslušné země a jejich obyvatelé. Lidé, kteří mají zkušenost s dopady války, si její důsledky obvykle uvědomují, nejsou – ze zoufalství – výjimkami i myšlenky na pomstu a odvetu.

Po 1. (Velké) válce i po 2. světové válce bylo vítězům jasné, že je třeba hledat řešení, které by války vylučovalo nebo aspoň výrazně omezilo. Dokonce chvíli i bez ohledu na ideologie. Hodně se podařilo, ale některým to nevydrželo dlouho – novým představitelům poraženého Německa po 1. světové válce, nebo např. Winstonu Churchillovi po 2. světové válce.

Rozdíl slov a činů, roztrhání na cáry předsevzetí velmi pracně dohadovaných a zachycených ve slavnostně přijatých dokumentech, deklaracích, chartách, a naproti tomu nátlak, vyhrůžky, sankce, embargo, až po využití síly. Málokdo je svatoušek, ale imperialistická, globální forma kapitalismu založená na kumulaci majetku a zisku bez ohledu nejen na morálku, ale i právo, pojetí člověka jako zboží představují ideová východiska takových přístupů.

Jaký je rozdíl mezi Norimberským procesem, tribunálem hodnotícím a soudícím hlavní viníky 2. světové války, a Haagským tribunálem, který měl učinit totéž s viníky jugoslávské války: Souzení viníků a souzení viníky. Součástí přípravy na válku a často i postupu „vítězů“ po ní jsou velmi nerovnoprávné smlouvy, např. dohoda z Rambouillet (1999), kterou podepsali zástupci Kosova, ale odmítli podepsat zástupci (zbytkové) Jugoslávie. A jako příklad také stvrzení „výsledků“ jugoslávské války odtržením Kosova a jeho mezinárodním uznáním, na kterém se bohužel podílí i Česká republika. Jde skoro vždy o pocit nadřazenosti a pyšnosti mocnější strany.

Válku válce! To ovšem je směrnice pro postoj nejen k možné budoucí válce, ale i pro všechny probíhající na kterémkoli místě na světě. Solidarizovat se s (nevinnými) oběťmi, být na jejich straně, pomáhat. Až na oprávněné případy (které, bohužel, také mohou nastat skoro vždy při nutné obraně proti agresi) neválčit, ale mírnit dopady, pomáhat návratu k normálnímu životu s rozvojem jeho lidské složky.

Není-li, jak říkají filozofové, „zdravý rozum“ to pravé, pak ale přece a) využívat ty nejlepší výtobytky v rámci rozvoje společenského vědomí a vylučování možnosti vzniku válek a válčení, b) skončení probíhajících válek ne likvidací slabšího, poraženého, ale účastí na nové rovné rozvojové budoucnosti a zacelení ran nevinných „účastníků“, rozhodné, ale velkorysé trestání „viníků“ a především zabránění opakování jejich činů vedoucích k rozpoutání a vedení válek, c) pomoci k tvůrčímu a spravedlivému řešení sporů, kolizí, zneužití síly nebo moci, d) soutěžení ve využití

lidského intelektu a schopností (vědy, zkušeností, dovedností) k co nejobecnějšímu společenskému užítku... Snad jde až o příliš idealizmu, ale usilovat o takový přístup stojí za to.

Jedná se i o války „studené“, hospodářské, podpásově vedené politické a ideologické. Lidstvo má už dost zkušeností s neblahou rolí vojenských paktů a protipaktů. Do jednoho – NATO – jsme byli znovu bez zjištění vůle občanů zataženi. Válka je popřením práva na život i práva na mír a bezpečnost. Dnes, s novými zkušenostmi z NATO, můžeme dát V. Havlovi za pravdu, když říkal: už nikdy do žádného paktu. Škoda, že právě v tom výrazně zklamal – až po „humanitární bombardování“.

Hlavním úkolem politiků a také vojenských i jiných teoretiků by mělo být, jak zabránit válce, jak ji efektivně ukončovat bez pokračujících ztrát a vytvářením podmínek pro mírové soužití a spolupráci (u všech účastníků). To by měl být také jeden z nejdůležitějších úkolů diplomatů. Jejich role při zajištění bezpečnosti zemí je nedostatečná a nedoceňovaná. Míru, spolupráce, rozvoje se nedosahuje zbraněmi, ale strategickým myšlením, jednáním a vhodným a důvěryhodným smluvním zakotvením. To je také humanistické, morální a mnohokrát méně nákladné než zbrojení a vedení válek všeho druhu.

Je na místě klást si otázku: *K čemu naši zemi (ale nejen ji) vede současná politika vládnoucích stran, k čemu nás nutí, ohýbá, bez zásadního zjišťování souhlasu obyvatel?* Obsahuje:

- 1) Přijetí nesmyslné teze, že všechno je teď jinak, dobře a jediné možné, dříve bylo všechno špatně. Tak primitivní přístup si, žel, nemalá část občanů nekriticky přisvojila.
- 2) Na „rovnost, volnost, bratrství“, na sociální spravedlnost, na přiměřenou životní úroveň a rozvojové příležitosti pro všechny, na cestu k socialismu je třeba jako na prázdné nebo dokonce škodlivé fráze zapomenout. Nebo ještě lépe je každodenním praktickým životem popírat a celkově popřít.
- 3) Přidělit nálepky „zlo“, „vrazi“ a předbíhat se ve vynalézání jejich co nejhoršího vyznění, ač není možné uvést souhrnné opravňující údaje k takovým obviněním.
- 4) Pochtivá srovnání se současnou dobou příliš často vyznívají jinak: od úrovně chudoby, kriminality, vzdělávání, stavu hospodářství a dalších stránek života společnosti až po míru závislosti na cizích vlivech, a to včetně dopadů nešťastného rozdělení Československa.
- 5) K poplatnosti a souhlasu s vývojem a závěry přijímanými v NATO, EU, USA..., na nás v podstatě nezávislých, k podpoře jejich zájmů (stanovených je ovládajícími především kapitálovými a imperialistickými silami), zároveň k potlačování zájmů vlastních.
- 6) K jednostrannému a lživému pojetí vlastních i světových dějin, dávných i moderních: Tak se jedni z nejrozhodnějších a nejdůslednějších odpůrců nacizmu a fašizmu, válek – komunisté – stanou (stávají?) rovnými viníky 2. světové války a skoro všech zel na světě. Podobně, pokud jde o SSSR, není třeba srovnávat ani bojové operace právě 2. světové války, ani počet obětí, ani materiálové ztráty, ani poválečné uznání ostatních účastníků společného vítězství po válce a lze prohlašovat SSSR za spoluvíníka války a pochybného spoluvítěze, který osvobozeným lidem a celým zemím přinesl málo užítku a způsobil víc škody, včetně okupace(?) a vnucené socialistické cesty podle svého vzoru. Ještě dnes je třeba Rusku, hlavnímu dědici SSSR, škodit, mít ho za nepřítel a díky jeho „agresivitě“ ho obkličovat vojenskými základnami a nepřátelskými státy, zbrojit a chystat se na válku, kterou údajně chce vyprovokovat. Putin je diktátor, libovolný prezident Spojených států největší demokrat. Vlastní chování NATO, EU, USA a mnohých dalších má ovšem jiná kritéria a jinou morálku. Dvojí metr je nejčastěji používaným měřidlem současného světového dění.

Za velkou tragédií pokládám, že mnoho lidí u nás a v dalších zemích, včetně (nebo především?) nám jinak blízkých střeoevropských a východoevropských, to přejímá, a dokonce řada vrcholových politiků to podporuje, případně se aspoň podřizuje. Není vůbec třeba desítky let po válce určovat pořadí vítězů: nacismus s ohromným úsilím porazili společně v rámci postupně vytvářené široké koalice, jak to také je potvrzeno i průběhem konce války na našem území bohužel už bývalého Československa, na kterém se podílela vojska několika států a bojovníci mnoha národností.

Nezbývá než nakonec konstatovat, že se s odstupem stávají poraženými – ve smyslu, že nedokážou vyvodit závěry z výsledků dosud největší války v dějinách – potomci značné části jejich vítězů, nedokážou se poučit a zase by, tentokrát jako podněcovatelé, válčili i za cenu sebezničení spolu s velkou částí světa.

Jako komunisté, jako levicovní občané se nestydíme za své protiválečné myšlenky, za to, že jsme bojovníci za mír.

Nebyli a nejsou blázni účastníci Světových festivalů mládeže, sociálních fór atd., vědomostmi a argumenty vyzbrojení „idealisté“, kteří si představují svět jinak, bez válek, bezpečný, spolupracující, bez nesmyslné kumulace majetku, s přístupem ke slušnému životu s jistotami pro všechny. Hrdí a pro mír a spolupráci bojovní by měli být všichni, co takové představy sdílejí, Bez aktivního odporu vůči opačné politice se změny nedosáhne.

Mé osobní, vesměs nepěkné zkušenosti s válkou

Ve válce jsem prožil víc než dva a půl roku a 23 dny. Dva a půl roku – to byla druhá polovina 2. světové války a byl jsem ve válce narozené dítě. Maminka, ročník 1924, do té doby služka, aby nemusela na práci do Německa se v 17 letech vdala a já jsem byl přirozený přírůstek do nově vzniklé rodiny. Hned v květnu 1945 byl otec povolán do armády a asi 4 měsíce se podílel na čištění Krkonoš od wehrwolfů (vlkodlaků), nacistických teroristických skupin a jim podobných zbytků Němců, kteří nechtěli uznat konec války. Když byl uvolněn z armády, dostala naše rodina, která neměla samostatné bydlení, přednostní přiděl v „Sudetech“, což pro nás v Podkrkonoší znamenalo přestěhování kolem Mikuláše roku 1945 přes jednu vesnici do takřka čistě německé obce (jen 2 české rodiny) do tehdy jediného volného menšího zemědělského hospodářství po bývalém německém starostovi, který jako úředník německé správy byl uvězněn a jeho rodina uprchla v rámci „divokého“ úprku. O vyhublá, opuštěná zvířata bylo třeba pečovat.

Přijetí ani nemohlo být přátelské: výhrůžky, rozbitá okna apod. Maminka často vzpomínala, že když jsem poprvé vkročil do kuchyně (tříletý), šel jsem se podívat pod kachlová kamna, jestli tam nejsou schovaní Němci. Mám také jeden z prvních zapamatovaných zážitků. Vyšel jsem sáňkovat na malý kopeček vedle domu a hned po prvním asi patnáctimetrovém svezení vyběhl z domu naproti přes silnici asi patnáctiletý chlapec, člen Hitlerjugend, a s nožem směřoval ke mně – byl jsem blízko domu a stačil jsem utéct, nic se mi nestalo. Otec byl členem MNV a odsunové komise, ale to už přes těžké diskuze s Němci, kteří se snažili odsunu vyhnout, proběhlo v zásadě spořádaně.

Ještě později, někdy kolem devátého až desátého roku, jsem jednou uprostřed noci v horečce z hluku okolo jedoucího vlaku propadl panice, že se Němci vracejí, a nic netušícím spícím rodičům utekl v ponožkách a pyžamu z domu přes jarní rozvodněný potok a zaklepal na okno domu paní, Češky, jejíž manžel jako německý komunista zahynul v koncentráku a se kterou rodiče kamarádili, s křikem, že tu jsou zase Němci. Když její český otec, starší pán, malé okno roubenky otevřel, snažil jsem se vlézt dovnitř. Otevřel mi domovní dveře a já jsem, stále ještě v horečce, hned vlezl pod postel v kuchyni. Pocity a zmatek těch lidí si snad umíte představit. Po chvíli, když mě přešel nával horečky, jsem byl ochoten zpod postele vylézt, nechat se trochu obléknout a se starým pánem jsme se vydali k nám domů. Kolem 4. hodiny ráno vzbuzení rodiče byli patřičně překvapeni, ale nakonec rádi, že jsem v pořádku doma.

Za jugoslávské války v roce 1999 jsme se, skupina čtyř poslanců-komunistů, kolem pravoslavných Velikonoc vydali do tehdy už zbytkové Jugoslávie a jako dar jsme vezli počítač s příslušenstvím určený pro správu jednoho srbského města v Kosovu. Bylo to asi 2 týdny po vstupu naší země do NATO. Cestou jsme v Novém Sadu viděli dálniční most zničený americkou raketou – jedno pole dálnice se zřítilo do Dunaje, čistá práce. Shodou okolností krátce předtím ukazovali u nás v televizi odpálení rakety z americké válečné lodě v Jaderském moři s komentářem, že důstojníci po této činnosti šli na večeri. Starý most byl kvůli poškození také neprůjezdný. Dojal nás na něm odhodlaný nápis „Nevadí, postavíme si nový!“ a byly na něm i mnohé jiné, jasné a spontánní.

Přejeli jsme po společném silničním a železničním mostě, kde ovšem také byl průjezdný jen jeden směr, na druhém byla ohromná díra po bombě. V Bělehradu jsme hledali náš hotel. Když mladší paní, které jsme se na stanici autobusu ptali na cestu, viděla naši značku auta z nové země NATO, cestu nám ochotně ukázala: vjeli jsme rovnou na dvůr srbského ministerstva vnitra, z oken kterého se valil kouř po nočním bombardování, a obklopila nás skupina samopalníků – vojáci vystěhovali budovu. Na druhé straně dvora byla porodnice, ve které se během noci narodily 2 nebo 3 děti. Pomohl nám průvodní dopis od jugoslávského velvyslance z Prahy. Po jeho ověření na ministerstvu zahraničních věcí jsme byli propuštěni a teď už dostali dobrou radu, jak do hotelu. V něm jsme zažili vyhlášený letecký poplach, celé město zhaslo, ale jinak se nic nedělo, tak jsme po chvíli šli spát. Ráno jsme se dověděli, co bylo bombardováno.

Přijal nás ministr zahraničních věcí a poděkoval za dar i solidaritu – jménem komunistů jsme mu tlumočili jiný názor, než měla oficiální politika naší země (v čele s prezidentem Václavem Havlem a předsedou vlády Milošem Zemanem) nejen slovy podporující válku. Viděli jsme pak rozbombardovanou teplárnu, která teplem zásobovala celý Nový Bělehrad (na 300 tisíc lidí). Ve strážním domku u přečerpávací stanice mezi řekou Sávou a teplárnou po strážném zbyla jen přezka z opasku vojenského typu. Z rozbombardované nádrže na mazut jsem si vzal znetvořený šroub, který mám jako připomínku, jak se Američané snažili zajistit teplo pro Jugoslávce. Viděli jsme i rozbombardovanou budovu televize, kde zahynula část vysílacího personálu, a vybombardované 23. patro věžáku, kde bylo sídlo Socialistické strany, také „čistá práce“. Vybombardován byl i hotel, ve kterém jsem bydlel při předchozí návštěvě Jugoslávie v době jednání o Srby nakonec nepřijatém ultimátu z francouzského Rambouillet. Jugoslávci byli v té době opravdu hrdý národ. Jaký rozdíl, když jsem téhož roku byl členem mezinárodní monitorovací skupiny na volbách v prosinci a přidělený tlumočnick, vysokoškolský učitel, nám řekl: „*Nám už je to všechno jedno, hlavně že se nebombarduje.*“ Tak to je stručná zpráva o mých 23 dnech ve skutečné válce v dospělosti.

Hluboký dojem na mě udělalo několikrát opakované vyprávění dědy (oba mí dědové byli rakousko-uherskými vojáky v 1. světové válce) o zážitku z Ukrajiny. Rakouští Němci ze sousedního útvaru po dobytí vesnice shromáždili všechny muže uprostřed vesnice v kruhu, který stáhli provazem ve výši prsou, a pak je polili benzínem a zapálili. Jiný zážitek měl z italské fronty, kde byla vlastně poprvé používána letadla mimo jiné k zapalování vodíkem naplněných pozorovacích balónů, tehdy bez šance na jakoukoli obranu nebo záchranu životů pozorovatelů.

Navštívil jsem koncentrační tábory: Buchenwald, kde byl vězněn můj strýc, když na několik hodin poskytnul ve svém bytě nocleh českému parašutistovi vyslanému z Velké Británie v období kolem atentátu na Heydricha. Viděl jsem důmyslné popravování vězňů ze sousední místnosti ranou do týlu, když byli bezelstně vyzváni k měření výšky, a slyšel o hrůzném způsobu života a většinou smrti především sovětských zajatců. V Berlíně jsem navštívil vězení-muzeum s místností s gilotinou, kde byl popraven i Julius Fučík. Osvětím – od té doby manželka říká, že návštěva by měla být povinná nejméně pro všechny dospívající: hory vlasů, bot a kufrů by jim snad vstípily nenávisť ke všem válkám a zámyslům na ně, i kdyby se nezamýšleli nad celkovými počty a metodami vražd. V Terezíně jsme hledali a našli hned ve 2. řadě v nepřehledném množství ostatních křížů kříž se jménem manželčina dědečka, významného divadelního režiséra, který se do Terezína dostal za poslušání

cizího rozhlasu. Byl ubit českým dozorcem 25. dubna 1945, pár dní před koncem války, když s těžkou cukrovkou nebyl schopen dost rychle vyklidit celu chystanou pro francouzskou vichistickou vládu. Dozorce byl po válce za své chování k vězňům odsouzen k trestu smrti.

V Pchjongjangu, hlavním městě Korejské lidově demokratické republiky, nezbyl na konci korejské války (28. 6. 1950–27. 7. 1953) ani jeden bombardováním nepoškozený dům. Obrovský val podél 38. rovnoběžky, vybudovaný po příměří, a plotem s ostnatým drátem obehnané demilitarizované pásmo, když mírové smlouvy ani sjednocení země není ani po víc než 65 letech dosaženo, dělí Koreu dodnes. S informacemi o válce se setkáte skoro na každém kroku. Hustota a síla bombardování údajně překročila bombardování měst za 2. světové války třikrát. Okolo 100 000 politických vězňů bylo popraveno, většinou bez soudu. Na zemi se Američané po nějaký čas měli řídit zásadou „Nejdřív střílej, pak se ptej“. Výsledkem podobných přístupů k válce a ohromné technické převahy (bombardování) byly podle realistických odhadů ztráty Korejců 2,5 miliónu (včetně civilního obyvatelstva), 900 000 čínských dobrovolníků a proti tomu asi 36 000 vojáků OSN, z toho 33 000 Američanů.

Ve Vietnamu jsem mimo jiné v Ho Či Minově městě, dříve Saigonu, viděl v muzeu drátěné klece s rozměry menšími než metr, ve kterých jihovietnamský režim a jeho spojenci vedení Američany zavírali vězně. Důsledky použití defoliantů a napalmu se projevují dodnes na lidech i na krajině. Občanů Indočíny zahynulo po 2. světové válce kvůli osvobozenecským válkám s Francouzi, Američany a jejich spojenci do roku 1975 podle některých odhadů až 3,8 miliónu, částečně také na území dnešní Kambodže a Laosu.

Jako účastník mezinárodní monitorovací mise na Ukrajině jsem navštívil i Doněck – město, které má velmi podobný charakter jako naše Ostrava: především doly, hutě, těžký průmysl a čtvrti obytných domů. Lidé také jako v Ostravě. Už jen v televizi jsem pak viděl dělostřelectvem rozstřílené obytné domy kvůli obraně ruskojazyčného obyvatelstva před násilným poukrajiništěním. Jak se žije lidem již několik let s trvajícím konfliktem, válkou přerušovanou obdobími nejistého příměří?

To jsou má setkání s válkou. Možná si řeknete, že nejde o nic zvláštního a nejsem sám. Ale tato setkání spolu s informacemi získanými mým vzděláváním v našich školách ve 40. až 70. letech mi přinesla nejen obavu z možné války, ale i nenávisť, potřebu aktivně proti válce vystupovat vždy, kdy je to možné. Jak žijí lidé v poničených Afghánistánu, Iráku, Libyi, Palestině... Madeleine Albrightové nevadilo kolem půl miliónu dětí zemřelých kvůli americkým sankcím v Iráku už do války ani válkou zničená země včetně památek, které nelze rovnocenně nahradit.

Správná je otázka: kdo a jak, za jakou cenu na válkách vydělává. Ano, jsou i spravedlivé boje na obranu, za osvobození – to je ale jiný případ. Správného poučení o dějinách a válkách se asi nedostalo mnoha současným politikům a, bohužel, i političkám, i našim. Vyzývají k ostrým reakcím až po válku, podporují agresivní pakt NATO, vyrábějí „nepřátele“. Blázní. Nezaslechl jsem, že by chtěli jít do první linie. Snad si naivně myslí, že vyprovokovaná válka by se jich netýkala, válčili by a oběťmi byli jiní.

Pryč od úvah o válce. Intelektuální schopnosti využívat pro její předcházení, k mírové spolupráci i soutěžení, rozvoji schopností lidí i celé společnosti, místo bezohledné snahy dirigovat věci ve svůj prospěch působit v zájmu společného pokroku.

A nakonec dva citáty:

„Jakékoliv snahy o symetrizaci viny, exkulpaci (pozn.: zbavení viny) viníků, překrucování událostí a kontextu dějů a jejich zneužívání pro současné cíle metodami politické propagandy jsou nepřijatelné. O to hanebnější je to v zemi, která patřila k prvním obětem nacistů a jejíž české obyvatelstvo bylo určeno k poválečné likvidaci. Je to výrazem nepřijatelného hulvátství a sprostoty od těch, kteří onu

dobu nezažili a kteří nemají ani kousek úcty k památce obětí, i k pocitům lidí, kteří v oné době žili a z nichž někteří žijí dosud.“ Václav Klaus, Jiří Weigl, Lidové noviny, 30. května 2020.

Ano, ať to jde z jakékoli strany, třeba z Evropského parlamentu, je to prostě hanebné! „*Zastavte ty šilence, dokud je čas!*“ historika Jana Tesaře (Haló noviny, 27. dubna 2021, str. 3) je třeba podpořit, případně ještě vylepšit i každý o svou vlastní účast: „*Zastavme ty šilence, dokud je čas!*“

Právě tato hodnocení a výzvy jsou shrnutím přístupu autorů příspěvků v tomto sborníku jednak k problematice války, k hodnocení významné části současných často velmi nešťastných přístupů – současných pohledů na 2. světovou válku, jednak k tomu, jak se chovat, co dělat, nebýt lhostejnými.

* * *

Sborník
Aktuální pohledy na 2. světovou válku
Institut české levice, z. ú., Praha 2022